

Ex-Libris

Demetrij Canevarij

PROPRIETÀ ITALIANA
SUSSEIDIO CINEVARI ELETTRICI
GENOVA

1063.
D E L I G N O
S A N C T O

COMMENTARIUM

In quo præcipuæ qualitates eius & facultates omnes exacta diligentia exprimuntur, ex illisq; lignum quoddam, quod nuper in Italiam delatum est, pseudolignum sanctum esse, & nullo modo verum, eius Fautoribus accurato examine demonstratur.

D E M E T R I O

C A N E V A R I O

PHILOSOPHO, ET MEDICO

PATRICIO GENVENSI

Auctore.

A D

PAVLVM AEMILIVM

S. R. E. CARDINALEM

S. MARCELLI ILLVSTRISSIMVM

ROMÆ, Apud Guillelmum Facciottum. 1602.

SVPERIORVM PERMISSV.

PAVLO AEMILIO³

S. R. E. CARDINALI

S. MARCELLI ILLVSTR.^{MO}

*Demetrius Caneuarius Philosophus,
& Medicus felicitatem:*

SEVDOLIGNI sancti nuper in Italiam & Romam potissimum delati a me confectum, examen, saneq; euidentioris assequende veritatis ergo Doctorum virorum iudicio subiiciendum, Typis tandem hoc ipso Commentario excussus in lucem exiens, tuo (Paulę Aemili Cardinalis Illustrissimę) auspicato nomini dicandum consecrandumq; iure decreui: tibi inquam prudentissimo Principi, cui rerum publicarum summa semper cura fuit, summa semper sollicitudo; quippe in quo summa sunt omnia & singularia, eximia probitas, fides, innocentia, integritas, constantia, humanitas, ingenium

nium acerrimum, omnium disciplinarum præcipuèq; ciuiliū cumulus, summa prudentia, plurimus rerum vsus, admirabilis rebus in omnibus sapientia, maxima deniq; virtutum omnium ornamenta; Quorum certe omnium veritate & causa Clemens Octauus Pōtifex prudentissimus te sacra donatum purpura, amplissimaq; Cardinalatus dignitate, summa omniū bonorum lætitia, exornatum, grauiſſimis Reipublicæ præesse negotijs continuo iubet. Et quamquam primo quoq; incuitu, rei vilissimæ, humilissimæq; nempe ligni, meum hoc examen cuipiam fortasse creditum, nec perinde tanto Principe dignum, nobilissimū attamen & eximium est, ideoq; vni Reipublicæ patrono iure donandum, quod porro si non, ut de tegatur fucus ac fraus ea, quam ab alijs, yafri mercatores aliquot, proximis mensibus, aduersus sanctissimum Americanum lignum, summo cum Reipublicæ & miserabilium præsertim ægrotantium detrimento, doloſo molli-ri animo aggressi sunt; quippe ligno vero, si fieri potuisset, pseudolignum substituentes, quantum nobis detrimenti essent allaturi, si quis vtilitatem & necessitatem ligni veri aptè perpenderit, intelliget facile, & mille demum

gratias

gratias fallaciam vel imposturam aperientibus
demonstrantibusq; habebit perpetuo; contra
fautoribus atq; tutoribus, pietate saltem Chri-
stiana fretus, spiritum resipiscentiæ depræcabi-
tur, quo conscientia scilicet iniuriarum, seu
spina, confixi, inedia, labore, ac lachrimis
eluant, quæ peccant iniquissime. Ergo tibi
Princeps Illustrissimæ, cui incredibilem Reipu-
blicæ amorem inesse omnes libenter agnoscunt
& vnanimiter prædicant, nostrum hoc de li-
gno sancto Commentarium, in quo pseudoli-
gni examen continetur, quo idipsum aliud
prorsus lignū esse a ligno sancto vero eius fau-
toribus demonstramus, meritissime consecran-
tes, semel atq; iterum suplices exoramus, vt
vel aliquando d. a grauissimis expeditus
negotijs ex. ri. pro tua benignitate gra-
tas aures adhib. a enim commode nulloq;
labore intelliges, quam validis, & firmis ra-
tionibus, pro sola veritate certantes, pseudo-
lignum hoc lignum sanctum verum esse impro-
bemus; quoniam demum hinc re tota plenè
iam agnita, te nostrarum partium patronum,
egregium futurum non dubitamus; simulatq;
rem tanti momenti, interconsulendum Princi-
pi, Clementi inquam Pontifici clementissimo,

6.

pijsismoq; aliquādo aperiturum detecturumq;
vt ipse tandem quantis in errorum tenebris,
summo omnium ægrotantium detrimento,
versentur illi, qui pleudolignum hoc vel ad-
huc planè non agnoscunt, vel obstinato, aut
doloso animo, verum lignum sanctum esse
confitentur, intelligat, simulatq; sua pruden-
tia Reipublicæ indemnitati prospiciat & con-
sulat. Vale.

COMMENTARIJ

ARGVMENTVM.

*V*M proximis præteritis mensibus, quorundam impostorum mercaturam exercentium calliditate, ligni quoddam primo quoq; aspectu ligno Guaiacan, quod sanctum dicimus, simile, in Italiam, & Romam potissimum delatū fuerit; illudq; Medici nonnulli parum prudentes & ad pauca respicientes lignum Guaiacan sanctum vē esse supinè nimis confessi sint; quin imo dolose ne, an alia occasione nacta, io pæan, io triumphe; id ipsam lignum lignum sanctum verum esse, & illo sanè, quod antea intercurandos morbos vsu venire solebat, omnino melius, mordicus in populum promulgare ausi sint. Merito per eadem tempora Romæ non desuere meliores & prudentiores Medici, qui fucum & fallaciam agnoscetes, id ipsum lignum pseudolignum sanctum esse & nulla ratione verum; quin imo, quod magis est, agrotantibus noxium ac summopere aduersum, demonstrare conati sunt. Et hinc tandem inter ipsos orta controuersia est, quippe ut illi iam per imprudentiam suam semel expressam opinionem sustinerent, primum plures ligni sancti species esse, atq; sanè differre lignum sanctū a guaiacan natura, quidditate, ac deniq; specie, tum ex male percepta melioris historici mente persuasi, tum demum quorundam

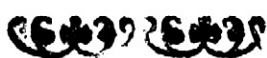

*Medicorum, licet in multis de re medica optime meritorum, in hoc tamen per summam rei ignorantiam absurda scribentium, auctoritate perterriti, sibi verissimum proposuerunt; Ac propterea lignum nouum verum lignum sanctum esse, quod non paucis ab hinc annis ad nos deferri desierat, opinati sunt; perindeq; illud non omnibus ita facile cognitum, ac iure ob eius meliores conditiones à guaiacan, quo communiter utimur, longe diuersum esse voluerunt. Ita profecto alij tum ex aptè perceptis historijs, tum melioribus & euidentioribus rationibus, per summam ingenuitatem, vera & libera philosophandi methodo persuasi, oppositum constantissime asseuerarunt; vnamq; esse ligni sancti speciem, neq; vsquam gentium differre posse lignum sanctum a guaiacan, & ferè semper lignum verum ad nos delatum, sola vulgi appellatione, modo inquā sancti, modo guaiaci nomine varium pronuntiarūt; Simulatq; lignum nouum cum omnino a ligno vero communiter recepto, proprijs qualitatibus, & tandem natura, ac specie distet, non nisi pseudolignum sanctum esse, fallaciamq; & fucum mercatorum habendum merito voluerunt. Et quamuis nonnulli meliori forsitan ingenio præditi, vnāq; ideo ligni sancti speciem asseuerantes, pseudolignum hoc a ligno sancto vero nonnisi vel natiuæ terræ diuersitate, vel ligni saltē ætate omnino aliud apparere voluerint; quamquam re vera specie, & forma siue natura a sancto ligno vero minime distat: Interea nihilominus hæc ipsa illis visa subterfugia a peritioribus his Medicis euidentissime abrogantur. Et licet
huius-*

huiusmodi nō obfistentibus, suas illi mordicus tuean-
 tur partes, ex quo effectus innumeros, innumeraq;
 experimenta in agris ultra mille palam obseruasse
 prædicent; Verbis attamen eorum futilibus vanisq;
 hi qui oppositum tantummodo verum esse dicunt,
 nec credendum prorsus asseuerant, sed nec præben-
 das aures esse iure persuadent; quoniam si quid bo-
 ni videre illis aliquando contigerit, idem omnino
 casu factum, cum ex ratione potius malū noxiumq;
 agris futurum apertissime demonstrent. Atq; re sic
 se habenti, placuit auctori, horum nouum scilicet li-
 gnum impugnantium sententie, ut pote rationi plu-
 rimum consentanee, assentiri: sed quod temere sibi
 illud factum calumniatores imponerent, ea ideo om-
 nia, quæ iam pridem mente ipse conceperat, voceq;
 aliquando expresserat, scriptis mandare coactus est.
 Peritiorum autem Philosophorum & Medicorum
 iudicio subiicienda esse eadem voluit, quod inge-
 nue semper ille philosophatus, omniq; gentium au-
 ctoritate spreta, veritatis assequenda gratia, me-
 liores tantummodo & potiores sit libenter rationes
 amplexurus.

18
INDEX CAPITVM
QVAE HOC COMMENTARIO
CONTINENTVR.

D Commentarium Praefatio.

*Ex quibus auctoribus vera ligni
sancti quod & guaiacan dicimus,
descriptio sit colligenda. Cap. I.
Quod eiusdem ligni Sancti Guaiaci ve
una sit species & nullo modo plures
ut aduersarij opinati sunt, ex oculatis testibus,
& fidei historicis demonstratur. Cap. II.*

*Doctores, quorum auctoritate aduersarij suam
de multitudine specierum ligni sancti opinionem
mordicus tueri conati sunt, per summam impru-
dentiam ligni sancti historiam a veritate longe
diuersam enarrauissent. Cap. III.*

*Quod demum unica sit ligni sancti guaiaci ve spe-
cies & non multiplex, ex meliorum etiam Phi-
losophorum & Medicorum communi consensu,
indicatur; & post multa qualis eiusdem legiti-
ma sit descriptio, paucis enarratur. Cap. IV.*

*Quod lignum nuper in Italiam & Romam potis-
simum*

simum delatum pseudolignum sanctum sit & nullatenus verum, ex proprijs, sensatis, & veris ligni eiusdem naturam consequentibus notis, demonstrandum proponitur. Cap. V.

Premittitur autem imprimis, ex ligni constitutione ac temperamento præcognito, ad propriosque gradus iuste deducto, facile licere (sublatis omnibus difficultatibus) in rei propositæ deuenire notitiam. Cap. VI.

Premittitur adhuc secundo, ligni temperamentum quoduis certis constitutum gradibus, ex eiusdem ligni tactilibus qualitatibus, & præterea ex sapore, parum verò ex odore, at ex colore & aspectu omnino minus, assequi posse, & qua ratione id commode fiat. Cap. VII.

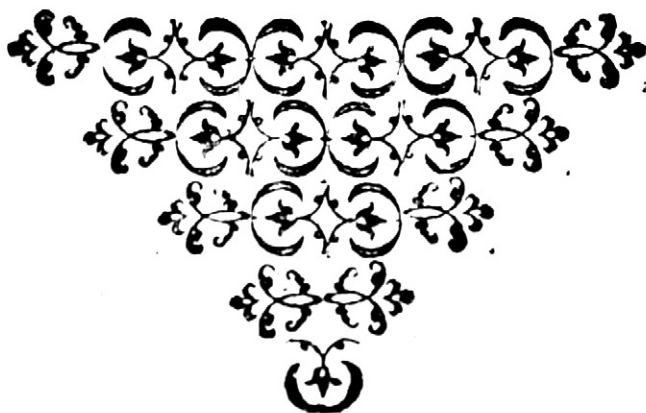
Ex præmissis palam demonstratur intentum, lignum nempe sanctum, guaiacan vè verum, specie & natura longe differre a ligno nouo, nuper scilicet in Italiam & Romam potissimum delato; Sumpto etiam principio ex utriusq; ligni colore, & aspectu, demum ex odore, tertio ex sapore, & ultimo ex tactilibus qualitatibus proprijs. Cap. VIII.

Soluitur aduersariorum obiectio, qua vel ob unam soli natiui differentiam & ligni iam pridem cæsitate, omnem possibilem diuersitatem seruare contendunt. Cap. IX.

Retro-

*Reprobantur ultimo eorundem aduersariorum
 experimenta , quibus coguntur sui pseudoligni
 sancti comprobare bonitatem , & contra ex arte
 multa alia facta experimenta in medium addu-
 cuntur , quæ rationi consona cum fuerint , eui-
 denter ligni eiusdem noui falsitatem ostendunt.
 Cap. X.*

Finis Indicis Capitum.

DEMETRII

CANEVARI

PHILOSOPHI, ET MEDICI

PATRICII GENVENSIS

I N

COMMENTARIUM

DE LIGNO SANCTO,

Aduersus pseudolignum sanctum nuper in
Italiam delatum.

Prefatio.

OC illud vnum nobis Romæ degen-
tibus deerat, vt post solum insalubre,
aeris perniciosam intemperie, aqua-
rumq; tum malitiam, tum exundan-
tiam, vnde tot morborum agminibus
circonsepri, tot fluxionibus, destilla-
tionibus vè passim obnoxij, & breuem & morbosam
ferè vitam ducimus omnes; vt inquam licet magni
Columbi Genuensis ingenio superiori seculo reper-
tis & perlustratis Americis, ad hæc etiam tempora,
inde

Inde Sanctum quod dixerè lignum ad nos continuo
 solertes detulerint mercatores, quo sanè tanquam
 manu Dei, potissimo hucusq; auxilio tuti, longiusq;
 quodammodo seruati, maximo hoc augustissimoq;
 totius orbis Emporio & Urbium omnium verè prin-
 cipe, vita fruimur feliciori; modo vero impietate
 plus quam internecina tanto auxilio spoliaremur;
 locoq; eius pseudolignum aliud perniciosum & vi-
 rulentum, mercatorum quorundam fraude non le-
 ui, ex Septentrione (vt aiunt) vnde tum Orbi, tum
 Urbi semper omne malum, malo inquam nostro
 delatum, substitueretur. Verum enim verò, vt in
 omnibus, ita in hoc euitando malo, Dei omnipo-
 tentis prouidentia factum est, quod quamquam
 aliquot simili vtentes ligno detrimentum tamen ali-
 quod nequaquam passi sunt, vel sanè quod ipsi me-
 dicamentis assueti varijs noxam tulerint leuius, vel
 quod illud quantitate pauca, multa autem dilutum,
 elixatum, obrutumq; aqua, attigerint, vt perinde
 adhuc lateret Anguis in herba, pateret tamen tan-
 dem meliorum & peritiorum Medicorum Almx Vr-
 bis diligentia, ex his, qui illud vsitata ligni consue-
 ti, ne dixerim Guaiacan, sed verum illud Sanctum
 rantopere celebratum, salutari mensura incauti ali-
 quando vsi sunt; ex quo nempe vel primo quoq; in-
 gestu hi tormenta non pauca degustarint, oris præ-
 fertim, faucium; & ventriculi, æstum, incendium,
 inflammationem, dolores, excoriationes & nisi ab-
 stinuissent, deteriora. Verum fateor & veritatis te-
 stes viuunt adhuc; Viuunt qui morbo laborâtes hoc
 illo solo ligno sanari sibi persuadebant, qui tamen

ex eo detrimenti non parum passi sunt. Viuunt ingenui pharmacopolæ, qui vel vna forsam etagie ligni decepti, de eo bene sentiebant, cum verò accuratius lignum expenderent facum & fallaciam eius agnouerunt. Viuunt & doctissimi Medici, qui solo, vt moris esse videtur, pharmacopolarum suffraganti inter eligenda medicamenta experimento contenti bona (vt aiunt) fide, lignum sanctum verum administrari, quamquam malorum pharmacopolarum culpa, sua fide decepti, opinabantur. Ergo hinc merito dubitandi orta occasio est, non quid id ipsum lignum illud sanctum sit, quod ad multa iam dicta profliganda mala, & veneream præsertim iuë, summo studio pharmacopolis parandū iubent Medici, an alterius omnino & diuersæ speciei sit. Quæ de re dum inter non paucos controuersia viget, rogatus vt dicam quod sentio; En nulli addictus, sed sensum sequutus & naturam, aliud præterea nihil, illud sine fuce, sine iniuria, sed vnius veritatis amore plectus, ingenue dixisse placuit; idem verò mandatum scriptis, Typisq; tandem excussum in publicum exire curavi, vt vel ex hoc maxime agnoscant omnes me iudicium doctorum virorum omnium, non solum non subterfugere, sed potius querere sponte & efflagitare, alacri autem mente, quod volens lubensq; cuiq; prudenti & docto iure legendum estimandumq; offero, ab eo humaniter suscipiendum exoptarem, nec vero pridem detrudere condemnare vè concessum, quin meliora prius in Reipublicæ salutem palam emitterit. Scio equidem multos Criticos Aristarcos non defuturos, sed hos
semper,

semper, nisi apertè in ore atq; oculis omnium quod sentiunt dixerint, flocifaciendos esse cenſeo; quod interim certè meliori donatis ingenio veritatem, agnitam, firmisq; munitam rationibus deſcripſiſſe, meritoq; legendam traddidiſſe, rationabiliter iudicem; Quando præſertim methodo meliori orationem meam ſic diſpoſuerim, vt tendioſam lectionem eius cuiquam fore minime verear, quando inquam ſigni cuiuſdam fruſtum, quod equidem plantæ nobis ignotæ eſt, fruſto ligni ſancti comparaturus, a vera ipſius ſancti ligni deſcriptione, cuius inquam, vnā, nec plures diſtinctas ſpecies eſſe conſitemur, ſermonem exordiar, demumque hinc inde, quæ ſenſibus in vtroq; percipiuntur, expendens, diſſimilitudinem tandem omnimodam inter vtrumq; euidenter ipſe demonſtrem, ſolutisq; aduerſariorum obiectionibus, veritatem luce meridiana clariorem oſtendam.

Ex quibus auctoribus vera ligni sancti, quod & guaiacan dicimus, descriptio sit colligenda.

QVAMQVAM igitur multi de Gallica lue scribentes, de ligno itidem sancto, Antiquis ignoto, sermonem habuere copiosum, non omnium tamen scriptorum dicta (quantum maxime ad ligni descriptionem spectat) tanquam verissima recipienda sunt, cum non lignum duntaxat sanctum verum ad ipsos delatum illi descripserint, sed adhuc alia plura ipsi sancto vero simillima, eiusq; aspectũ, & vires quandantenus æmulantia, simul cum ligno sancto vero connumerarint, examinarintq;, & perinde fortasse de ligno sancto vero confusè, & variè loquuti sunt; Præsertim quod ex his similibus lignis non pauca (vno Petri Andreae Matthioli, Vidi Vidi, Nicolai Massæ, Marthiæ de Lobel, & Francisci Alexandrei testimonio) ex Calicut etiam Indiarũ Orientalis, ex Taprobana, ex Iava insulis, addamus ex Ioanne Leone etiam Libiam, Numidiamq; Aphricæ regiones, ad nos ab hinc annis deferri consue-

uerint, quæ licet (vt veritate coactus Gabriel Fallopius scripsit) verum lignum sanctum nullomodo forent, attamē inter ligni sancti ab Americis Occidentis delati species, scriptores rem tunc pridem orbi nostro nouā nondum plene ognoscentes; veluti ab Antonio Musa Brasauola de ligno illo rubro Venetijs viso factum est, collocare nitebantur; Interimq; de singulis varia suo arbitrato excogitantes, confusionem inter lignum sanctum, agnoscendum peperere. Quare fuere non pauci, qui Ebenum lignum sanctum esse opinati sunt, & alij qui Buxo pro ligno sancto vfi sunt, alij demum qui aliud, puta Karon Auicennæ, vel Ettalche Aphricanum credidere, quia ad pauca respicientes, vel multiplici lignorum aspectu, decepti sint. Sed merito nos scripta eorum attendemus, qui primum lignum sanctum verum in Americis, vel ab earum delatum Insulis, antequam fraudolenter aliud ipsi simile supponeretur, de facie norunt, eiusq; conditiones, & vires, tantam ipsius admirati potentiam, accurate examinarunt, ac illius certos effectus tunc pridem in multis palam experti sunt. Et inter hos, Medicorum omnium consensu, Consalius Fernandus ab Ouiedo Hispanus vir nobilis & doctus, qui in Americanis Insulis, & illa præsertim Sancti Dominici, Centurio, de facie lignum hoc verum se vidisse, expertumq; se plurics fuisse, in Americana sua Historia Hispanico idiomate ad Carolum Quintum Imperatorem scripta, primus enarrauit. Namq; ex eadem Sancti
Domi-

Dominici Insula, quam dicunt Hispaniolam, paulo post ipsum repertū a magno Christophoro Colombo Genuensi nouum orbem, indeq; luem uenerream, gregariorum quorundam militum luxuria, toto orbi nostro communicatam, lignum hoc nobis sanctissimum, Christi misericordia, delatum est, quod incolæ, quibus aduersus familiare malum, familiarissimum remedium est, Huyacan, nobis Guaiacan, appellare consueuere. Etsi deinde lignum idem, ex Insulis alijs, nec non & continenti ipso, priore præstantius, validiusq; ad nos comportatum videatur, quod ob feliciorē inagendo euentum, maioraq; ex eo habita beneficia, sanctum lignum ab omnibus absolutè habitū, prædicatumq; fuit. Sed ut Consalui uerba omnibus pateant, quibus res tantopere desiderata omnibus eluceat, ea non pigebit huc attulisse, libro enim decimo suæ Historiæ cap. 2. dum plantas admirandæ virtutis enarrat, de Guaiacan Insulæ Hispaniolæ ita loquitur.

Assi que tornando al Guayacan yo le he visto en esta y en otra Islas, & tambien en la tierra firme, en la prouincia que los Indos llaman Nagrando, y pues en esta Isla Espannola, ouieron los Espannoles conocimiento deste Arbol, pongole a qui (aunque en otras partes se halle) & quiero dezir lo que es muy notorio, assi en las Indias, como en muchas partes del mundo, donde le han llevado tras la misma enfermedad, para remedio della.

Deinde paulo infra subdit.

*Es arbol a questo muy excelente, & innumera-
bles vezes experimentado, assi en estas partes, como
en Europa, & donde de aca se alleuado para esta
temerosa enfermedad de las buas .*

Verum inferius proprijs notis describens plan-
tam, & lignum ipsum e planta cæsum, hæc dunta-
xat verba profert .

*Tien este arbol la corteza toda manchada de
verde, & mas verde, & pardillo color , como suele
estar , ò pareffer vn cauillo ouero, ò rodado , la hoia
del, es semeiante ala del madronno, però esta es me-
nor , & mas verde , y echan unas cosas amarillas
por frutio , que parecen mo si dos altramuzes iun-
tos el vno a otro estuuiessen assidos por los cantos .
Es madero muy fortissimo , & pesado mucho , &
tiene el corazon quasi negro sobre pardo .*

At cum nusquam Consalius aliquando de ligno
Guaiacan futuram nouisset controuersiam, auarè
ideo nimis , puta de re notissima , loquutus est , &
paucas eius solum attulit in medium conditiones,
nempe esse lignum durissimum , & grauissimum ,
etiùs medullium quasi nigrum est ad totum in-
clinans . Quibus nos minime contenti, vltro scri-
ptores alios adire necessario cogimur , a quibus
scilicet res alioquin nos latens Europeos , tandem
si liceat clarius elucéscat . Neq; enim in hoc nos
peccare dicent aduersarij , dum ab ipso Consaluo
nec tato quidem vngue decedamus, recipiamus au-
tem scriptorem , qui solum per eà tempora , qui-
bus lignum Guaiacan in Hispaniam primum de-
latum

latum est, de eo pluries iam noto, & experto, prudenter, & sine facio sermonē habuerit; qualis profecto solus fuit (vt omnibus assentientibus testatur etiam Antonius Gallus) quidam Vldaricus Germanus vir acris ingenij, & Alberti Cardinalis Moguntini familiaris, qui antiquissima Gallica affectus lue, iamq. licet multifariam afflictus, consumptus, exiccatus, & (vt ipse scribit) vndecies vinctus, salutis spe omni tandem destitutus, nouo tamen ligni sancti tunc pridem delati medicamine vti decreuit, cuius beneficio, præter omnium opinionem, felicissime liberatus, alijs ferè ad interitum eodem morbo afflictis, non paucam attulit salutis spem, atque recuperata sanitate lætus, de ligno eodem sancto, coactus quasi, preconium fecit, summaq. diligentia descriptionem & conditionem illius, post alia multa, quæ à doctissimis Medicis, Cæsaris nomine, & alterius Germani Episcopi, Hispanias adeuntibus, vt veritatem ligni Guaiacan, ex his, qui apud Americas fuere, audirent, ingenuè deportata intellexerat, lib. suo. ad eundem Cardinalem scripto, posteris reliquit, vt infra.

Materia eius unguinosa est, color qui buxo, sed nigrescens, atque id optimum putant, in quo quamplurimū nigri est, verum ita quod buxum est, ab eo quod nigrum differt, vt hoc intus, illud extra sit, aut planius dicendo, vt medulla nigrum sit. Ponderosissimum est ipsum lignum, itaque eius nulla quamquam minutissima pars in aqua flui-

tat, sed continuo mergitur & subsidit. Duritie robur omne superat, tum prædurum est, ut quam minime hiet, neque enim adhuc vidimus quod rimas traxisset, & qui vendunt fatiscere negant. Vritur, ac inflammatur, odore non insuavi. Ab accenso, gummi profluit, quod nondum scimus quem in usum cedat, subnigrum est, & statim postquam deciderit perdurum. Cortex haud ita densus, sed immodice durus. Quibus inditijs animaduersis fieri posse haud credo, ut qui id adulterent lateant emptorem: Nam ut coloris discerniculo fallatur quis, in quo uno omnia hæc conuenire possunt? Pinguetudo resinaceum quoddam spirans, Ponderus quale nulli præterea ligno, deinde hoc quod defluit ab inflammato, & vix secabilis eius durities, & quod in aqua etiam minutissime incisum non supernatat, & sapor qui semel cognitus nunquam errare sinet, nequaquam ingratus est ille omnibus, mihi etiam iucundus. Non durare autem decoctum eius in æstate, post tertium enim diem mucescit, in hieme paulo serius. Itaque eligendum quod quam maxime pinguescit, & pondere valet, eius est enim senectæ, leuitas, & macretudo..

Et alibi infra.

Sapor primum gustantibus subacidus, paulatim assuescenti iocundus. Et infra.

Neque ita grauis Guaiaci sapor est, ut melle temperari postulet, immo si per medicos liceat nulli non gratus. Hæc Vldaricus.

Atq;

Atq; descriptioni huic sapientissimum Fernelium, non temere, etsi more suo tacite, subscripsisse iudicandum est, quippe qui, omnibus ipsum præcedentibus postpositis scriptoribus, vnum Vld ariscæ audiendum in hoc esse decreuerit: Vldaricum porro primum apud nos diligentem ligni guaiaci descriptorem, qui ob admiranda beneficia, præter omnium hominum opinionem, tum sibi, tum alijs etiam ex eo generosissime præstita, cum diuinum illud, è cæloq; delapsum auxilium coactius confiteatur, meritissime insuper, quacunq; possit ingenij ope, ab obliuionis iniuria præstantiam, eius se vindicaturum pollicetur. Quare Fernelius cum de luis veneræ remedijs verba fecisset, iisdem prorsus verbis, in ordinem duntaxat meliorē digestis, eandem descriptionem recitauit, quam hic referre non pigebit, Inquit enim.

Cortex huius cum ad nos peruenit, colore cineritio, haud ita densus, sed immodice durus, color qui bruxeo ligni externe parti, nigrescens interne, quam medullium dicunt. Pondus ei quale nulli præterea ligno, nulla eius quantum vis minima pars in aqua fluitat, sed mergitur cōtinuo, & subsidit. Duritie robur omne superat, & idcirco quam minime biat, neq; facile videas quod rimas traxerit. Vritur ac inflammatur odore suauis, ab accenso profluit gummi subnigrum & prædurum ubi refrixerit. Huius ligni sapor subamarus, miti acrimonia palatum ac fauces compungens, qui semel cognitus nunquam errare in di-

gnosendo finit emptorem, vt neq; odor.

Hæc Fernelius vir doctissimus.

Itaq; nos ingenuè veram ligni Guaiaci, vel Hu-
yaci, descriptionem habere cupientes, non aliam,
nec aliunde prorsus petemus illam, ab hac, quam
nobis præceteris Consalius indicauit, paulo post
autem clarius & longius expressit Vldaricus, atq;
demum Fernelius merito confirmauit, illamq;
veram esse opinabimur, & præsertim quod illi, vi-
ri per idem seculum grauissimi, vt puta Fracasto-
rius, Fracantianus, Frizimelica, Matthiolus, Vi-
dius, cum alijs non paucis, quos ne nimius iudear
prætermitto, assentiantur. Et licet Vldaricus ama-
ritudinem acrimoniæ iunctam quodammodo ta-
ceat, innuit illam tamen, dum subacidum sapere
scribit, mellis dulcedine ab aliquibus perperâ cor-
rectum, quoniam vir humanioribus disciplinis in-
structus, vnâ cum multis, quos breuitatis gratia
derelinquam, acidum sæpe cum acre confundit,
vt confundit etiam Gallus Medicus, dum Guaia-
can ipsum aliquando describit; secus enim lignum
Guaiacan frigidum esset; fit porrò acidum ex fri-
gido: Id autem acre intendit Vldaricus, non quod
simpliciter acre est, quia tale numquam vere sub-
acre est, vt suo loco dicemus, sed quod melle ali-
quibus corrigendum, quod nempe cum amaritu-
dine iunctum est, veluti Fernelius docte interpre-
tatus est, videlicet gustui ex amaro subacidum, hoc
est, miti acrimonia pungens, initio quidem ingra-
tum, sed paulatim assuescenti iocundum.

Quod

*Quod eiusdē ligni Sancti, Guaiaci vè
una sit species, & nullo modo plu-
res, ut aduersarij opinati sunt, ex
oculatis testibus, & fidei historicis,
demonstratur.*

ÆT E R V M quoniam tem-
poris progressu, ex Americanis
Insulis alijs, ab Hispaniola lon-
ge distantibus, & ex illa præ-
sertim, quæ Borrichen olim
nuncupata, nunc sancti Ioan-
nis nomine appellatur, lignum
aliud, vt dictum est, ad nos delatum videatur,
quod ob summas vires eius, admirandamq. po-
tentiam, aduersus Gallicam luem, & quampluri-
ma alia mala, gentilitio neglecto vocabulo, san-
ctum vulgo nuncupatum est, & à posterioribus
Medicis summè laudatum; Hinc ideo primum
nostri aduersarij, Medici inquam aliquot Romæ
degentes, sufficienti forsam ipsis oblata occasio-
ne, pseudolignum quoddam, malo quidem fato,
ab impostoribus quibusdam in Italiam, & Romam
potissimum delatum, quamquam a vero sancto li-

gno prorsus auersum, defendere adhuc tamen, & ignota nobis causa, summo cum Reipublicæ detrimento, mordicus pro sancto vero tueri, non erubescunt, potissimum quinimo inde erroneæ eorum opinionis fundamentum stabile, & firmum posuisse sunt opinati: Vel ex eo demum etiam persuasi, quod assentientibus quodammodo viris non parui nominis, deq; re medica in multis optime meritis, illud omnino constans, & validum existimarent, nempe ijs prorsus moti coniecturis, quibus eorum ducebantur præceptores: Sed in eadem sine dubio erroris foueam cadunt, in quam præceptores, & duces eorum cecidere, quamquam etenim vnanimis omnes a Consaluo Fernando, qui ex communi omnium doctorum consensu primus, de mandato Caroli Cæsaris, Americanam naturalem historiam oculatus testis ingenuè, eruditissimèq; conscripsit, non decedendum iure sibi proposuerint, quod hac in re illi fidem non adhibere, maximum piaculum esse fateri coacti viderentur; Nichilominus quo spiritu ducti nescio, ut illi, ita ipsi in oppositum abiire omnes, & relicto Consaluo, alia prorsus somniarunt, quæ nec ille vidit vnquam, nec scripsisse compertum est. Fingunt enim duo ligna, non effigie totius solum & colore, sed & odore, & sapore, ac qualitatibus cæteris inuicem longissime distare, & maxime profectò quod e diuersis omnino plantis cæsa certum opinentur, quare & tandem ligna, specie, natura, & essentia, seu quidditate inuicem summe differ-

re acriter contendunt: Vnum autem horum lignorum, vulgare Guaiacum dicunt, alterum verò Sanctum, quod cum vltro gratis inueniant, ab hinc annis quamplurimis ad nos portari desijisse, sed Guaiacum solum illud esse, quo nos, vt fingunt, passim vti consueuimus, consequenter finxere etiam, lignum quoddam suum, mox a callidis, vaftris vè mercatoribus, in Italiam, & Romam potissimum delatum, verum lignum sanctum esse, paucis duntaxat, & valde solum exercitatis agnitum, illudq; præstantissimum existimandum. Sed nos contrarium omnino verum esse censentes, lignum Sanctum imprimis, vndecumq; feratur, & qualecunq; sit, a Guaiacan specie non differre demonstrabimus, quippe demum reliqua euidetiora citra difficultatem omnem futura sint omnia; futurum inquam euidetissimum, lignum aduersariorum nouum, neutiquam lignum sanctum verum esse, sed falsum, & supposititium, Impostorū calliditate inuentum. Atq; rem ita se habere, ex verbis Consalui (hunc enim in perquirenda veritate, etiā cum aduersarijs, nobis Ducem semper esse merito volumus, & quis me hercule plantam in tam a nobis distantibus nascentem Americis, ab alijs plantis differentem, vel illis similem specie, certius referet, cui perinde tuto liceat assentiri? nisi Consalius hic prudens & doctus, & si quis illi similis, qui in eisdem longius degens Americis, plantam proprijs oculis diligenter contemplatus est, & non truncum, non ramos solum, sed & folia, ac fructus

etus, & alia multa, statis temporibus, de facie creberrime nouit) facile demonstraturi sumus: Ea itaq; , vt iam supra factum est, non alieno, sed proprio idiomate, quo ab eo sunt conscripta, ex codice antiquo, manu eiusdem auctoris signato, quē benignissimus Princeps Sueffarum Dux Illustissimus & Excellentissimus, apud Summum Pontificem Regis Hispaniarum Orator meritissimus, singulari fauore concessit, huc fideliter transferam. Sanè lib. 10. cap. 2. suæ Historiæ habet Consaluis.

Dos Arboles ay muy notables y excelentes en estas Islas, & aũ en la tierra firme, porque assi como es comun el mal de las Buas en todas estas partes, quere la misericordia Diuina, que assi sea el remedio comunicado, & se alle para curar esta dolentia, però aũ que en otras partes se hallè esta enfermedad, en origen donde los Christianos vieron las Buas y esperimentaron & vieron curarlas y esperimentar el arbol del guaiacan fue en esta Isla Spannola. El otro se llama palo santo, y esta ay en la Isla de Boriquen, llamada agora por los Españoles San Iuan, & quando d'lla se hable, se dirà del palo santo. Assi que tornando al Guaiacan yo le he visto en esta y en otras Islas, & tambien en la tierra firme en la Prouincia que los Indios llaman Nagrande, y pues en esta Isla, Española ouieron los Españoles conocimiento deste arbol, pongole a qui (aunque en otras partes se halle) & quiero dezir lo que es muy notorio assi en las Indias, como en muchas partes del mundo, donde se

de se ha lleuado tras la misma enfermedad para remedio della, & ay tantos arboles guayacanes en estas Indias que pienso yo que son menos los pinos de tierra de Cuerca, & aun todos los otros de Espanna en numero. Es arbol a queste muy excelente & innumerables vezes esperimētado, assi en estas partes, como en Europa, & donde de aca se ha lleuado para esta temerosa enfermedad de las Buas. Deinde eodem loco, sed paulo infra inquit.

Tiene este Arbol la corteza toda manchada de verde, & mas verde, & pardillo color, como suele estar o pareser vn caualllo, bouero, ò rodado, la boya del es semeiante ala del madronno, però esta es menor & mas verde, y echan unas cosas amarillas por frutto, que paresen mo si dos altramuces iuntos el vno al otro estuuiessen asidos por los cantos; Es madero muy fortissimo & pesado mucho, & tiene el corazon quasi negro sobre pardo.

Et cap. decimoséptimo lib. 16. habet.

El arbol que en las Indias llaman palo santo, digo que en opinion de muchos, es vnos delos mas excelentes arboles del mūdo por las enfermedades & llagas y diuersas passioncs que con el se curan, Muchos le tienen en la verdad por el mesmo que Guaiacan, ò per especie, ò genero del, en la madera, y medula, ò corazon, y e nel peso, & otras particularidades, y efetos medicinales, puesto que à questo Palo santo ha hecho mayores esperiencias, porque de mas de se curar con el el mal de las Buas, como con el Guaiacan, & muy mejor, curanse

otras

otras enfermedades muchas, que non se sanan con el Guaiacan, como mas particularmente los medicos que del vsan lo saben aplicar, y otras personas por la esperientia que ya se tiene.

Ex quibus porro verbis an colligatur lignum Guaiacã a ligno Sancto, specie, seu natura, & quidditate distare, quilibet sine difficultate percipiet; Etenim fateor, vbi de Guaiacan, duas Consaluũ asserere ligni plantas: Fateor ibidẽ modo lignum vnum, modo alterum distincte nominare: Fateor demum, cum de ligno sancto, indifferenter omnimode de ipsorum lignorũ loqui similitudine, quod puta generica sit, vel specifica: quamquam sine dubio hic exotericus sit auctoris loquendi modus, quo passim populus vti consuescit; Etenim quando quis citra affectum, & attente Consalum scribentem perlegerit, palam ex integra oratione nullam differentiam specificam, vel essentialem inter lignum Sanctum & Guaiacan aliquãdo concipiet, quin potius similitudinem naturæ, & quidditatis, in vtroq; euidentissime animaduertet; Si quidem vbi de ligno Sancto, tandem paulo post asserit, re vera cum Guaiacan illud tum substantia, tum maxime meditullio, tum pondere, & demum alijs proprietatibus omnibus, vnã cum effectis medicationi deseruientibus, simile prorsus multis videri, ijs intelligas, qui attentẽ ipsum examinauerint, solumq; differre maiori minori vè interagendum præstantia, quæ certè speciem non mutat. Quare si duas dixerit plantas, de hisq;
distin-

distincte loquatur, non ratione essentialis & specificæ differentiæ duas appellauit, abinuicemque disiunxit, sed natalis soli varij causa, cuius scilicet occasione differunt maiori vel minori virium bonitate. Nec quis vnquam rationalium philosophorum dicet res omnimode similes differre specie: Verba verò Consalui ad genus, vel ad speciem indifferentia, in quendam potius loquendi modū, quasi exotericum, referenda, quam porphiriano more, seu acroamatice interpretanda sunt. Et ne temerè hæc a me dicta videantur, quæso obseruent aduersarij Consaluum de Guaiacan alibi aperte loquentem, vbi expresse Sanctum cū Guaiacan confundit, nempe in Summario Historiarū, quod principio sui aduentus in Americam, ad Carolum Imperatorem, ante Historiam miserat, c. 76 (hunc librum, de quo auctor principio suæ historiæ facit mentionem, Italico solum idomate conscriptum, apud Ioannem Baptistam Ramusium, lib. 3. suorum itinerum videre licuit) etenim ibi synonyma facit Guaiacan & lignum Sanctum, describitq; Guaiacan, vt in historia descripturus erat, dicens.

Così nell'indie, come in questi Regni di Spagna, & fuori di quelli, è cosa molto nota il legno ouer palo santo, che gl'Indiani chiaman Guaiacan, & gl'Italiani legno da guarire mal Francese, & per questo dirò alcune cose con breuità. Questo è un'arbore poco minor d'una noce del quale se ne ritroua assai, & sono in quelle bande molti boschi,

si nell'Isola Spagnola, come nell'altre Isole di quelli mari, pure in terra ferma io non ho anche veduto, ne udito che siano delli detti arbori. Questo arbore hà la scorza tutta macchiata di verde, & d'alcune macchie più verdi, & alcune manco, & berrettine, come suole essere vn cauallò pezzato, la foglia d'esso, e come d'un Arbuto, ouer Corbez-zolo, pure vn poco minore, & più verde, produce certo frutto giallo piccolo, che pare due faue lupine congiunte insieme. Per tanto è legno fortissimo & graue, & ha la midolla quasi negra, dico quasi, perche pende in berretino.

Eundem loquendi modum seruat Iosepha Costa Iesuita Hispanus Philosophus & Theologus egregius, in sua Americana Historia Italico idiomate transcripta; hic enim pluribus annis in Americis vixit, eūq; ego postea Romæ ægrotantem in sacro Penitentiariorum Collegio apud Vaticanum curauī, & non semel de rebus Indicis naturalibus cum eo sum aloquutus, libro itaque 3. cap. 2. inquit.

Le Isole, che chiamano di Barlcuento, che sono la Spagnola, la Cuba, & Porto ricco, & l'altre che vi sono appresso hanno grandissima verdura, &c.

Et paulo infra inquit.

Si caua di là legnami di qualitatì eccellenti, & vista, come Ebano, & altri per li edificij, & per lauori Hanno molto di quel legno, che chiamano santo, che è per curare il mal Francese.

Ex quibus verbis patet, tum lignum quod aduersus morbum gallicum fertur ex Insula Sancti Dominici, tum quod fertur ex Insula Sancti Ioannis, quam vulgus appellat (*Porto ricco*) nomine ligni Sancti nuncupari; & rursum lib. 4. cap. 29. inquit.

Il legno del Guayacan, che per altro nome si chiama legno Santo d'India, nasce in abbondanza nelle medesima Isola (loquutus enim paulo antea fuerat de Insula Sancti Dominici, & alijs) *& è tanto graue come il ferro, posto nell'acqua va al fondo.* Ex quibus verbis idem expresse deducitur.

Quamobrem si ex Consaluo, ac alijs easdem regiones peruagatis, nullum specificæ differentiae inditium, inter lignum Sanctū appellatum, & Guaiacan, ellici potest, cur ab oculato teste, fido historico, viro prudenti, & docto, decedent aduersarij? an testi de auditu rem nobis, ennarranti fidem potius habituri? Sed talem, si libet, Nicolaum Monardem audiant, qui cum apud Hispalenses Medicus non vulgaris, ex professo rerum aliquot naturalium in Americis repertarum historiā, & vires, a Mercatoribus, & Americanis incolis illuc aduentantibus, nō semel, sed sepius ennarratas conscribat, haberi ab aduersarijs merito debet testis de auditu locupletissimus, certissimusq; ; En ipse lib. 1. suorum Indicorum medicamentorum cap. 8. ita hispano idiomate loquitur.

Pues viniendo a nuestro Guaiacan, cuyo nombre es Indio, y entre ellos muy corocido, y assi lo

han llamado, y llaman en todo el mundo; llaman-
dole tambien, palo de las indias; deste palo han
escripto muchos, y mucho, vnos digiẽao que es Eba-
no, otros que es especie de Box, y otros muchos nom-
bres que le han impuesto, &c.

Et paulo post eodem libro, quem nos ex sapientis-
simi Viri, Illustrissimiq; S. R. E. Cardinalis Escu-
lani Bibliotheca summa benignitate habuimus.

Es vn arbol grande del tamanno de vna enzi-
na, echa muchas ramas, la corteza la despide de si
quando è seco, gruesa, gomosa, tiene el corazon
muy grande, que tira a negro, todo el es muy duro,
tanto y mas que Ebano, echa la hoya pequenna
y dura, y cada anno echa vnas flores amarillas, de-
las quales se engendra vn fruto redondo y macizo,
con pepitas de dentro del tamanno de Nisperos;
Ay deste arbol en abundancia en San Domingo.
Des pues a ca se ha hallado otro arbol del genero
deste Guaiacan, en San Iuan de Puerto rico, que
es otra Isla cabe la de Santo Domingo, que es assi
como el, saluo que es mas pequero, y lieua el tron-
co y ramas mas delgadas, y no tiene casi corazon,
y si lo tiene es poco, y assi esta en el tronco, porque
las ramas non tienen ninguno; Es mas oloroso y
amagro que el Guaiacan. Deste se vsa agora en
nuestros tiempos, olvidando el de Santo Domingo;
y por sus marauillosos effetos le llaman palo Santo,
y cierto con razon, por que es de mejor obra, que el
de Santo Domingo, como se vee por experiencia,
però el vno y el otro, es marauilloso remedio para
curar

curare el mai de Buas , de los quales , y de cada uno dellos, se haze el agua que se toma para esta enfermedad , e para otras muchas .

Sed quid queso Monardes ex auditu refert ? refert sanè omnimodam ligni Sancti , & Huaiaci similitudinem , quin imo expresse specificam, videlicet vtrumq; eiusdem quidditatis esse, & essentia; Etenim licet Monardes ponat verbum (*del genero*) attamen Antonius Nebrisenfis apud Hispanos Grammaticus illustris gentilitij idiomatis energiam acutissime speculatus, interloquendum exoterice , genus, & speciem confundit, vnde in nobili Dictionario suo, vocem hispanicam (*especies de cosas*) interpretatur indifferenter, tam per vocem, genus , quam per vocem, species, ita vt merito qui Hispanum Monardem transtulit in Italicum , verba (*des pues aca se hà ballado otro arbol del genero deste Guaiacan en San Iuan de Porto ricco, &c.*) interpretatus sit (*dopo è stato portato quà vn' altro arboro della specie di questo Guaiacan da San Giouani, &c.*) quod etiã sine dubio voluit ipse Monardes; quia nō nisi ligna hæc inuicē distare maiori aut minori inter agendum potestate , maiori minoriq; odore , & amaritudine , confiteatur , quæ speciem non variant . Distare insuper colore medullæ , quod ex sola arboris tenuitate provenit, vt infra dicemus, demumq; distare arboris magnitudine , quod vni eidemq; plante specie, ex conditione duntaxat nativi soli , contingit. Tandem verò Monardes refert contra aduersarios, lignum , quod

in præsentia vtimur (scribebat enim Monardes anno millesimo quingētesimo septuagesimo quarto, ad Greg.xiiij.Pont.Max.) esse lignum Sanctum, ex Insula Sancti Ioannis, non autem ex Insula sancti Dominici; ex quo patet falsum esse lignum sanctum vltro ab hinc multis annis ad nos minime transferri, vt fingeant ipsi.

C A P V T I I I.

Doctores, quorum auctoritate aduersarij suam de multitudine specierum ligni Sancti opinionem mordicus tueri conati sunt, per summam imprudentiam ligni Sancti historiam à veritate longe diuersam enarrauissē.

ERG O cum res ita se habeat, quid adhuc restat aduersarijs, vt perinde mordicus lignum Sanctum a Guaiacan, specie, quam specialissimam dicunt, seu natura, & quidditate differre contendant? postea quā nec planta, nec folijs, nec fructibus, nec lignorum quali-

qualitatibus, & effectis quibuslibet, illa inuicem distant? Restat sine dubio grauissimorum Doctorem auctoritas, cui profectò tantum tribuunt aduersarij, vt velint nolint a vera sciendi via degeneres cogantur sensum, & rationem euidentē derelinquere; Et quamquam rationi ac sensuum, experimento fidem Philosophos & Medicos duntaxat præstare indubitatam, auctoritatibus verò, si sensibus, rationibusq; non repugnent, alicubi aliquando dixisse videantur; quod tamen Doctores hosce, & rationi, & experimento consentanea loqui, sibi (nescio an libenter, an coactè) persuadeant, propterea fortasse non timent, præmissis quasi non obstantibus, acriter adhuc de ligni vtriusq; specifica differentia propriam sustinere sententiam. Verum enim vero nos, qui Doctores hosce homines pariter esse agnoscamus, ingeniumq;, & sensum ad veritatis inuestigationem, & rerum dignotionem a natura accepisse recordamur, & idem cælum esse, eundem rerum ordinem, eandemq; naturam, quæ eosdem homines, vt olim pariant, & alant, certi sumus, nostro autem seculo credamus corruptas esse disciplinas omnes, ac vel studio contradicendi, vel asseuerandi, propensione animi quadam obstinata, huc illuc vè vt plurimum ad partes sponte aliquas facile trahi, iure idcirco antiquum, ingenuum, insitumq;, de rebus natura constantibus, philosophandi morem sequuti, veritatem nostris sensibus, nostroq; ingenio, sine fuco perquiremus, neminiq; credentes,

sed libere contra omnes, quod putamus verum proferentes, horum Philosophorum, & Medicorum, quibus tantum tribuunt aduersarij, quorum scilicet auctoritas infirmis ingenijs obesse potest, refellemus omnia dicta, & veritatem e tenebris eruemus, aperiemusq;. Atqui ex sexcentis, quos aduersarij, cum Amato Lusitano, nominatim adducere se posse contendunt, ijs, qui licet nomine, ac fama Philosophi, & Medici sint, re tamen vera ab hoc longissime distant, vt pote mihi mirum in modum mouentes stomachum, prorsus omisis, paucos solum, illosq; meliores, præstantiores, & de re medica in multis optime meritos, traham in examen. Antonius Musa Brasauolus, tum lib. de morbo Gallico, tum in suo Simp. examine, vbi de lignis agit, dū testatur se vidisse tres ligni Sancti species, tandem fatetur ex his duo plantarum pænitus diuersarum necessario esse, quarum vna Guaiaci est, altera autem pali Sancti. Diuersitatem in lignis colligit, ex aspectu, & colore, cum viderit ligni frusta effigiem variam præferre, nempe vnum illius, quod tunc commune, & vulgare habebatur, dicebaturq; Guaiacā in extremis buxum ferè colorem habere, meditullium vero nigricans, & totum demum splendida quadam donatum duritie; Quod verò pharmacopolæ tunc propriè palum Sanctum appellabant, magis albicans esse quam primum, & ad luteum quendam colorem vergere, paruum habere meditullium, atq; pellucidum; Iam tamen annos præterisse,

qui-

quibus tale lignum in Italiam duci defierat. Affe-
rit præterea ex omnino diuersis plantis, ligna fore
cæsa, ob dictum Lusitanorum, qui Indiam perlu-
strarunt, quos ipse talia narrantes audiuerat. Sed
non leuiter bonus Brasauolus peccat: Primum,
cum ex effigie, & colore, lignorum specificam col-
ligat differentiam; Tum quod color similis in re-
bus diuersæ speciei obseruetur, vt albedo in niue,
& calce. Insuper, & in rebus eiusdem speciei etiã
ille varius est, vt in homine Etiope, & Britanno;
tum quod ligni efficies, quæ certa colorum distri-
butio est in partibus varijs totius substantiæ ligni
consistens, vt puta quod nigrescat meditullium,
circumstans autem pars buxum repræsentet, vel
potius totum subflauum, vel magis, vel minus ta-
le sit, nullam determinatam habet in omni vnus
plantæ ligni sancti frusto constantiã, & certè mi-
nus, in diuersarum plantarum multis: postea-
quam vel ipsis sensibus, etiam aduersarij euiden-
ter aliquando in ligni frusto longo, vna parte eius
meditullium nigrum magnum agnouerint, altera
autem contra, vel nullum, vel valde paruum, aut
vtraq; nullum: Insuper colorem buxum, modo
ad subalbidum, modo ad pullum magis inclinare,
atque nigrum, modo ad fuscum, & ad subluteum,
modo. Quare bene ex Matthiolo, in Dioscor. lib.
I cap. III. credendum non est eiusmodi ligna,
etsi colore, magnitudine, ac pondere inter se di-
screpent, idcirco diuersarum esse plantarum, di-
uersorumq; generum, nam quod hoc, tam intus,

quam extra candicet, illud vero interiori sui parte nigricet, non aliunde prouenit, quam quod hoc magis, illud vero minus adoleuerit, vel consenuerit: quippe eo sanè nigrius cernitur lignum Guaiacum, quo ad maturiorem ætatem peruenerit arbor, a qua decisum fuerit, & per consequens, tanto magis album apparet, quanto minus adoleuerit, quemadmodum conspicitur in nostris arboribus, & præsertim in Moro, Nuce, Quercu, & Anagiri; Verum tamen illud cuiq; persuasum sit, ætatem vni plus, quam alteri virium addere, ac demere. Et neq; vllum ipsi Brasauole refugium est, quoniam truncum semper esse ramis in agendo validiorem supposuerit, vt puta in quo semper maior sit plantæ vigor, quam in ramis a trunco emanantibus; Interea tamen experiatur lignum, quod sanctū dicitur, absq; nigro meditullio acrius, & validius esse ligno cum nigro meditullio, etsi ob id illud esse ramus non possit, vt quis fortasse opinaretur, cum truncus potius ex crassitie sit (Fallopio porrò aduersariorum patrono, sed ridiculo teste, numquam Guaiacan etiam in surculis, sine nigro meditullio est, at semper lignum Sanctum, etiam ad hominis crassitiem, quale se vidisse confitetur, nunquam cum tali meditullio reperitur, cū proprium id vtriq; esse velit) quare ex hoc perperam inuento, apud Brasauolam credibile non est, lignum, quod Sanctum dicitur, eiusdem esse naturæ cum ligno quod dicitur Guaiacan: Etenim suppositio falsa est, quia partes arboris adolescen-

tes, senescētib; credendæ sunt semper validiores, & potentiores, quales sunt rami, non autem truncus, licet non propterea semper rami acriores, & validiores trunco sint: Sunt quidē semper si mox ex virenti, viuentiq; arbore illi vsu aliquando venirent, quoniā semper virtus in ramis tunc vegetior est; Sed cū ad nos nō nisi post tres, vel quatuor annos ab arbore cæsi deferantur, ideo sæpe contrarium euenit. Si quidem cum minus solidi, nondūq; iustam adepti cōsistentiam sint, sed tenella adhuc, molliori; præditi substantia, ideo quam facile inarescunt, viresq; ammittunt proprias, truncus verò contra se habens, longius durat, tardiusq; tabescit: Verum tamen est quod vt non omnis truncus iure eligendus est, ita nec omnis ramus reiiciendus, reiicitur sæpe truncus senescentis arboris, quia ob paucitatem humoris contabescens, adolescentis contra ob contrariam causam recipitur, etsi qui tenuis nimis, sit reiiciendus, vt dictum est, qui vero ætatis iam consistentis, quod iā integris præditus viribus est, necessario longius viget, longiusq; consistit, ac durat. Ergo ex ligni frusto, quod vel ramum, vel truncum representet, etiam si magis minusq; acre sit, nihil aptè colligit Brasauolus, nisi forte maiorem solum præstantiam, & in agendo promptitudinem adesse contendat, quod illi gratis concedimus. Tandem parum prudenter se nimis credulum ostēdit Brasauolus, cum a Consaluo verè ligni Sancti plantæ natali solo virentis, florentisq; oculato teste, fido

histo-

historico, viro docto decedens, verbis Lusitanorum præbuerit aures: possibile quidem est illos dixisse veritatem, quæ tamen Brasauoli proposito inferuit nihil. Nam cum Lusitani Brasiliæ solum in Americis dominarentur, credibile est de ligno illo ipsos esse loquutos, quod ex planta regione ea nascenti cæditur, quæ porro planta, Hyuourahe, quasi res rara, Indis Brasilianis nuncupatur, & a ligno Guaiaco, siue Sancto longe distat, de qua Ioannes Lerus Burgundus oculatus testis, in nauigatione sua in Brasiliam cap. 12. & longe melius Andreas Teuer oculatus etiam testis, in Historia sua Galliæ Antarticæ lib. 2. vbi de Brasilia, in quam ipse aliquando nauigauerat, sermonem faciens, inquit, Esse arborem magnam, cuius cortex semidigitalis crassitudinis est, extrinsecus argenteus, intrinsecus subruber, saporis grati, recenter præsertim ab arbore extractus, sapidus enim est, & lacteo succo refertus, liquiritiæ saporem repræsentat, admirandæ facultatis est aduersus luem Gallicam, & mala alia non pauca, a frigidityte, pituitaq; oriunda, quo felicissime vtuntur incolæ, tam Indi, quam Christicolæ, eo ferè modo, quo lignum Sanctum ex usu est, dicuntq; perinde esse lignum Sanctum, coquitur enim eius certa corticis portio, in determinata aquæ quantitate, & gustanti suavis potio fit. Parere autem (inquit) quolibet decimo quinto anno fructum, ad instar vnus prunis nostratis mediocris, colore verè aureo præditi, in quo parua nux delicata admodum

dum contiuetur. Quod cum ita sit, non mirum si Lusitani suo etiam iuramento dixerint, suam plantam gallice lui aduersam, viribus guriaci similē, alteram plantam esse a Guaiacan. Nec vt se excuset Brasauolus sufficit quod dicat, iam annis defuisse ad nos tale lignum deduci, propterea esse nobis ignotum, Quia recentior illo est Antonius Gallus, recentissimus autem Nicolaus Monardes, qui tamen verum lignum Sanctum ex Insula Sancti Ioannis ad nos in præsentia deferri scribunt, alio, quod in Insula Sancti Dominici nascitur, longe postposito, quin imo Gallus ad miraculum se hoc ipso aliquem sanasse fatetur, quæ utiq; omnia verissimilia sunt, ob continua nostrorum mercatorum in Insulis illis, & Continenti, tractata negotia.

Ipsam Brasauolam sequutus est Antonius Gallus, qui fanè acri donatus ingenio, quamquam in rerum naturalium inquisitione valde sollicitus, nec imprudenter credulus, adhuc tamen forte aliquorum turbatus versutia dubius, & trepidans in non paucos incidit errores; Sed tantum scripto valuit, vt post multos, vni Fallopio errandi non leuē dederit occasionem; ille enim Consaluum, & Gallum admiratus, neminem præter hos ligni Guaiaci naturam agnouisse opinatus, tandem chimeras, nō paucas sibi perperam composuit, enarrauitq;. Porro Gallus, sui operis exordio, videtur ijs aduersari, qui idem palum Sanctum, & Guaiacan esse negarent, imo longo sermonis tractu, post
sim-

simplicem, vnicamq; descriptam plantam.

Hanc (inquit) qui Indicum hoc lignum depingunt, Fraxini tradunt esse proceritate, ut quod duodecim aequet cubitorum altitudinem, folia plantaginis instar habere, neruea, minora tamen, rotundioraq; , & validiora, fructum ferre castaneis proximum, vel ut alij, oliue specie, floribus esse luteis; & reliqua multa de ligni conditione refert, a quibus postmodum ex propria sententia longe multum variat. Ligni etenim Sancti, & Guaiaci nomina sinonima fecisse videtur, Cæterum deinceps suo loco, naturam, & vires ligni huiusce perquisiturus, distare, diuersumq; esse lignum Sanctum a Guaiacan expresse contendit. Fatetur enim corticem ligni Guaiacan maxime durum, leuore quopiam cum pullo colore donari. Sed ligni Sancti pustulosum esse magis, & cinereo præditum colore. Substantiam ligni Sancti vniuersam subflauam esse, eius licet medullium sit parce nigrum; Ligni verò Guaiaci contra habunde nigrum: sed quod magis est, Guaiacan pingue valde, si bonum fuerit, & grauissimo præditum pondere, cuius senectam, tum macretudinem, tum leuitatem ostendere. Lignum Sanctum vix putrescere, nec resinaceum spirare, adeo vti a malignato quidem desinat quidem, prout tamen esse etiam usq; ad miraculū, & ex his omnibus fieri, ut odor, & sapor longe diuersus nist vtriusq;. At diuersitatem hanc licet in vniuersitate solum transferat, dubie tamen adhuc id latere videtur, ut denique
Cellum

Gallum horum modo lignorum similitudini, modo differentiae locum dare patet. Quod sane timiditatem interdeliberandum ostendit, non parvam, ostenditq; non certam utriusvis ligni habuisse cognitionem; interea quamquam ab Ehamo verum illud differat disputandum sibi proponit. In eo vero quod praenominibus certo affirmare audeat, quod inquam Gnatacan resinola pinguedine habundet, contra lignum Sanctum aridum teret, & vix paucum si inflammetur retundare pinguedinis, se singularem ostendit, & valde multum a communi omnium sententia aberrare; quippe nullus unquam illud melius sanctum Lignum dixerit, quod aridius, & minime pingue fuerit, sed magis contra. Contradicit deinde sibi, cum dicat a Sancti Ioannis Insula lignum Sanctum melius esse petendum, quia illud ibi multo succulentius existimati. At succulentiae causam dicens, iterum se irridendum praebet, quia Sancti Ioannis Insulam minus perustam solibus atterat, puta quod octo teret gradibus ab aequinoctiali longius, quam Sancti Dominici Insula, remota sit, quae tredecim ipsa duntaxat ab illo distat circulo, sicut Divi Ioannis vno & viginti. Atqui si quis vel modicè in Geographica disciplina exercitatus, rem ipsam accurate perpenderit, totum oppositum facile animadvertet, praesertim cum Constantius lib. 16. cap. 1. suae Historiae dixerit, Insulam Sancti Ioannis distare solum ab illa Sancti Dominici, ex parte orientis, spatio leucarum viginti quinque, vel triginta.

Quæ

Quæ certe omnia cum fuerint a me diligenter obseruata, magnopere tandem admiratus sum, quo præstigio ductus aliquando Gabriel Fallopius, vt, relicto Consaluo, Gallum sibi constituerit Duce[m], posteaquam leuissimas solum inter vtrumq; lignum enarratas posuerit differentias, & quæ force alicuius momenti esse possent, plenas describat nugis, & contradictionibus (id enim mendatij est proprium, quod scilicet veritati nusquam absq; contrarietate queat aptari) Sit vtrumq; tamen, Fallopius ex hoc ipso Gallo seductus, non solum lignum Guaiacan a ligno Sancto, vero plus quam specie distare asseueranter affirmat, sed vltro multifariam longissime diuersa ex planta cædi. Atq; tamen ex Consaluo (vt inquit) tum Hist. lib. 10. cap. 2. tum in summario cap. 76. ita describit Guaiaci plantam.

Est arbor altissima, & maxima, quæ ad iuglandis altitudinem pertingit, aliquando paulo minor, cortice prædita est pullo, & viridi macula maculato, ita vt subalbidus sit color, folia habet arbuti, fructus luteos profert per maturitatem, qui sunt veluti gemini lupini, simul coniuncti.

Paulo post deinde, quam arboris descriptionem Gallus non magis ligno Sancto, quam Guaiaco tribuit, sed ligno Indico simpliciter, ita vt an ille omnibus faciat communem, non sit satis in summa verborum confusione accipere, Fallopius propria auctoritate palo sancto impertitur, esseq; illi propriam,

priam, totoq; cælo ab illa Guaiacan distantem, sic fingit.

Arbor ista est magnitudinis fraxini, folia habet arnoglossi folijs simillima, ita pleniora, ita pingua, & tamen crassiora, & breuiora, flores luteos producit, quos sacharo condire solent, & soluant aluum, fructus rotundi sunt, iuglandũ nucum forma, aliquando magnitudine, & crassitudine præueniunt nucum iuglandium maiore, cortex est coloris cineritij, & æmulatur fraxinum, in interna parte color pullus.

Ita sane etiam ad vnguem ferè Gallus, licet solum se dubitare addat, an fructum pariat castanee similem, an iuglandi, vel oliue, quem iuglandi esse Fallopio certum est, sæpe tamen magnitudinem ait excedere consuetam. Quæ omnia excogitata fortasse fuere, ex quo iam pro comperto sit habitum, non lignum tātum aluum soluere, (quod porrò nos in quamplurimis verum obseruauimus) sed & succum, & folia, & maxime fructus; ad nos autem deferri aliquando fructus paruos ad instar oliuæ, vel auelanæ, de quibus Consalius Hist. lib. 10. cap. 4. & in summario cap. 81. & Monardes lib. 1. cap. 14. qui quidem fructus mirum in modum vacuant. Rursum deferuntur alij ad instar Castaneæ, de quibus Monardes lib. 2. cap. 12. qui similiter potenter aluum soluunt, vnde modo a verbis aduenæ vnus, ab alterius modo persuasus auctores dubij semper fuere de fructu ligni Sancti, & Guaiaci, imo. forte etiam ex diuersitate fructuum

etuum horum, credidere varias esse vtriusq; ligni plantas, cum nullo modo sint. Sed ad Fallopiū redeūtes, fanè ille describens lignum Guaiacan, & Sanctum, inquit.

Hæ ergo sunt notæ Guaiaci, nigredo in medio, subalbior circumstantia, intercurrentibus lineis subnigrioribus, sapor amarus, acredo quædam, & in eo pinguedo contenta, ut ex ea educere oleum possimus. Notæ pali sancti, tota substantia flaua est, odor suavis certe, pinguedo copiosissima, ut duplicatum oleum extrahamus, sapor acer magis, & minus amarus, unde decocta pleniora, pinguiora, & acriora valde, sentimusq; suauem odorem.

Quæ certè cum ita a Fallopio scripta sint, dicat ille queso, si liceat, cur nam ipse iampridem Consalui, & Galli doctrinam professus, postmodum verò plantas duas describat, illasq; longe asserat diuersas, cum Consalius vnicam solum posuerit, expresseq; vnā duntaxat descripserit? Dicat insuper quare nam plantam, & ligno Sancto, & Guaiaco indifferentem, a Gallo descriptam, ipse paucis immutatis solo ligno Sācto tribuerit? Sed quod magis est respondeat, si possit, cur nam ligni describens conditiones, ponat substantiam ligni Sācti semper totam flauam esse, illam verò guaiaci meditullium habere semper nigrum, cum Consalius dixerit, lignum Sanctum in meditullio prorsus simile esse ligno Guaiacan, insuper & Gallus admittat sæpe aliquam in meditullio nigredinē?

Rursum

Rursum respondeat, si verum est quod Gallus asserit, nempe lignum Sanctum ferè omni carere pinguedine, cur nam ipse scripserit lignum Sanctum pinguedine habundare copiosissima, puta duplo maiori quam Guaiacan? Profectò non poterunt vnquam, nec Deseninus, nec Borgarutius Gallum sequuti, nec demum Fallopij fautores omnes, his plenè satisfacere, quin omnino verum sit, ipsum Fallopium in describendo ligno, eiusq; conditionibus enarrandis, multa vana loqui, repetere perperam multa, tandemq; sibi apertè cum suo Gallo contradicere. Nec est quod cum Brasauolo fugiat, quia ab hinc annis lignum Sanctum verum ad nos vltro non deferri dixerit, quando id falsum esse iam dictum sit, & non res ipsa solum omnibus certè notissima, sed verba ipsius suam detegant vanitatem. Sed de Fallopio satis, quem sequutus est, at gratis, Matthias de Lobel in suis Aduersarijs, sequuti sunt & alij, verum vanis coniecturis, veluti ex lignorum, vel plantarum similium effigie, innixi, vt fuere fortasse qui in Americis palmam quandam, de qua Consalius in summario cap. 67. lignum Guaiacum, seu Sanctum credidere, cuius quidem lignum, colore, & pondere, ligno Guaiaco simile est, licet planta longe diuersa; Vel contra fuere qui palmam aliam, quàm Sanctam appellauere, vt dictus Matthias de Lobel lib. suarum obseruationũ, vbi arborem cuiusdam palmæ, omnino ferè arbori Guaiaci, cortice, folijsq; similem describit, in fructu licet diffi-

milem . Adeo quod etiam qui Americam per
 transfennam adierint, vel proprijs oculis, facile
 decipi possint, aut ex solius plantę aspectu, aut
 præsentibus folijs, nondum verò partis fructibus,
 sed ligno ipso magis, quia licet longo etiam tem-
 pore ibidem pernoctauerint, effigies tamen, quæ
 colore, demunq; densitate representatur, super-
 addito quoq; pondere, reliquis postpositis, ex va-
 rijs plantis cæsis lignis, ipsos decipere apta nata
 sit . Nil mirum igitur, tum si tantis imposturis nos
 Europei, a mercatoribus lucro magis proprio,
 quam Reipublicæ vtilitati incumbentibus, falla-
 mur passim, passimq; plurimi ægrotantes exic-
 cantium lignorum vsu longius torti, afflictiq; con-
 tabescant potius, quam à lue Gallica liberentur:
 Interea verò Medici parum prudenter illis medi-
 cinam facientes, causam esse, vel Lunam, vel So-
 lem, vel aerem, vel deniq; cibum, potum vè
 vsitatum, ridicule illis, & sibi persua-
 deri cogantur. Hos itaq; vnà cum
 cæteris ad pauca respicienti-
 bus, soloq; simili plantæ,
 aut ligni aspectu,
 puerorum
 more
 deceptos, refelle-
 re vltro non
 curabo.

* *
 *

Quod demum unica sit ligni Sancti, Guaiaci vè species, & non multiplex, ex meliorum etiam Philosophorum, et Medicorum communi consensu indicatur, & post multa, qualis eiusdem legitima sit descriptio paucis enarraturus.

TAQVE iã deficit aduersarijs omne refugium, quo erroneam opinionem suam de specifica lignorum Guaiaci & Sancti differentia tueri aliquo modo valeant. Sed ne nos identitatem specificam, tum ex planta, tum ex ligno defendentes (semper tamen fidi oculatiq; historici communiter recepti innixi testimonio, etsi vltro illi addere libeat Iesuitarum Sacerdotũ aliquot fidem non dubiam, qui Americas regiones perlustrarunt, proprijsq; oculis, minime oscitanter, sed diligentissime obseruatam veritatem mihi Romę paucis ab hinc diebus curiosius percũtanti enarrarunt) paradoxum fecisse videamur; en paucis Doctorum grauissimorum assensum li-

benter subiiciemus. Et imprimis est **Fracastorius**, qui in Siphilide vnum esse lignum, vnamq; plantam confitetur, & licet illud quod eatenus ab Insula Hispaniola solū deferabatur agnoscat, vniusq; plantæ esse velit, adhuc tamen eam modo Sanctā, modo Huyacan, duobus quasi sinonimis nominat. Sed Tomitanus, loco proprio, non idem solum de ligno vndecunq; delato asserit, sed præterea diuersarum specierum esse sentientes damnās, peritorum solum medicorum hanc esse sententiā, quod vnius scilicet speciei sit, apertè constituit. Ferne- lius etiam scribit, quod quamquam vna est ligni species, ad nos tamen ligni frusta deferuntur varia. Vidius vbi de morbo Gallico, absq; dubio vnam tantum esse speciem vult, & omnem differentiam ætati, vel regioni tribuendam esse. Idem apertissime confitetur Fracantianus, qui nec aliud ex Consaluo deduci posse contendit. Matthiolus in Dios. vbi de Ebena, idem ad vnguem sentit. Sed Amatus Lusitanus ibidē adhuc addit, nullha- tenus esse credendum ex plantis diuersis hæc li- gna scindi varia, sed ex vna, & eadem, pro ratio- ne partium plantæ. Et tandem Nicolaus Massa, loco proprio de ligno aduersus luem venereā tra- ctaturus, præcauendum esse vult, ne quis multi- plici nominum appellatione decipiatur, cum licet lignum vnum sit, alias tamen Sanctum, alias Gua- iacum, & alias Indum appellari. Itaq; Medici il- lustres, illiq; plures meas tuentur partes, non ideo **paradoxum** quis me dixisse vnquam iudicabit.

Quare

Quare vt multa paucis complectar, certum erit & oculatis confirmatum testibus, lignum ab Americis, aduersus mala non pauca, & Gallicam præsertim luem, ad nos, vt nunc, ita præterito delatum seculo, quod modo Guaiacan, modo Sanctum vulgus appellat, vnum, vnius scilicet, nec multiplicis esse speciei, cuius arbor alicubi maioris, & alicubi minoris, pro terræ fecunditate, siue præstantia, magnitudinis est; Folio carnosio, neruosoq;, arbuti latiore, figura ferè plantaginis, vel citrij. Parit fructus, qui forte principio oliuæ, vel paruæ iuglandis immaturæ imaginem quodãmodo præferunt, illi autem quando iam ad maturitatem peruenerint, vel vnius magni lupini, siue duorum coniunctorum speciem, & luteum colorem ostendunt, in quibus nucleum est. Similem equidem plantam viuentem, virentemq;, tum magnam, tum paruam, folijs, ac fructibus exornatam non semel vidi, & diligenter examinaui Romæ. Ligni ab arbore cæsi cortex, si adolescentis partis fuerit, tum lenis est, tum cinereo colore quodam præditus, maculis licet quibusdam viridibus variegatus appareat, si autem senescentis, pustulosus, & ob longas ambientis iniurias inæqualis factus, tenuis est, minus quidem densus, sed durissimus est, qui in recenti ligno firmiter adeo herens videtur, vt ferro vix separari posse credatur, in antiquo tamen contra. Exteriori totius substantie parti subflauus, vel buxeus inest color, magis tamen atq; minus, pro maiori atq; minori resinosa pinguedi-

nis copia. Pars interior, quam meditullium dicunt, nigrescit ad fuscum, atq; id rursum magis minus vè, pro ligni præsertim ætate. Ponderus ei qualis nulli præterea ligno, nulla enim eius quantumvis minima pars in aqua fluitat, sed mergitur continuo, & subsidit. Duritie quodcumq; lignum superat, & idcirco (quod ex multitudine pinguedinis fit) quam minime hiat. Perfricatum lignum, pertractatumq; odorem suauem emittit, & magis si vratur, & inflammetur. Ab accenso profluit gummi sub nigrum, & prædurum vbi refrixerit. Hoc lignum si tota sui substantia degustetur, saporem statim principio reddit amarum, sed qui miti acrimonia palatum, ac fauces compungit, perinde quodammodo gratum; Et quidem valde magis, si elixatum degustetur, quippe tunc se se valentius communicet, ac vltro, crasso, pingui, & subalbido decocto, euidenter os, fauces, etsi ingeratur ventriculus calefaciat. Sed profectò hæc, tum meliora, & præstantiora, tum contra deteriora, & imperfectiora (quatenus tamen latitudo conditionis patiatur) ipsi ligno Sæcto insunt omnia, vel natiui soli causa, melioris deterioris vè, vel ætatis tandem ligni cædui, aut cæsi, maioris atq; minoris occasione. Ex his etenim sæpissime, quæ vnius, eiusdemq; speciei planta est mutationem subit, seruat tamen temperamento, seruatis ijs, quæ temperamentum necessario consequuntur, demunq; seruata specie, non parua. Mutatur enim primum ipsa plantæ effigies, siue
ca sit

ea sit magnitudinis, siue ramorum propagationis, siue insuper foliorum ea fuerit, & interdum etiam quodammodo fructuum, quod non tantum notum Agriculturam agnoscentibus est, sed vltro Theophrastus cum Scaligero, idem, lib. de causis plantarum secundo, pluribus locis animaduertit.

Mutatur præterea, mutatione soli, partium essentialium plantæ, tum color, tum odor, atque sapor, cum reliquis insitis ad agendum qualitatibus omnibus, veluti certè quilibet dum solum, apricum, solis puta radijs expositum valde, aut contra vmbrosum, conuallatumq; obseruet, intelliget facile; quippe illud omnia, quatenus licet, in sua specie coloratiora, omnia odorifera magis, sapidaq; magis producat omnia; At alterum minus talia, in colore, odore, atq; sapore semper reddat. Rursum magis euidentes habent agendi qualitates illa, minus autem hæc; posteaquam illa diuino, cælesti, viteq; congruo calore suffulta, in omnibus luxuriant, lasciuiuntq; hæc vero contra, tali ferè destituta calore, habetiora, & obtusiora præferunt in omnibus. Cæterum præter natale solum, ætas etiam in plantis non minimas parie varietates, imo sæpe maiores, quam natale solum parit, tum in ipsa magnitudine, tum in ramorum dispositione, & ad effigiem spectantibus reliquis, vt in quouis arbore sensu cognoscimus. Ad hæc quantum ad colorem spectat, extrinsecus, iam dictum est, corticem pro ætate, alias, ac alias se habere, intrinsecus verò, quo planta senior, eo illi

meditullium nigrius, & maius, contra quo iunior, vsq; quo in valde adolefcenti nullum tale fit, sed tota substantia subflaua, siue subalbida infit, quod in vna eademq; annosa planta numero patet, quippe pars senior, puta truncus, nigrum meditullium habeat maius, rami maiores, qui mediæ ætatis sunt, illud minus, vsq; quo ad ramos minores, & iuniores, in quibus nullum tale est, fit peruentum. Atqui cum certum sit, vt in animalibus, ita in plantis, maiorem ætatem magis adimere vires, minorem verò minus, ob id necessario fit, vt ætatis occasione, non solum quæ iunior ligni planta est, ea & vegetior, odoratior, amarior, & acrior videatur, sed & quæ vnus plantæ portio talis fuerit, itidem & in omnibus potentior extimetur, nempè ramus trunco, & inter ramos, qui tenuior, quamquam non ob id tenuiores furculi ad nos delati meliores, sed mediocres, mediæq; ætatis solum, & frequenter etiam truncus, quoniam licet in natali solo mox cæsi rami tales sint, postmodû tamen ad nos lati minus vigent, quam mediocres, vt dicebamus. Vnde quod Doctus Manardus, quem in sui fauorem adducunt aduersarij lib. 17. epist. 3. tria ligni Guaiaci genera se obseruasse fatetur. Primum scilicet, quod Guaiacan vocant, densius, grauius, crassius, interiori parte nigricantius, exteriori subpalida, & veluti lineis quibusdam ad fuscum inclinantibus, in æque distantibus, per longum intersecta; Alterius ad album magis vergit exterior pars, neque
est

est tam manifestis lineis distincta, nigrum tamen & ipsum colorem intrinsecus ostendit, sed minore orbe quam præcedens. Tertium quod Sanctum præcipuè vocatur, tam intrinsecus, quam extrinsecus albicantem colorem præferebat, exilibusq; valde lineis eius distinguitur longitudo, & deinde quod acrius, & odoratius est. Sanè illud omne in præmissum verissimum sensum referri ex toto facile potest; quin imo ego, vnà cum Matthiolo, Augerio, Alexandreo, & alijs, ab omni calumnia illum (omissa Ebani disputatione) vindicarem, quasi vnà quidem cum peritis Medicis, & his, qui solidam simplicium medicamentorum calent cognitionem, ipse voluerit, vnus quidem speciei, lignum Guaiacum, & Sanctum, plantam habere, vltro nihilominus ex eadem tria ligni enarrata genera, tribus scilicet gradibus ordinata, colore, odore, sapore, & reliquis qualitatibus agentibus omnibus inuicem (intra latitudinem tamen veri ligni) diuersa videri, vt descriptum est, quæ vt viribus, & potestate sibi inuicem succedunt, ita

non omnibus gallica affectis lue æque conueniunt, sed quod ex his validius seuiori, & antiquiori, minusq; validum mitiori, & recentiori duntaxat.

Atq; de ligni Sancti speciebus (si que fuerint) hæc genus satis.

Quod

Quod lignum nuper in Italiam, & Romam potissimum delatū, pseudolignum sanctum sit, & nullatenus verum, ex proprijs, sensatis, & veris, ligni eiusdem naturam consequentibus notis, demonstrandum proponitur.

ESTAT iam ut pseudoligni fucum, atq; fallaciā a Septentrionalibus tentatam mercatoribus ostendamus, quam licet facile, in tanta ingeniorum varietate, imbeciliori alicui veram suadere ipsi callide, & astute potuerint, potuerintq; inuenire patronum. Ingenuè tamen, & solidè rerum naturam contemplantibus nunquam, per Deum immortalem, erāt suasuri. Igitur pseudolignum sanctum ab his ad nos delatum, quamquam ex planta de facie a nobis agnita, vel saltem per oculatos testes descripta, illud Sanctum verum neutiquam esse, eius fautoribus demonstrare valemus, ex præmissis attamen sic se habentibus, quod ita illud longe distet

a ligno nostro Guaiaco, seu Sancto vero, vt non per maiorem minorem uè bonitatem, siue præstantiam tantummodo, sed mauius tota specie, siue natura, vnum ab alio valde plurimum differat: si conditionem vtriusuis sensatam proprijs designatam qualitatibus perpendamus, deinceps Diuino fauente Numine sumus clarissime demonstraturi; posteaquam ex sensatis cuiusuis rei proprijs, & veris solum, nec aliunde, rei cuiusq; , tum speciem, siue naturam, tum speciei, naturæ vè maiorem, minorem vè præstantiam, necessaria demonstratione concipiamus; quatenus porrò sensata hæc latentem rei naturam consequentia, pro ipsorum varietate, rei etiam formam, siue naturam, specie differre, aut mauius pro similitudine, naturam, & speciem vnam.eandemq; fore oportere demonstrant; Veluti demum sæpe fit, vt hæc eadem sensata, intra propriæ conditionis latitudinem existentia, magis tamen, siue minus, ita suæ integritati accedant, ab ea vè recedant, vt
 non mutata forma, vel specie,
 maiorem solum, minorem
 vè rei præstantiam
 vigere ostendant.

*

Pramit-

CAPVT VI.

Premittitur autem imprimis, ex ligni constitutione, ac temperamento præcognito, ad propriosq; gradus iustè deducto, facile licere (sublatis omnibus difficultatibus) in rei propositæ deuenire notitiam.

DIPSVM itaq; nos iam de utroq; ligno prosequuturi operæ pretiū merito duo esse duximus præmittenda, quorum primum est. Corpora omnia natura constantia, ex materia, & forma, veluti primis, summisq; principijs, & elementis certò constare, componiq; necessario; quando semper agens, quod ex natura, nèpe sponte, & proprio agit impulsu, subiectum circa quod agat omnino supponat, quippe ipsi operanti, ad instar eorum prorsus, quæ arte agunt, materies subiiciatur, quemadmodum simulacro æs, aut lignū, alias enim ex nihilo quæquam natura produceretur. Atqui quidnam hæc materia sit, circa quam versatur agens continuo, & ex qua primum omnia fiunt, profectò confuse admodum concipitur,
ex quo

ex quo puta saltem illi tamquam fundamento initatur corporis forma , ac insit , & dum res ipsa composita ad formæ corruptionem perit, in aliâq; faceffit, vna eademq; permaneat , quod sit ideo vnicum omnium vicissitudinum , & commutationum receptaculum ; adeo quod dū gignitur, quiddam, eius solum forma nascatur, & de nouo emergat, dum autem occidit, & extinguitur, eadem similiter sola occumbat; materia autem vna, eademq; omnibus formis communi, & ad omnes interminata manente perpetuo. Ideoq; substantiam saltem esse indefinitam , informen, ad omnes formas recipiendas accommodatissimam , in qua perpetuo seruata, atq; superstitite, rerum naturalium corporearum continua fiat conuersio, nobis de ea sentire est concessum . Verum forma, quæ materie superueniens, illam actu substantifico terminat, vnâq; cum ea certum corpus, nostris sensibus multifariam patens, constituit, quæadmodum & quæcunq; ars effinxit in æris, lapidis, aut ligni materia, speciem quandam ab arte, & ornamentum, Leonis puta, vel Tauri habent; ea profectò, licet nec dum per se sensibus pateat, quod vltra accidentia sensus non pertranseant, quamuis in materia semper, ac subiecto sit, ad accidentis ferè similitudinem, attamen quia determinatum esse substantificum materie impertitur, quod insequuntur postmodum opera, & alia non pauca, non accidentalem, sed essentialem, & specificam differentiam demonstrantia, vt inter Leonem, & Bouem
plura

plura demonstrant, ipsa idcirco nusquā eo obscura est, quo ipsa materia obscura est. Cæterum cur hæc forma, & non alia de nouo fiat, & quatenus fiat, vt tandem materie iuncta, iam pridem tamen præcedenti forma corrupta, nouum corpus, veluti aquam ex aere, cum ea constituat, omnibus certè ad hæc vsq; tempora Philosophis est admirandum; Etsi qui solidius, & accuratius rerum natura constantium generationem, corruptionemq; contemplati sunt, vel sensu cum rationem ducti in hanc tandem venere sententiam omnes. Materiam ad vnā magis quam ad aliam præsentem habere aptitudinem, ob præuias ab agēte immixtas dispositiones in eam, quibus sanè ea ita disponitur, & præparatur, vt non indifferenter amplius omnibus apta sit formis, sed huic, vel illi duntaxat. Porro id experimento cuilibet planum est, quando nunquam, vt puta lignum in ignem immutetur, quin illud calefiat prius sufficienter, & exiccetur, at postquam tale tandem euaserit, iam verè sui commutationi succumbit, in ignemq;, non in aquam, vel terram, aut alterius cuiusvis naturam indiscriminatim degenerat. Sed vt corpora, quæ natura sunt prædita duorum generum sunt, alia nempe similia, & alia dissimilia, ita materiæ ad horum formam præparatio duplex est: Ad similiarium enim formam sufficit qualitatum primarum temperies quædam, qua simplici recipiende sustinendeq; forme materia ipsa belle sufficiat; Ad dissimiliarium autem formam, vltro plurium for-
marum

marum varijs partibus inexistantium consensus, & conformatio desideratur, quod patet expresse, ex quo ut aer, simplex, & simile corpus, fiat aqua, ille saltem in cavitatibus terræ refrigeratur, & cōdensatur in aquam, contra ut aqua aer euadat, calefit, & rarefit in aerem ipsum. At verò ut aliquando producat animal, certum est præter ipsum primarum qualitatum temperamentū adhuc multiformium partium concentum, statā figura, magnitudine, numero, ordine, ac situ determinatum desiderari: quare animantium forma actus est corporis phisici potentia vitam habentis. Ad hæc autem præuijs hīsce dispositionibus iam præcedentibus, hanc, & non aliam formam induci in materiam, vel maius ex ipsamet materiæ aptitudine, formam educi, eatenus tantummodo opinandum est, quatenus in præuijs dispositionibus ipsa, tanquam suo semine, virtualiter, & potestate contenta, tandem illis debitam integritatem aliquando adeptis, in actum necessario (cælestis virtutis beneficio) ex potestate erumpat. Educationem autem hanc ab agente naturaliter fieri cēsendum est, quā ratione illud, siue vniuocum fuerit, siue analogum, dispositiones tamē omnes ad amissim forme producende conuenientes in materiam iam pridem induxerit; siue illas sua præsentia comitatum, siue quod illis motus initium quoddam indiderit, quo quasi impetu ab ipsomet agente accepto, dum se continuato incremēto perfecit, velut ingressum stadium ad metam vsq; (nisi si quauis de cursu retrahat)

trahat) percurrerint. Neq; difficultatem facit nobis, quod cum vltra vires proprias agat nemo, dispositionesq; nã sint accidentia, attamen forma substantia sit, impossibile ideo esse accidentia virtute continere in se formam, quæ substantia est. Quoniam verum est accidentia ex se substantiam non producere, alias quoduis accidens substantiam producere aptũ esset, sed quatenus ab agente vniuoco, vel analogo determinata, taliq; concentu alijs mixta iam sunt, virtutem producendi substantiam adipiscuntur. Exemplo vtiq; plantarum, & animantium imperfectorum quamplurimum, quæ ex putri humore passim generantur, quãdo iam ipsa putredo dispositiones dederit forme substantiali eorum conuenientes: conuenientes erunt profectò, vbi post debitũ conditionis earum concentũ, adhuc propriæ entitatis gradum perfectum ipsę attigerint. Rebus etenim, naturalibus omnibus certus inest propriæ magnitudinis terminus, vltra, vel citra quem stare nulla ratione quęunt, sed intra quem optime vigent; Ergo merito ex dispositionibus his materiæ ad formam præuijs, corporum natura constantium, forma, tanquam ex semine proprio, aliquando erumpit in actum; Insuper & eisdem apositè conseruatis, illa conseruatur, conseruaturq; corpus, & in proprio statu consistit, contra deprauatis, & quomodolibet propriam proportionis latitudinẽ prætergressis, vel iam corpori nonnaturalis alteratio, seu morbus præsto est, vel tandem corruptio

ptio siue mors necessario contingit ; veluti equidẽ
cuiq; sana mente donato in multis euidentis est, &
in animantibus præsertim omnibus, dum vel ob
causam hanc maxime ægrotant, & moriuntur.
Verum cum dispositiones hæ, in corporibus dissi-
milaribus, vt puta animalibus, duorum sint ge-
nerum, vt dictum est, vnum scilicet qualitatum,
primarum temperies quædam, & demum alterum
partium multiformium concentus, seu armonica
compositio ; quis hic fortasse perquiret, quibus
nam harum dispositionum forma potestate con-
tineatur. Cui sane respondendum est, omnibus si-
mul contineri ; primum attamen, si similarium,
saltemve imperfectorum dissimilarium corporum
sit, qualitatum temperamento ; si verò dissimila-
rium perfectorum fuerit, ipso partium multiformi-
um concentu : posteaquam quanto forma per-
fectior, tanto maiores expetat subiectæ materiæ
dispositiones, quanto verò imperfectior, tanto
minores. Sed quorsum generationis rerum na-
turalium, ex proprijs principijs, contemplatio
hæc tam multis hætenus expressa verbis ? meher-
cule vel ea vna tantum occasione habita est, qua
nos in præsentia rei latentis cognitionem prose-
quuturi sumus ; hæc etenim ex rei eiusdem prin-
cipiorum notitia proficiscitur, quippe rem vnam
quamque habentem principia, causasvè, tunc so-
lum nos agnoscere arbitremur, cum eiusdem prin-
cipia, causas, vel elementa, iam aptè nouerimus.
Hæc ipsa autem rei principia, materia scilicet, &

forma, nonnisi per ea, quæ horum gratia intergenerandum desiderata sese sensibus offerunt, concipiantur, qualia utique sunt, quæcumque præuiarum ipsarum dispositionum materiæ ad formam necessario consequuntur determinationem, ut puta quod eiusdem formæ semen, dispositiones ipsæ sint, & tum essendi, tum operandi præcipuum, instrumentum existant, quarum semper omnium certa quædam ad certam formam determinatio sit, qua tales prorsus, nec aliæ extrinsecus sentiantur, ut tum experientia compertum omnibus est, tum Gal. lib. simp. facul. & lib. quod animi mores, &c. doctissimè demonstrasse omnibus patet. Nos ideo rem latentem ex proprijs indagantes principijs, ubi ex sensatis, & proprijs, rei cuius vis constitutionem, dispositionem vè iam erimus assequuti, sat utiq; erit, circa medium cognitionis eiusdem, desiderio nostro satisfactum; posteaquam nihil vltro præstantius, nihil certius, nihilq; ex his, quæ se se sensibus offerunt, omnium consensu probatum haberi posse constet, quandiu mēs humana corporis hoc veluti ergastulo inclusa, rei cuiusvis naturam percipere aliquando tentauerit. Quamobrem merito rerum natura constantium productionem nos supra exprimere longius conati sumus, ut præmitteremus corporis constitutionem agnitam, euidenter satis post materiam arguere formam, quæ verè dat esse rei primo, & quæcumq; ipsum esse sequuntur. Vnde si corporis constitutio varia, diuersaq; pænitus indicetur, necessario

cessario etiã forma differens censebitur , & varia, contra si similis . Dicebamus autem constitutionem duplicem esse , vnam corporum similarium , & dissimilarium aliam : Iam consequenter expresse fatemur vtramq; , vbiq; , fuerit, diligenter perquirendam, meditandamq; . Cæterum quæ dissimilarium est , quia in certa partium figura , magnitudine , numero , ordine , ac situ posita est , cum non vni sensui tantum, sed pluribus patens sit, neutiquã ideo obscura dicetur , velut profectò obscura satis , quæ similarium est, quamuis calidi, frigidi , humidi , ac sicci duntaxat, proportionata miscella quædam existat . Vtcumq; autem sit , eam , profectò meliores , & subtiliores Philosophi , ac Medici rerum naturas contemplantes accuratius sunt perscrutati , atq; longo ipsarum rerum usu , frequentiq; sapientum omnium experientia , quæ semper pro iudice sumenda nobis est, ideoq; non gratis , sed merito ad certos quosdam qualitatum gradus , hoc est excessus , sensibus multifariam , perceptibiles, ex quibus inquam inuicem multipliciter complicatis , temperamentum, vel constitutio produceretur, commodè deduxere . Quatuor autem sunt hi , quia primo gradu verè tunc qualitas continetur , quando illa nostrum corpus afficiat , non tamen euidenter , sed vt ratiocinatione ad affectionem persuadendam omnino sit opus . Secundo gradu eadem qualitas est , quæ iam manifestè afficit , vt non amplius ad affectionis cognitionem opus sit coniectura . Tertio gradu ea vtiq;

E   est,

est, quæ ita vehementer afficit, vt tandem euidenter alteret, impressamq; longius relinquat alterationem. Ad quartum demum gradum qualitas peruenit, quæ ita summè alterat, vt euidenter ledat, tandemq; corrumpat. Atq; ita ex cognitis his qualitatibus gradibus in mixto, non difficile colligitur quale rei temperamentum, & sanè re vera ex communi omnium Græcorum, Arabum, & Latinorum Philosophorum, & Medicorum, quocūq; extiterint seculo, consensu, & imprimis Platonis, Aristotelis, & Theophrasti, qui cum de saporum origine ferè cum alijs posterioribus conueniant, palam gradus hosce innuunt omnino. Sed Galeni potissimum, qui libro de simpl. facult. eos expresse constituit, latiusq; exprimit. Auicennæ demum, Auerrois, Haly Abbatis, Isaac Israelitæ, Rasis, Serapionis, Allaharauij, & aliorum quamplurium. Sed latinorum testimonio idem esse verissimum, non est vltro demonstrandum, quoniam prorsus notum lippis, & tonsoribus est. Verum enim verò qua nam ratione nos ex rerum agnita constitutione, rerum similiter formam, naturam, ac speciem (specialissimam aiunt) diuersam, aut similem fateri cogamur potius, quam præstantiæ, vel bonitatis eiusdem maiorem minorem vè perfectionem, utiq; in corporibus verè perfectis, & multiformibus facile constat; In his quippe, cum vel vna partium varietas, quæ vt natura, ita figura, magnitudine, numero, ac situ, alia, ac pænitus alia, quam sit in cæteris, reperitur, vt puta, in

Boue

Boue diuersa ab illa Leonis, & vltro quod etiam in Boue, partibus hisce veluti instrumentis, plura exerceri videantur munia, quæ in Leone obseruentur nusquam, horum ideo corporum specifica differentia, ex sola partium multiformium compositione commode patet. Atqui quod solum maior, minor vè, vnius & eiusdem corporis præstantia, in specie sua sit, ex meliori saltem, & perfectiori ipsarum met partium dispositione, & obeundis munijs aptitudine, colligi potest. Sed in corporibus minus perfectis, quamquam multiformibus (in simplicibus enim, & vniuniformibus res est conspicua) in quibus tamen partium compositio parum ab illa corporis eiusdem ordinis distat, vt plantis euenit sæpissime; profectò in eis, licet adhuc partium conformatio, cum effectis inde manantibus, non prorsus contemnenda, negligendaq; (impossibile siquidem sit omnia ad vnguem esse similia) at interea temperamentū examinandum a nobis est accuratius, illius quoniam semper magna varietas est. Quare posteaquam ex hoc ipso primum specifica forma proficiscitur, vt dictum est: Ea verò quæ secundum naturam sunt, & producuntur, cum ad vnum perpetuo determinata sint omnia; proculdubio illud vnicuiq; speciei proprium, determinatumq; esse opere prærium est, alias quodlibet fieret ex quolibet. Per præmissos ergo gradus, eodem iam bene præcognito, licebit similitudinem, vel dissimilitudinem specificam corporis rectè conijcere. Et quamquam ex quo gradus quilibet am-

plam satis habet latitudinem, à principio scilicet per medium in finem vsq; , per quam fortasse citra corruptionem, vel interitum (non quidem semper citra alterationem, vel morbum) compositum tuto spatium quæit; quamquam inquam ex hoc satis aperte licet meliorem illius, deteriore vè argue-
re præstantiam, quatenus magis illud, vel minus propriè integre proportioni, appropinquabitur, non licet tamen dubitare, quin vniciq; speciei rerum, vnum illudq; determinatum respondeat temperamentum, quod certo, determinatoq; qualitatum gradu contineatur, vltra quem, vel citra, nec esse species, neq; seruari extra causas suas aliquando possit, quod vel quidem inductione facta in singulis eiusdem speciei indiuiduis comprobatur.

Quod si forte quis obijciat, sæpe multa reperiri, & multas exempli gratia plantas, quæ interdum quidem integrum obtinere videntur sui temperamenti gradum, puta tertium, interdum verò etiam citra morbum obtinere vix secundum, vt ideo etiam omnino falsum videri debeat, speciem quamcumq; proprio solum seruari temperamento. Respondendum illi utiq; est, permagni referre an totius naturæ respectu, an nostri scilicet hominum duntaxat, de cuiusvis rei & plantæ temperamento diffiniamus; nam etsi res ipsa integris viribus prædita suo semper temperamento contineatur necessario, ita vt si suæ naturæ respectu de eodem, aliquando diffiniamus temperamento, vt nunquā illud interim varium diuersumq;, sed idem semper proba-

probare rite possimus ; attamen quantum ad nos spectat , hoc si solis nostris sensibus de temperamento eodem iudicemus , facile est contrarium euenire, & quidem merito, quando sæpe res , quæcumque fuerit, per se & secundum quod ipsa sentiatur, sapissime vero per accidens , siue alterius cuiusvis contingentis occasione , vt accurate docebat Gal. lib. simp. facul. primo . & lib. de temp. 3. quæ porro occasio multiplex est , etsi præcipua sit partium constituentium ætherogeneitas, vt ipsemet Gal. lib. simp. facul. pluries demonstrauit . Namque vel ob hanc sæpe fit, vt res vna, eaq. simplex contrarias obtineat agendi facultates : vnde licet forte quis plantam, non mutata specie, inuenierit longe a sua constitutione diuersam , vt dictum est , profectò illud continget occasione humoris ex terra , cui illa innata fuerit , iam pridem impressi , cuius inquam prædominantis causa, planta ea, aliàs atque aliàs, primo quoque sensu iudicatur . Itaque non apparens, sed re vera verissimum est, rerum quarum vis, non similarium tantum , sed & dissimilarium, ac multiformium, mutato temperamento, formam, naturam, ac speciem omnino mutari , impossibileq. esse formam vnā sub valde diuersis seruari dispositionibus , vel temperamentis; quod nimis adeo sibi persuasus Gal. est, vt in errorem tandem manifestum inciderit non semel, sed lib. præsertim, Quod animi mores &c. vbi confessus est apertè , formas corporum aliud non esse quam temperamentum . Et quamquam

intra proprij temperamentij gradus latitudinem, sæpe res ipsa nondum adhuc corrupta vagatur, consistitque, vt interea perfectior modo, modo verò imperfectior solum in sua specie iudicetur; quoties tamen proprium gradum, vel terminum latitudinis prætergrediatur, illam corrumpi satis est conspicuum. Hunc autem gradum vnum vel alterum esse, ex iam præmissis quatuor, non solum sensus ipse conuincit, sed vltro ratio ex ipsa rerum determinatione omnium consensu deducta docet euidētissimè.

Quod si quis adhuc non sano donatus sensu, & erronea consequenter mente præditus, id mordicus contendat esse falsum, fictumvè, vt nasutuli fortasse quidam parum sensati, chimericas passim de re quauis sibi fingentes Ideas, acriter asseuerantes futuri sunt; Ab his nos non adeo nobis confisi, menteq; ingenua donati, & humanæ omnino sapientiæ amatores, quæ vel ad summum peruenisse videri debet, si quæ sensus patefecerit, & quæ è rerum sensu perceptarum similitudine mente haberi possunt, inspexerit: merito auidè perquiremus, qua nã alia ratione, aut via, ipsi corporum præmissorum naturas, formas, quidditates vè, ac differētias aliquando sint perscrutaturi? posteaquam alia ab hac, quam mox explicauimus, nulla pænitus esse videatur, ab hac inquam, quam nos subtilissime sapientissimus Arist. in posterioribus analiticis indicauit, & quam Philosophi & Medici omnes rerum naturalium naturas, & vires continuo per praxim
 exer-

exercentes, vel Græcorum, Arabum, & Latinorum ferè omnium testimonio, verã esse fateri conantur.

Obijciant autem, ex quo sciunt multa esse, quæ citra difficultatẽ temperamento conueniunt, quia puta calida, & sicca pari gradu sunt, quæ tamen specie diuersa sunt, inde ergo vnum & idem specie, temperamento diuersi gradus, donari posse; adeo quod ex temperamẽti diuersitate, ridiculum sit prorsus diuersitatem speciei demonstrare. Verumtamen ex falso supposito decipiuntur euidentissime, tum quoniam impossibile est in similaribus plura specie diuersa simili donari temperamento, quippe vna cũ sit forma, vnũ similiter illi ex æquo respondet temperamentum, vt probatum est, tum quoniam in dissimilaribus licet ex partium quarundam prædominio temperamentum vigere aliquod ferè simile constet, constat tamen adhuc, etiam in simplicioribus, cuiusmodi plantæ sunt, nusquam vnã eandemq; omnino in omnibus specie differentibus esse partium dispositionem, constitutionem vè; adeo quod si non ex solo prædominanti temperamento expresse, ex reliquis saltẽ omnibus ad corporis compositionẽ per se requisitis, & diligenter examinatis, vnã cũ proprio subdominanti temperamento, rem natura, forma, ac specie euidenter differre apparet.

Rursum ex his gradibus nouã desument aduersarij obijciendi occasionem, quia si solũ gradus hic certum & specificum constituent temperamentũ, ijdemq; gradus quatuor tantum sint, sintq; quatuor

tuor primarum qualitatum tantummodo, ut verū est; ergo saltem tot erunt temperamenta specifica, quot erunt combinationes harum qualitatum per gradus; multo autem sunt plura specie differentia corpora, quam combinationes tales sint, igitur vanum est ex his gradibus specificam deducere differentiam, ut a nobis supra factum est.

Hanc obiectionem ex antecedentis dissolutione diluimus, si dicamus in similaribus quidem corporibus argumentum sine difficultate concludere, nempe ex combinatione tantummodo quatuor graduum, quatuor primarum qualitatum simpliciter, constare omne specificum temperamentum, at in dissimilaribus non concludere, ob multiplicem compositionis eorum diuersitatem, per quam immensus est temperamentorum specie differentium numerus, veluti etiam immensa (etsi non infinita) est corporum specie differentium complicatio, ut manifestum omnibus est. Sine difficultate igitur ex quatuor qualitatum primarum gradibus, tum rei cuiusq; temperamentum, tum demum specifica differentia colligi potest. Nisi forsam aduersarij quasi a naturæ consilio ad nos aliquādo peruenientes, suoq; arbitrato cum ipsamet contendentes natura, rerum temere quidditates effingere posse credant, aut maius cum Scepticis rerum quidditates omnino assequi posse negent, aut demum perperam & ridicule cum Parmenide & Melisso, vnum ens esse omnia, soloq. maiori aut minori bonitatis gradu distantia esse, sibi confingant.

Pra-

Præmittitur adhuc secundo, ligni temperamentum quoduis certis constitutum gradibus, ex eiusdem ligni tactilibus qualitatibus, & præterea ex sapore, parum verò ex odore, at ex colore, & aspectu omnino minus assequi posse, & qua ratione id commodè fiat.

ED iam secundum præmittamus, nempe huius temperamenti gradus, ex sensatis proprijs non paucis planè inuicem longe diuersis, euidenter posse demonstrari; ex sensatis inquam qualitatibus rerum quarumcunque temperamentum proprium, tum immediate, tum mediate indicantibus, vel inquam tactu, vel gustu, vel odoratu, vel demum visu, quoniam auditus parum huic cognitioni inferuire videatur. Tactus autem primas tenet, cum ille qualitatun omnium primarum, quibus constat temperamentum, proportionem in mixto, quantumcumq; ex-
cesse-

cefferint, immediate, & euidenter agnoscat. De actualibus autem qualitatibus, puta quæ rebus ab extrinseco sæpe contingant, non intelligimus, sed de virtualibus primum; posteaquam ad corpus quod sentit ille referendæ sunt, sentiuntur etenim actuales, atqui virtuales omnino magis, & hæ cæteris paribus magis immutant, & alterant, quæ ratione verò lateant, licet rem actu sic temperatâ insequantur, demum attamen excitetur in actum, non est hic explorandi locus; Sat sit vel solo præstanti sensu tactus, rerum temperamentum, ex tactilibus qualitatibus primis, calido scilicet, frigido, humido, & sicco conflatum decerni iure posse; quando alius sit sensus earum, quæ primo gradu excedunt, & alius earum, quæ secundo, deinceps tertio, vel quarto, vt superius communem omnium sapientum sententiam sequuti dicebamus; perinde siquidem sensibili immutatione ea, qua tactus per hos gradus afficitur, eadem met prorsus de qualitate ipsa, deque eiusdem qualitatis gradibus decernendum est nobis; Nec in hoc sensus tactus aliquando decipitur (si tamen organum illi deseruiens integrum fuerit) est enim ille semper veritatis testis singularis, & optimus; quamquam ne quod sentit illud proprium sit rei temperamentum, an maius temperies aduentitia, solius est mentis per discursum inuestigatio, desumptis præsertim coniecturis (vt docebat Gal. lib. de temp. 3. & lib. simp. facul. 1.) tum ex communi atque frequenti sensu rei, quo res frigida, vel calida, nec

pro-

promiscua ad vtrumque est, tum ex modo quo ipsamet res ex vsu aliquando fuerit, quia si ab initio ad finem vsque, dum adhibita res est, ea magis semper calefaciat, vel frigefaciat, ea non ex accidenti, sed ex sua natura talis erit; quamuis si nihil moratus, moxque post ablationem, facultatem eius expendere voles, sæpe numero falli possis, vt nonnunquam aquam sua natura frigidam, calidam possidere dices, facultatem, vbi puta solum extrinsecus adhibita calor em reuocet in vnũ, tum demum ex externæ qualitatis additamento, eo quoniam rei insita facultas facile adulteretur, eodem licet etiam tanquam extraneo facile spoliari consuescat. Tactum proxime sequitur gustus, qui quasi alius tactus est, quo inquam sapor iure percipitur, ex sapore licet non immediate, sed per discursum dumtaxat, factaque deductione eius, quasi effectus in suum principium, primarum nempe qualitatum temperamentum, ipsius temperamenti conditio assequatur; Vnde cum non parum luminis addat priori per tactum factæ cognitioni, eius idcirco non contemnenda sensatio est. Etenim ex longa, eaque prudenti sapidorum exercitata notitia satis aperte colligitur, Sapore affectionem esse gustum mouentem, ex vario caloris, aut frigoris impetu, in humidum multifariam sicco admixtum, procreatã, quod etiam Arist. lib. de sensu, & sensili cap. 4. & Theophr. lib. de causis plantarum. 6. cap. 1. asseuerant. Quare ex hoc ipso sapore rationabiliter rei cuiusque tempe-

temperamentum quantumvis varium apte nanciscimur, vt confessus est etiam Gal. lib. de alim. facul. 2. cap. 61. & lib. 4. de simp. facul. quamplurimis in locis. Sed qua nam ratione sapor, non temperamentum solum, verum & temperamenti gradum, seu determinatam ostendat proportionem, non facile assequi datum est; attamen ego cū melioribus Philosophis sensum, & rationem sequutus, posito saporum principia, calidum, vel frigidum esse, quatenus sanè ad humidum sicco permixtum, veluti agens ad passum certam habet proportionem, imprimis deduco tot esse saporum species, quot verè sunt graduati excessus caloris, vel frigoris, ad humidum variè sicco iunctum; alias saporibus temperamento non responderent; quare certis caloris, vel frigoris gradibus, nō varius, sed certus respondet sapor, & ex euidenter mutato sapore, omnino etiam temperamentum subit mutationem: Neq; infiniti, & indeterminati saporibus sunt, licet infinitè ferè cōtingat misceri suorum principiorum extrema, sed determinati atq; præcipui, ad quos omnes alij reducuntur, quos porro melior gustus excellere annotauit, vt tactus qualitates tangibiles ad certos gradus communi omnium experimento deducit. Sunt etenim saporibus calidi quatuor, nempe dulcis, amarus, falsus, & acer; frigidi sunt duo, austerus, & acidus, nisi addas & ponticum, quem austeri principium aliqui posuere, & ad has sex, vel septem differentias, palam reducuntur, quas omnes ponit Plato in Timeo, Arist. de anima,

anima, & de sensilibus, Theophrastus de causis plantarum, atq; Gal. lib. simp. facul. Quorum equidem saporum omnium, vt accurate notabat Gal. ibidem lib. i. cap. 38. licet impossibile sit singularem rationem exprimere, attamen saltem cuiq; sano sensu prædito per experimentum illa facile suggeritur; atq; ex singulis ipsis aptè iam agnitis, temperamenti proportio commode deducitur. Et à saporibus calidis sumpto principio, equidem sapor, qui dulcis, quoniam vt nobis temperie omnium simetra donatis, maxime conueniens est, ita per iocundus, & gustantibus maxime suavis, & adhuc licet palatum moueat, non nisi tamen mediocritate mouet, quia ex caliditate mediocri in substantia non admodum crassa ducens originem, moderate calefacit, moderate humectat, & moderate, citraq; omnem vim, apertos linguæ, & palati subintrans meatus, ibiq; manens delectationem parit non mediocrem; vnde iure ille primo gradu caloris duntaxat continetur, cum siue extrinsecus, siue intrinsecus res sincere dulcis administretur, vix ab ea nos calefieri percipiamus, nisi vltro demonstretur, quod & Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 9. & 10. multis explicare contendit. Humiditatem verò dulcedo innuit manifestam, sed non maximam magnam vè, quæ temperiei potius aduersatur; ea perinde ad secundum ferè gradum vsq; se extendit. Neque facit difficultatem, quod non omnibus eadem dulcedo bene sapiat, quia non omnes sapidum gustet linguam planè secundum naturam affectam habentes,

bentes, sed vel calidiores quam conueniat, vel frigidiores, seu toto corpore, seu pertinētibus ad linguam effecti; vnde quę potius in oppositum alterent auidius postulent, sibiq; ipsis aliud, alij autem aliud iocundius esse iudicent. Cæterum cum dulcis sapor asperitatem leniendo laxet, & molliat, vt etiam notauit Gal. lib. 5. simp. facul. cap. 26. videtur ideo omni siccitatis excessu carere.

Dulci saponi opponitur acer, puta quia ex se a nostri temperamenti mediocritate valde longe distet, imo, siue extra, siue intra, bene affectis corporibus perperam administretur, non parum ledat, & aliquando corrumpat; quapropter ex ipsa excessus qualitatis extremitate merito ducit originem, fitq; ex calore quartum iam gradum occupanti; quo certe nullus maior calor est, quod latius scripserat Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18. probans Platonis, Arist. & Theophrasti testimonijs, saporem hunc omnium esse calidissimum, cui opinioni neque vllum Antiquorum fuisse dicebat aduersum. Sed quantum ad siccitatem spectat, nobis plurimum arridet Auerroes suo Colliget. lib. 3. cap. 27. saporem acrem simpliciter calidum, pronuntias, & siccum, illum quasi a calore summo, summaque possibili siccitate creatum fateatur, & sanè ex eo, quod interagendum igneitate sibi inesse propriam manifeste ostendat, vt quilibet sano donatus sensu, vel vnà veritate coactus palam confitebitur: siquidem degustatus linguam, & os acrimonia ferit tanta, atque ad aculei instar

com-

compungit, simulatque calefacit acriter, & interdum exurit, vt igneæ ideo naturæ participem, perindeque ex summa caliditate, possibile siccitatem, quæ caloris lima est, productum merito asseueres. Neque est quod quis obijciat, acria non pauca vberem interdum admixtam habere humiditatem, propterea corporum eiusmodi non pauca a nobis citra nocumentum citari, quinimo ex his pleraque nos doceat experientia facile admodum solere putrescere, facile perforari, & carie corrumpi, quod nulli eorum, quæ planè sicca sunt, usu venire videmus. Quoniam licet hæc vera sint omnia, ex quo tamen non sapor, sed sapidum proponatur, nempe non sapor acris solitarius ex suis ortus initijs, sed in multiformi ætherogeneoq; subiecto consistens, in quo ob partium dissimilariū multiplicem cōplicationem, fit, vt aliquibus cum siccissima temperie propria, proprius quoq; sapor insit acerrimus, veluti quid ferè simile placebat Gal. lib. simp. facul. 4. cap. 7. aliquibus autem contra cum humiditate manifesta insit etiam dulcedo non insuavis, vt notabat Gal. lib. simp. facul. 4. cap. 18. quamobrem euenit, vt non solum quæ acria ferè omnibus, vel primo quoq; sensu, existimantur, ea adhuc ob dulcem, temperatāq; admixtam substantiam posse nutrire; Insuper & externo superuenienti calore superuacaneo posse putrescere, & carie corrumpi, sed quæ sincere, & proprie citra miscellā acria sunt, sanè ea calidissima, & possibili siccitate siccissima sunt, magis quidem in in

animatis , at in inanimatis, ex quo vita cū summa siccitate stare non potest, ideo saltem pro posse sicca illa censentur; quod si vltro effectus agant summe siccitati pares, vtiq; eos ex accidenti agunt , & fortasse totius temperamenti facultate, sed de hoc alibi . Sed cum dictum sit, ea , siue intra, siue extra administrentur , facile ledere , & maxime intra , si esitentur , quod interiora viscera omnia molliora , & teneriora sint , lediq; promptius, quā partes externæ possint . Cauendum idcirco ex Gal. lib. 3. de temp. cap. 3. illud veritatem habere duntaxat, dum ea in pauca exhibeantur quantitate , vel dum alijs admixta propinentur, quoniam tunc præter quam quod ex se, vel alterius obruta copia, parū valeant, adhuc tunc illa commodius superantur, conficiunturq; , & partium in eis perficitur separatio tanta, quanta adamussim competat, vt quod conueniens in eis est assimiletur, at quod superuacaneum, acre, & inutile est, debitis vijs vtiliter excernatur , nunquam enim quod verè acre est, multūq; est, & nulli permixtum, apositè esitatur, velut contra fit, si pro obsonio , vel condimento, medicamento vè administretur, vt docet Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18.

Inter dulcem , & acrem sapore, collocantur medij, nempe falsus, & amarus, quippe non simpliciter acres sint , & a dulci summe distent, sed maui subacres, quia acredinis participes iure dicendi sint . Verum ex his, vt post acrem (quantum ad calorem spectat) est amarus . Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18. ita post amarum, falsus est . Auctor lib. de

oculis apud Gal. part. 5. cap. 2. quia si salsum plus excalefeceris, amarum euadet, Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 20. Cæterum manifestè, tam salsa, quam amara calefaciunt, vt vltro nulla demonstratione indigeant, attamen amara sæpe vehementer, si quidem alterent, cum proxime ad acrem pertingant, Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18. quod re vera per se nunquam præstant salsa, & merito cum licet amarum aporinquentur, non obscura tamen diuersitate diffident, Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 21. perinde amara calida sunt in tertio, quod aperte docet Gal. lib. 6. simp. facul. cap. de Abrotano, vbi cum dixisset, Abrotanum calidum esse, & siccum in tertio ordine, siue recessu, subiungit potestea, eum esse summè amarum, innuens clarissimè, quod quæ hoc sapore sunt prædita, tertio a mediocritate recessu calefaciant. Sed quæ salsa, cum ab amaro longè distent, in secundo erunt calida; quod Isaac libro de dietis cap. 12. Serapion de simp. med. cap. 409. Auicennas lib. 2. cap. 624. expresse attestantur. Quantum præterea ad siccitatem, tum amaritudinis, quam falsedinis pertinet, non dubitandum quin vtriq; sapor ea semper insit, quando sal conditura sua corpora siccet, & a putredine tueatur, quia vt dicebat Gal. lib. 11. simp. facul. cap. de sale, quicquid corporibus humidum superans inest, id quodammodo absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione contrahit, quippe quæ putrescunt, excrementitium continent humorem, substantiamq; , tum dissolutam, tum minime

compactam, quibus ergo corporibus nulla prorsus est humiditas superflua, ceu melli optimo, aut corpus solidum est, atq; compactū, ceu lapidibus, ea vt putrescant est impossibile, ac proinde in his, salis non requiritur vsus, sed in his solum, in quibus suspecta putredo est. Deinde quod sapor amarus siccis temperie corporibus insit, ex eodem, idē probat Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 20. quod scilicet minime omnium amara putrescant, (intelligas de sincerè, & primo talibus existentibus, nullam videlicet alienam prorsus substantiam habentibus dulcedine participem) & nullo modo vermes, aliaque nonnulla animalcula, qualia in radicibus, herbisq;, ac fructibus putrescentibus prouenire solēt, ob nimiam amari ingratitudinem, procreent, ac nutrant, maximè namq; videmus in humidis nasci corporibus vermes, ac putrilaginem. Cæterum falsedinein minorem semper siccitatem habere, quam amaritudo habeat, patet expresse, illudque dixit Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 21. Sed cur falsa siticulosa magis sint, quam amara, si illa humentiora sunt, & minorem obtinent calorem; ratio est, quia amarorum minus deumimus, saliorū verò plus, amara sanè cuncta abhorret, & abominatur natura, falsa appetit, & concupiscit abundè, grataq; magis palato hominis sunt, vt benè Theophr. lib. 6. de causis plant. cap. 1. quo fit vt talia condimenti loco habeantur: Adde falsa coliquefieri, & in ventriculo, ac ipsius ore imbibi, impingiq;, & vndequaq; partem ipsam alterare, cum ta-

men amara in extimam tantum superficiem agāt, nec intimius peruadere quæant; quam similiter ob causam Gal. lib. 4. de regim. acut. com. 8. falsum magis exiccare quam amarum pulchre dicebat. Num verò falsa pituita sitim maiorem inducat, quam bilis, contendant Ascitici, & ardenti febre laborantes, quorum hi quidem ob biliosum humorem, & amarū, illi ob pituitosum, sed falsuginosum, summopere sitiunt. Nos vero gradum siccitatis in falso, & amaro, sic propius decernamus, cū summæ amara, vt de Abrotano dictum est, ex Gal. & re vera sicca sint in tertio, falsa autem amaris longe minus sicca sint, falsa utiq; in secundo sicca extimabuntur.

Saporibus his calidis accedunt frigidi, pōticus videlicet, austerus, & accidus, qui a frigore in humidum sicco temperatum agente habent originem, de quibus sane vltro nihil in præsentia differendū, quod non nisi qui ex calore fiunt nostro proposito aptè deseruiant. Sapo- res itaq; , hac duntaxat ratione, proprium vnde fluunt temperamentū ostendunt, & porrò si simplices, atq; sinceri seorsim exactè cognoscantur, quoniam sepe, imo vt plurimum contingat eos inuicem in vno, & eodem sapido permisceri, inuicemq; ferè confundi, quamuis qui fuerit in agnoscendis simplicibus exercitatus, non multo negotio ipsam complicationem intelliget; inteliigetq; demum quale primum in mixto vigeat temperamentum, & quale secundo, quoniam scilicet re sapida, diligenter, ac multifariam pertra-

ctata, saporem vnum prædominari, alterum verò subdominari iam recto gustu sentiet, denominationemq; capiet a primario, vt capit etiam Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18. qui quædam acria admixtam habere amaritudinē inquit, quæ tamen amara verè dicenda non sunt, quandoquidem hæc in eis lenis existat, & infirma, valida autem acrimoniæ vis. Sed hæc saporum mixtura sine dubio ex substantiæ ætherogeneitate contingit, quam varia sequuntur temperamenta, diuersorum saporum principia, vt innuit etiã Gal. lib. simp. facul. 4. cap. 12. & 18. etsi plerumq; ijs, qui inexperti fuerint, similis quodammodo mixtura in saporibus medijs est aliquando visura, quamquam verè non est, apparet enim in amaro acrimonia quædam, quoniã amarum quodammodo est acrimoniæ particeps. Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18. amarum tamen verè acre non est, sed subacre aliquibus nuncupatur; quod si aliquando acris saporis effectus agat, hoc est ex miscella substantiæ verè acris, & non vt amarum est. Diligens ergo veritatis indagator attendet omnia hæc, & vltro etiam ne, vel per se, vel ex accidenti, hoc est ab extrinseco superuenienti alio, quid diuersum accesserit, vnde quale est videatur.

Vtcunq; tamen res ipsa fuerit, adhuc forte quis ex saporibus veritatem temperamenti, plantarum exemplo, assequi posse negabit, quando expresse pateat, fructus qui plantarum effectus sunt, in vna eademq; planta numero, ab immaturitate ad maturitatem, mutare sapores proprios, eadem nihi-

lomi-

lominus manente plantæ specie . Sed qui prudens & in naturalibus doctus extiterit, facile respondebit, ex fructibus plantarum effectis non rectè colligi plantarum temperamentum, sed colligi solum plantarum speciem similem, sumpta coniectura ex ipsa fructuum similitudine, vt ex ficibus plantam esse ficus, ex pomis esse plantam pomi; Etenim fructuum temperamentum non æque semper plantæ temperamento respondet, quoniam hi partes plantæ non sunt, sed potius partus, vt fætus matris, veluti bene Iul. Cæsar Scaliger ad Theoph. de causis plant lib. 2. c. 22. qui sane partus ex luxurianti plantarum alimento ducētes originē, ab externo quouis mutationē subeunt, nempe vel ex pabuli varietate, vt (Persici exēplo apud Gal.) docet tū soli natiui mutatio, tum ipsa cultura; vel insuper ex solis aspectu vario, quo valentius, vel segnius hi conficiuntur, & perinde hi cum multiplicem facile assequantur externā alterationem, facile etiam saporē mutant, quod sexcentis in locis legimus semper obseruatum apud Catonem, Varonem, Columellam, Palladium, & Constantinum, antiquissimos de re Rustica scriptores. Atq; hinc, coronidis loco, cauendum de saporum origine non licere eam facere coniecturam, quam nonnulli ex mutuo ipsorū congressu, & transitu lubricè nimis aliquando fecere, posteaquam ex vno sæpe alius, & sæpe contradiuersus obseruetur, quod equidem ob variam, & multiplicem agentium externorum occasionem, contingit, vt in fructibus ipsis dicebamus.

Sequuntur modo odores , a quibus etsi non certa , & euidens , adhuc tamen non contemnenda temperamenti habetur coniectura, quia re vera, vt Arist. lib. 2. de anima cap. 5. de Sensili cap. 5. Theoph. lib. de causis plan. 6. cap. 5. & Gal. de simp. facul. lib. 4. cap. 22. Odor qualitas quædam est saporis respondens , quæ per euaporationem ab odorabili effusam, ambientiq; permixtam, narium demum inspiratione ad cerebrum defertur, & sensum mouet, vt perinde corporum quorundam nos etiam non gustantes solo odore qualitatem agnoscamus, veluti puta eduliorum, quæ putrilagine sint corrupta, quæ inquam omnino nec gustare quidem aggredimur, quia fidei multum habeatur odoratui, cum ex eisdem prorsus principijs odor ducat originem, ex quibus & sapor, ex temperamento nempe mixti cuiusuis. Vnde nisi magna esset sensus nostri odoratus hebetudo, vt Arist. lib. 2. de anima cap. 5. de sensili c. 4. omnibus utiq; saporibus proprium odorem respondere nos sentiremus; Verum tamen cum eos solum sentiamus, qui sensum vehementer mouent, hi autem quodammodo quidem, ex communi omnium consensu, accidum, acrem, amarum, & similes representent, vt inde quasi propriam denominationem desumpsisse videantur, quod obscure nimis tamen id præstent, ex Arist. lib. de sensili cap. 5. ideo ex Gal. lib. simp. facul. 4. cap. 22. ad duos solum, ad duo quasi genera, ipsos omnes aptè deducimus, ad beneolentes scilicet, habita proportionem quadam ad sapores, qui gustui

gustui suauiores sunt, & ad graueolentes, ex proportionem inquã ad sapores, qui a suauioribus magis minus vè recedunt. Quamobrem ex odore, quid ad temperamētorum notitiam colligi possit, non ita facile vir prudens, & doctus iudicabit, quãdo tam calida, quam frigida odorem spirare videantur. Et licet Gal. lib. 4. simp. facul. c. 22. quæ odorata sunt omnia calida esse proferat, quod cōfirmavit Thoph. lib. de causis plan. 1. cap. 27. & demum ipse Arist. lib. 12. problem. 12. Contrarium nihilominus veritate coactus videtur etiam velle Gal. lib. 2. simp. facul. cap. 3. vbi apertè scribit, non omnia bene olentia esse calida, afferens exemplum plurium refrigerantium, bene tamen olentium, puta violarum, rosarū, nimphæ & aliorum, quin imo ipsemet Gal. lib. de odoratus instrumento cap. 4. & 6. in cerebro ex solis exustione affecto, laudat rosarum odorem, & lib. 13. methodi cap. 21. in phrenitide, iubet odores, & certè tantū frigidos naribus adhiberi. Quam controuersiam nisi quis per substantiæ ætherogeneitatem dirimat, utiq; tollere impossibile est, imo quin ex ea veritas impugnetur euidenter prohiberi non potest, posteaquam re vera odores aliqui calefaciunt, aliqui verò frigefaciunt, vt docet experientia. Verum, odores omnes dices esse calidos, quia odorabilis res, quanto nascatur solo calidiori, tanto odorabilior sentiatur, quanto verò frigidiori, tanto inodorabilior sit, quippe frigiditas odoribus aduersetur, Arist. de sensili cap. 5. Theoph. de causis

fis plant. 6. cap. 25. attamen ob frigidam sibi annexam prædominātem ætherogeneam substantiā, frigido scilicet præditam temperamento, rem eam magis, aut minus frigefacere. Quidquid sit, ego sensum sequutus, & naturam, tum calidos, tum frigidos odores esse censerem, ut & sapores sunt, quibus ipsi respondent odores; Neq; in hoc pudet Gal. a manifesta contradictione non liberare, quando sciam plures sectarios reperiri Medicos, qui in conciliandis auctorum aduersis sentiētijs plurimum insudant, ut merito his libere relinquendus labor videatur. Licet enim ego Hipocratem, Platonem, Aristotelem, & Galenum, quatuor naturalis sapientiæ lumina summæ semper sim veneratus, credidi attamen semper rationi, & sensui attendendum esse magis, quibus perinde, nisi apertè consentiant hi, vanam esse eorum auctoritatem putem, unde neq; in præsentia veritatis dicendę causa, horum ego, & aliorum vterer testimonijs, nisi cum viris agerem, qui, leguleiorum more, vel iure, vel iniuria, nimis auctoritati tribuunt, quales inquam semper damnarunt viri sapientes, ut præcæteris damnauit ipse Gal. At quod frigus aduersetur odori, faueat autem calor, utiq; non est quia frigidum sit inodorum, illud quippe cum saporem faciat, faciet necessario etiam odorem; sed est quia cum res odorabilis per euaporationem calore eductam reddatur odora, proculdubio ambienti existente frigido, res ipsa condensatur, constipaturq; nimis, nec euaporabilis redditur,

tur, propterea inodora; contra ambienti existente calido, rarefit, & attenuatur, euaporatq; facilius, & euidentius odorata apparet, quod solum voluit Arist. & Theoph. locis citatis. Atq; hinc certè fit, vt cum non facile calor, vel frigus per simplicè odorem secernatur (etiam si odor, auctore Auicenna, ex calido, vel frigido, acutus, vel mollis appareat) ideo iure vltro effectus odoris obseruandi sint omnes, qui si frigidi per se fuerint, omnino frigiditatem arguent, sin verò calidi, caliditatem. adeo quod si res vnde peruenerint, alijs euidentibus notis, calida videatur, & rursus valde odoret, verissimum erit rem illam esse calidam, calidumq; odorem esse, contra si rem alias se habere planum fuerit. Restat odoris siccitas, vel humiditas, in quibus etiã non parua videtur controuersia, quando Arist. odorem sicci esse apertè testetur, 2. de anima cap. 5. de sensili cap. 5. ea potissimum experientia ductus, qua patet sapida, quæ sicciora, ea semper odora esse, humidiora contra, quod etiam confirmauit Theoph. lib. de causis plant. 6. cap. 24. eo exemplo, quo ipse inquit fructus agrestes odoratiores vrbani sui generis, quia sunt agrestes vrbani sicciores, quamobrem vt quæ sapida sicca sunt, veluti sunt amara, ita ea odora magis, imo, vt Theoph. lib. 6. de causis plant. cap. 13. initium boni odoris amarum est, odoratumq; quin sit amarum comperi est impossibile, quod ibidem longe satis, & aperte probat, & veritatis exemplum est in rosa, moscho, zibeto, & alijs huiusmodi, quæ odoratissimi.

tissima sunt, suntq; amara expressè. Verum ex alia parte Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 22. manifeste contrarium profitetur, dum ait, amarum nunquã odoratum esse, quoniam non vaporabile, quippe non humidum, sed siccum sit nimis, odor autẽ per evaporationem apparet sensibus, quæ evaporatio per humidum fit, etsi coctum, & sapidum cum sicco mixtum. Quapropter cum amara ad evaporationem sint ob siccitatem inepta, ea merito nunquam erunt odora; Qua in re cum multi multa loquuti sint, horumq; nullus adhuc pro controuersia vera concordia aliquid attulerit; Sanè nos quoq;, quibus, vt neutiquam Aristarcum facere libuit, ita in sedandis auctorum controuersijs, oleum, & operã perdere volumus nunquam, vt puta quorum verbis expressis ficta inesse recondita ridiculum semper opinati simus, laboris ideo huiusce palmam, differentiarum conciliatoribus adipiscendam relinquemus, qui pro Arist. vel Gal. continuo mordicus certant, & solum more nostro rei naturam, per sensum perscrutantes, rationabiliter pronuntiabimus, odorẽ ex se nec omnino siccum, nec omnino humidum esse, quod siccitas summa evaporationem nõ permittat, qualem falso semper Gal. putabat in amaro, atqui humiditas sua insipiditatem faciat, ex qua nullus odor, non autem humidum sicco permixtum, quod Theoph. loco citato doctissimè exprimebat, dum quasi diceret, odorem ex sapido fieri, ex humido scilicet satis concocto, vel siccitati permixto, ita vt quanto in sapido

do humidum magis tale fuerit, tanto tale sapidum odoratius, contra quanto humidum minus tale sit, quia magis crudum, & aqueum, ideoq; saporem habetans, ideo inquam minus odorum, quod expressè experimur in multis; Quare ex odore si rei temperamentum (quantum ad siccitatem spectat) assequuturi simus, certè res odora non prorsus sicca est, nec prorsus humida, sed humida sicca, nempe humiditate concocta, & quadantenus exiccata, donata, vnde res quanto odoratior hoc modo, tanto siccior excimabitur. Itaq; haud tuta res est ex odore de sensibilibus temperatura conijcere, perinde vt ex sapore. Et vt bene Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 23. rei huius maxima potissimaq; causa est, quia cum in odorabili sit substantiæ æthereo-geneitas, sanè non æquè omnes partes illius euaporant, odorabilesq; sunt, nec proinde omnes simul sensum mouent, sed ille tantum, quæ sunt tenuissimæ, & in halitum subleuantur, cum tamen in gustu omnes gustabilium corporum partes simul in linguam incidant, cunctæq; sensum moueant pro sua natura, ac proinde sapes in significandis rerum naturis certiores sunt, plusq; veritatis obtinent, deinde odores.

Ex coloribus equidem valde minus agnoscitur coloratæ rei temperamentum, imo nec ex consistencia, ponderositate vè rei eiusdem, illud tuto conijcitur, quando hæc totius substantiæ modum potius insequantur, quam temperamentum, modus autem nihil supra entitatem addit, vt certum est;

est; Hæc illa verò sub contrarijs temperamentis integra, & meliora frequentissimè reperiuntur, nec ita vnius sunt propria, vt alterius esse nullo modo possint, quemadmodum veritate ductus dicebat Gal. lib. simp. facul. 2. cap. 3. & lib. 4. cap. 23. siquidem cum dixerit Arist. lib. de sensili cap. 4. colorem esse terminum perspicui in corpore definito, seu terminato, quem videndi facultas per oculum medio lumine percipit, ita vt ex varia miscella perspicui cum opaco euidèter color fiat, hæc autem miscella variam sequatur partium substantiæ consistentiam, ex qua demum consistentia leuitas oriatur, & pondus, propterea cum consistentia ipsa substantiæ ex similibus, & dissimilibus fiat, puta ex calore, frigore vè, vel aliunde, vt longius Arist. 4. metheororum docebat; Sequitur ideo necessario colorem, consistentiam, & denique ponderositatem in rebus, non ex temperamento vno, & eodem nasci, sed ex varijs; vnde nil mirum si hæc in vno sæpe talia, quæ in contrario etiam similia sunt, adeo quod licet ad rei integritatem, & bonitatem agnoscendam, hæc maxime facere planum sit, vt prudèter nos docuit Ioannes Mesues lib. suo de simp. soluentibus agnoscendis, ad temperamenti tamen cognitionē ferè nihil præstare videntur, quod perinde solum præstent, atq; ea, vnde ij, qui ex imagine, aut ficta, aut picta cognoscere quempiam volunt, cum ipsum aspicere denegetur, quem agnoscere cupiunt. Itaq; etsi hinc quoq; de præsentis rei bonitate coniectura fieri quæat, tamen ser-

moni

moni adijcietur, optimum esse per discretam experientiam eiusdem temperamentum inuenire, in hoc enim falli non possumus, quamquam prius quam experientiam feceris, gustus pleraq; indicet, paucula a probante ipso odore.

C A P V T V I I I.

Ex præmissis palam demonstratur intentum, lignum nempe Sanctum, Guaiacan vè verum, specie, & natura longe differre a ligno nouo, nuper scilicet in Italiam, & Romam potissimum delato; Sumpto etiam principio ex utriusq; ligni colore, & aspectu, demum ex odore, tertio ex sapore, & ultimo ex tactilibus qualitatibus proprijs.

TQVE his ita præmissis, quod pseudolignum hoc a nostro Guaiacan, Sancto vè ligno, nō maiori, minori vè bonitate, siue præstantia solum differat, sed adhuc (quod nos contendimus) & specie, siue natura, & forma, ita

vt nullo modo lignum Sanctum sit, nisi arbitrato suo quispiam illud tale esse effingat, esseque velit. Sanè comparatis adinuicem singulis, quæ sensu in ligno utroq; palam sentiuntur, deductaq; ex his omnimoda constitutionis, tam similis, quam dissimilis differentia, euidenter demonstrare concessum est. Verum hic, si vel vnquam, mentem, & sensus non biliosa amarulentia deprauatos, pituitosa vè oppressione obrutos, hebetesq;, & superios redditos, nec demum attrahibili acrimonia in furorem adductos, illis, qui dicendorum iudices esse volunt, inesse desideramus, sed sanos duntaxat, integros, sobriosq;, quales virum sapientem ingenuè rerum naturam contemplantem decent, illos habere summo opere exoptamus, quando tota rei propositæ determinatio ex solo ferè sensu primum ducat originem. Atqui quoniam ex sensatis in utroq; ligno repertis, veram, vt dicebamus, differentiam nos diuino fauente numine demonstraturi sumus, fortasse quispiam, ipso statim comparationis exordio, ignorata plantæ imagine, eiusq; folijs, floribus, & fructibus, quorum sanè præsentia citra difficultatem quis omne lignorum specificū discrimen vel digito indicat, impossibile nos veræ eorum discriminis cognitionem consequuturos, mordicus contendet; quando planum sit ligna plura ex diuersis plantarum speciebus cæsa valde, esse simillima, vt puta sunt, ex Ioānis Baptistæ Montani Egano agri Veronensis, ex palma Consalui in Americis, ex apud nos cognita Anagyri, Buxo, & alijs,

alij, quæ cū ligno Guaiacan multum conueniunt.

Adeo quod nisi cuiusvis ligni, tum plantæ effigies, tum folia, flores, fructusq; sint conspicui, impossibile omnino videatur specificam eiusdem haberi posse differentiam. Sed etiam si verum sit, quod corpora multiformia, eaq; integra (etsi inter imperfectiora collocentur plantæ) propriæ formæ occasione, variam imprimis habent partium componentium dispositionem, per quam dein varios, differentesq; producant effectus, ita vt ad agnoscendam corporum horum specificam differentiã, minime sat sit frustum quoduis eorum ab alio frusto diuersum præ oculis habuisse; sed vltro integrã totius dispositionem, constitutionem vè, cum proprijs inde manantibus effectis, sufficienter prænouisse sit opus; posteaquam ad cognosci res ita se habeat, vt & adesse illa proficiscitur, in eoq; stat.

Attamen quod in præsentia nos integram plantã plante nequiquam comparemus, vt vtriusq; notitiam perquirentes, speciei insimul earum, & lignorum, ac eorum omnium, quæ cuiusvis harum plantarum est proprium, similitudinem, dissimilitudinem vè assequamur, Sed frustum ligni solum ignotæ plantæ frusto ligni alterius plantæ, etsi notæ, duntaxat opponamus, vt ex horum diuersitate, similitudineq; in speciei plantę similis, vel differentis, vnde peruenerint hæc, ducamur, quoad fieri possit, cognitionem; quod non nisi ex sensatis his, quæ in vtroq; lignorum frusto reperiuntur, assequi concessum est; non ideo plantam prænouisse con-

uenit, vt ligni frusta per speciem agnoscamus, cum potius ex ligni frustis plantæ speciem ignotā perquisituri simus. Et quamuis diuersarum admodum plantarum ligna sibi plurimum simillima videantur, vt manifestum est, in aliquibus nihilominus, atq; præcipuis erunt differentia, & in temperamento præsertim, quod in plantis corporibus licet dissimilaribus, quia tamen imperfectis, maiorem ideo dispositionis ad formam habet partem, ac his quæ ex temperamento proueniunt. Atq; quantum ad effigiem eorundem lignorum spectat, si non omnimoda insit dissimilitudo, nec adamussim tamen omnimoda inest similitudo, quin ab effigie vtriusuis frusti eorum, tanquā a notiori sumptis scientiæ nostre initijs, lignum Sanctum verum a pseudoligno, saltem plus quam numero, differre, confiteri liceat; ne ad pauca respicientibus nobis idem quod pueris forsam eueniret, qui ex communi nimis hominū percepta imagine, omnes homines patres, & omnes fæminas matres nuncupātes, deinceps meliori donati prudentia palinodiam canunt. Itaq; iam præsto sit vtrumq; lignorum frustum, e sua cælum planta, è planta inquam suis integrantibus compacta partibus, quibus illa iustā adepta magnitudinem viuat. In vtrisque autem effigiem propriam, quæ per partium constructionem, inditamq; illi consistentiam, atq; colorem representatur, diligenter expendamus. Et imprimis frustum ligni Guaiacan, quod & Sāctum dicimus, adsit; Id porrò tereti figura donatum suo obtegi-

fur cortice, quo & tota planta ab externis tueatur iniurijs, colore quidem prædito quasi cinereo, & fusco, impermixtis attamen vltro quodammodo viridibus quibusdam maculis, vt Consalius referebat, intus contra ad pullum vergit. Et in hoc fatemur nos, vel ipso sensu coacti, pseudolignum aduersariorum cum nostro Sãcto vero adamussim conuenire, quin imo vt vnius ætatis, ac ambientis iniuria in nostro id varium est, ita in ipso varium sæpe est. Verum quod ad eiusdem corticis pertinet tum crassitudinem, tum consistentiam, nulli dubium quod vniuersim pseudoligni cortex crassior est, at nostri veri tenuior est; præterea ille nostri ligni veri haud valde densus est, sed tamen immodicè durus; At ille pseudoligni non modo rarus, & spongiosus est, sed quis quis vltro illum proprijs dentibus contundat, facilè duritiem in eo intelliget paruum; quippe facilè admodum conteratur; In nostro autem osseam semper ob summam resistentiam iudicabit. Nec fingant aduersarij illum sui alicunde esse ex itinere plus nimis alteratum, puta aqua maris, nostri verò nequaquã; Quoniam qui fieri potest, vt tanta pseudoligni copia non semel, nec ab vno ad nos delata, semper ex aqua maris detrimentum sit passa? hoc enim vanissimum est, nec admittunt mercatores. Vnde notatu dignum pharmacopolæ putant, lignum nostrum, quod recenter cæsum fuerit, corticem adeo firmiter herentem habere, vt vix ferro separari queat, licet postmodum ex seipso ille temporis pro-

gressu promptè decidat. At in pseudoligno, quod aduersarij, vt a calumnijs euidentissimis seruent, faciunt recentissimum, non solum non firmiter hæret, sed facillimè potius ex seipso separatur. Et hæc omnia de vtriusq; ligni cortice sine difficultate, quilibet, qui vtrumq; lignum habeat, sensibus proprijs poterit experiri.

Iam ad totius ligni substantiam deueniamus, etenim ea ligni nostri veri, quæ extrinsecus vniuersum ambit, ad subflauum, vel buxum vergit, quæ verò interior (si quando fuerit) quam meditullium dicunt, nigrescit ad fuscum, atq; sanè id magis, minus vè, quatenus magis, minus vè lignum fuerit vnguinosum. Verum in pseudoligno, vt longè minus pinguedinis est, ita ad album pullum externa pars vergit potius, interna contra obscura, non ad fuscum, sed ad viridè euidenter inclinatur; Adeo quod ex aspectu, lignum hoc eam quasi præferre illius videatur imaginem, quam in ligno quodam adulterino iam pridem ob vnā pernitiem, experimentis certis non semel agnitam damnato, sapientes Medici Florentini in suo Antidotario diligēti cura animaduertunt. Ad hæc lignum nostrum Sanctum pinguetudine scatet non pauca, imo vt Fernelius, & alij multi, ita ego non semel apud accuratum pharmacopolam, eius frustra in partes dissecta vidi, quæ multis in locis gummi concretū non parum habere obseruaui, quamobrem tum ex aspectu tota substantia eius vnguinea est, tum illud pertractati vinctuositas eiusdem fit manifesta; namq;

namq; recenter in scobem redactum resilit, ipsaq;
 scobis si manibus apræhendatur, comprimaturq;
 ferè sistit in vnum; Et vltro magis patet pinguedo,
 si vratur, vel inflammetur, quoniam inde semper
 gummi multum profluit; Pseudolignum contra tū
 ex aspectu, tum si conteratur, in scobem vè rediga-
 tur, ariditatem indicat maiorem, & illud demum
 si quomodolibet contemplemur, nunquam quale
 lignum nostrum extimabimus, imo adhuc si accē-
 datur, inflammetur vè ex eo paucū admodum
 gummi emanat, emanat certè aliquid, quod in so-
 lidis, densisq; lignis semper pinguetudinis copia
 adsit, eaq; maior in densioribus, quam in rariori-
 bus, tenuioribusq; (in omnibus enim lignis pingue-
 do resinosa, & oleaginea residet, vt pluribus per
 experiētiā probat auctor Thesauri artis distilla-
 toriæ, qui Euonimus philiater dicitur) atqui si cum
 illa ligni nostri veri (cæteris partibus) compares,
 numquam tanta erit, lignum namq; nostrum den-
 sissimum, & solidissimum est, at pseudolignum mi-
 nus semper tale est.

Quamquam autem pseudolignum in aqua sub-
 sidit, vt nostrum verum subsidit, leuius illud nihi-
 lominus vniuersim est, p̄r certam effusæ aquæ re-
 gulam, qua, vt refert Vitruuius, furtū a coronæ au-
 reæ fabro commissum Archimedes detegendum
 optimè nouit; neutiquam tamen ita dēsum, ita so-
 lidum illud, vt nostrum est, quippe nostrum tanta
 densitate viget, vt ferè summa lenitate præditum
 videatur, tantoq; durū, vt vix ferro superari queat.

at pseudoligni substantia, præsertim exterior, quæ albior, est in quolibet frusto rara valdè, nec lenis, sed aspera, atq; porositatibus referta euidentissimis, quæ verò interior ad viridem vergit, ea certè densior, sed densissima, & solidissima est interior ligni nostri veri, perinde lignum nostrum verum duritie robur omne superat, tum prædurum est, ut quamminime hiet, neq; facilè videas, quod rimas notatu dignas, profundas vè traxerit. Pseudolignū contra ob eius raritatem nunquam ita durum dices, quin imo nō raro fissuris expressis, profundisq; hiascens, atq; fatiscens obseruabis, inditiū euidentissimum maioris aquositatis, minoris autem pinguetudinis, qua illud ipsum compactum, ut nostrū persistat, & vnitum longius duret, quia scilicet difficillime resoluatur, exicceturq;, ut illud facillimè, ideoq; promptius contrahitur.

Atq; ex omnibus his planè euidentissimum est quam lōgè distet nostri veri ligni Sancti effigies ab illa pseudoligni aduersariorum; adeo quod etsi inde neutiquam liceat specificam vtriusq; arguere differentiam, licet saltem magnæ varietatis facere coniecturam, & eo præsertim magis, quod non in vno, vel altero vniuscuiusvis ligni frusto solum obseruētur omnia hæc, sed in omnibus, & singulis semper, & perpetuo; Quatenus igitur propriæ specificæ differentię veritas elucescat iam deinceps ex temperamento deducamus; quoniam per præmissa certi sumus, ad dissimilares, minus tamen perfecti corporis, formæ educationem, qualis illa
totius

totius, vel portionis plantæ est, qualitatum primarum temperamentum imprimis fore necessarium, licet adhuc partium componentium concentus, qualiscunq; fuerit, non negligendus videatur; Ita enim verè, ne ligna hæc inuicē maiori, aut minori bonitate solū, siue præstantia, an maius omnino forma, atq; natura distent, euidens erit. Quæ verò rei cuiusvis mixtæ proprium arguunt temperamentū tria sunt, vt dicebamus, odor, sapor, & tactilis qualitas, ergo ex his quoq; ligni vtriusq; temperamentum perquiremus (neq; enim in vtroq; aliud euidentiùs reperitur, ex quo de temperamento liceat apertam facere coniecturam) Ab odore autem ordiamur, vt puta a quo primum post colorē sensus moueatur. Equidem ex ligno nostro vero, dum adhuc integrum est, si illud quadantenus pertractetur, odor manat longè a communi lignorum odore diuersus, etenim suavis ille est, & olfacienti verè gratus, veluti quilibet per seipsum experiri potest; Atq; odor hic illi verè proprius est, nec aliunde impressus, quoniam semper, & vbiq; inest, etiam si non semel, sed sæpius conficiatur, elixetur, vel accendatur, seu inflammetur. Ex pseudoligno autem contra, tractanti ipsum nullus odor occurrit, quod si inter ipsum exurendum, vel elixandum, odor quadantenus spiret, utiq; si attentè obseruetur, ille non nisi quid fumidum ligneū est, & licet ob quandam adnatam resinoseitatē, ligni nostri veri odorem quodammodo æmulari videatur, re vera tamen fragrantis illius, quam lignum nostrum verū

spirat, suauitatis omnino expers est. Itaque hinc iuxta præmissa nemini dubium, quin ex de odore enarratis, lignum nostrum natura sua humidum sit magis, quam pseudolignum sit, quippe vaporabile magis videatur, odor enim per vaporem communicatur, qui in rebus valde siccis vix modicus patet; humidum sanè dico non fluuidum aqueum, sed vnctuosum, quod ideo a calore sufficienter elaboratum est, ac sicco permixtum, & eo porrò certius illud tale censendum est, quo pateat ligni nostri odorem non fumidum tantummodo ligneum esse, sed fragrantia sapidum; ita vt planè constet per vaporem humidi confecti, & elaborati vaporabilis, non simpliciter humidi, vnde propriè insipidum sit, & inodorum, communicari; hoc ipso autè simpliciter humido aqueo extraneo, crudo, & inelaborato scatet pseudolignum euidenter, quoniam si longius sub sole permanserit, quancitissimè exiccatur, contrahitur, atq; valdè fatiscit, quod nostro ligno vero, vt puta humido vnctuoso, ac substantifico plurimum referto, non contingit, sed compactum, & omnibus suis partibus eque unitū, licet etiam longius steterit sub diu, cōsistit perpetuo. Quod si interim queras gradum humiditatis, utiq; cum solum per demonstrationem indicetur, primum illa gradum non excedet. Verum post hæc ex hoc ipso odore, exq; eius præsentia, aut defectu, vtrumlibet lignorum calidum, vel frigidum sit, certi sumus colligi posse neutiquam, nisi vltro ex sapore, vel tactilibus qualitatibus coniectu-

ram

ram longe meliorem aliam aliquando fecerimus; Interea saltem ex odore sat sit plurimam distantiam pseudoligni à ligno verò necessario colligi, quando nostrum euidenter gratum odorem, per se spiret, illud verò nullum ferè, perindeque nostrum præter effigiem, substantiam etiam, habere temperamento præditam valde diuersam, quod non paruum, sed maximum est naturæ, vel formæ, ac demum speciei differentię argumentum.

Accedat modo sapor, ex quo, vt dictum est, euidenter quod querimus indicatur. En ligni nostri veri sapor degustanti statim sapide amarus est, deinceps verò subacredine quadam, quæ amaritudinis est propria, palatum, & fauces compungit, nec ingratus est ille cuiquam, sed maui cuiq; degustanti iocundus, ita vt semel ipse degustatus nunquam interagnoscendum lignum errare aliquem sinat. Atq; quod non accideret, sed per se talis ligno nostro sapor insit, non solum attrita, leuigataq; eius docet substantia, sed pluries elixata adhuc, vt quilibet ex se potest ad libitum experiri. Pseudoligniautem sapor (dum ille gustu integro, nec corrupto, vel supino sentiatur) velint nolint aduersarij, primo quoq; gustu (quomodolibet degustetur) aut nullus, seu insipidus est, & quasi lentore linguam, & palatum obliniens, verum paulo post acerrimus est, & ad instar piperis acutissimi, os, linguam, fauces, & palatum ferit, pūgit, & molestissimè soluit, quin imo (quod notatu dignum

gnum est) eousq; mordicat, vt puluis illius sternutamenta moueat; & equidem hæc adeo sibi censenda sunt propria, quod dum magis, ac magis vltro conficiatur lignum, semper ea augentur potius quam diminuantur, vt quilibet ex se facile cognoscet. Itaq; hæc cum ita sint, amaritudo verò caliditatem arguat, eamq; gradu tertio terminatam, vt demonstratum est; iure lignum nostrum verum tertio calidorum gradu collocari necesse est, attamen ex quo amaritudo, quæ lenis solum, circa tertij gradus principium duntaxat calorem esse arguit, quæ autem media medium tenet, & demum cum maxima fuerit, finem ipsius gradus vltimum omnino attingit; Nostri idcirco ligni amaritudo quæ placida, & sapida est, nec vtiq; extrema, vel magna, merito circa tertij calidorum gradus principium lignum nostrum collocandum ostendit. At qui quantum ad siccitatem pertinet, ob subacridinem modice palatum, & fauces mordicantem, illud paulo supra tertij siccorum gradus initium sedem habere opinandum est, posteaquam scilicet amara calida minus quam sicca Gal. 4. simp. facul. cap. 19. & 20. iure censenda sunt.

Pseudolignum vero quoniam citra amaritudinem acre tantummodo est, & valenter mordicans, eius ideo fautores, illud, ipsa veritate coacti, in quarto gradu calidum esse fateantur necesse est. Etenim vt acris sapor, ab extremo calore fit, vt dictum fuit, ita quæ cum sint calida verè, & per se acria, quale hoc pseudolignum est,

est, in gradu quarto calida estimanda sunt. Neq; autem est quod illud subacre solum dicant aduersarij, quod scilicet acredine amaritudini congrua, non autem simpliciter, præditum sit, ex quo nempe illud nusquam vt dulce degustanti suaue est, atq; iocundum oblectans, sed mauius contra ita dulci ex aduerso opponatur, vt gustum ipsum, omnino perturbet, veluti sine dubio pseudoligni huius sapor est, qui cuilibet degustanti non parum ingratus est; Etenim nos hic non amarum, qui directe per gustum opponitur dulci, ipsi pseudoligno denegamus, quando certi simus illud esse gustui ingratißimum, sed cum de amaro hic intendamus, qui proprie amarus est, quippe qui originẽ ducat a calore cum siccitate longè mediocritatem excedenti, vt explicabamus, qui inquam amarus, exemplo eorum, sed proportionẽ habita, quæ verè, & summè amara sunt, vt puta sunt Aloes, & Colocintis, in nostro ligno vero repræsentatur, qualem neutiquam in pseuuligno suo audebunt aduersarij sensu sano confiteri, & quidem si sublato cortice sola eius substantia quomodolibet degustetur, quia omnium ferè arborum cortex cum sole nimis cõfectus sit, idcirco amarus est; verè equidem dicent acerrimum illud primo gustu sentiri, demum autem ingratiũ, & iniocundum penitus esse, quæ ingratitudo quandam veluti amaritudinis speciem præsefert, at non verè amarum; id porro acris saporis simpliciter proprium est; nisi forte in re aliquando ætherogenea ille consistat, vt eleganter

ganter docet Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18. vbi adhuc videtur ostendere, quod in verè amaro dum crescit acrimonia, crescit etiam illi respondens amaritudo, & meritò cum eadem vtriusq; principia sint, adeo quod si pseudolignum amarum esset, cum sit valdè acre, necessario responderet acrimonie amaritudo, contrarium tamen in eo quilibet sani sensus semper iudicabit, vt certè cōmuni consensu cum Doctoribus medicis, diligētes pharmacopolę in dignoscendis medicamentis exercitatissimi non semel iudicarunt, in eam potius deuenientes sententiam, vt cum Ebēno nigro per saporem hoc illud pseudolignum cōueniret, quando vtriusvis decoctū, huius videlicet pseudoligni, atq; Ebēni indifferenter degustantes, non licuerit ipsis vllā sentire diuersitatem, At post colorem, & osseam consistentiam cum alijs multis, quę Antonius Gallus enumerat, sapore potissimum differt Ebenus a ligno Sancto, Guaiacan vè; *Sicut enim (vt eiusdem Galli aduersariorum ducis inuicti expressis verbis utar) Indici ligni color ab Ebēno dissidet, ita etiam illi cum hoc in gustu non conuenit, quo ego causę meę firmamento vti decreui, nec enim adhuc depræhensum, nec a quoquam, quod sciam, litteris proditum, lignum hoc Sanctū acri, ac mordaci sapore esse, sed in gustu cum aliqua adstrictione amarefcere, certo cognoscimus experimento.*

Pseudolignum verò acerrimum est, & nullo præditum amarore, vt dictum est, ergo pseudolignum hoc calidissimum censendum est, & in quarto calidorum

lidorum gradu collocandum; etsi non propterea sic calidum fateamur, vt in fine quarti gradus adamusim collocemus, quia re vera effectus tante caliditati pares neutiquam faciat; sed bene cum piperi comparetur, inter principium saltem, & medium quarti gradus calidorum reponendum est. Quantum ad siccitatem spectat licet ex acribus sæpe multa sint habundanti humore referta, vt testatur Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 19. quæ etiam ratione pseudolignum hoc extraneo multo habundat humore, (quatenus adhuc tamen recens est) substantifico attamen scatet minori, quam nostrum lignum verum; Docet hoc eius spectabilis ariditas, docet insuper elixatio magis alba minus crassa, & demum oleum, quod deducitur lōge minus, veluti nos cum peritis pharmacopolis non semel experti sumus. Sed vt non summè acre, ita nec summè siccum esse fatemur, parum tamen caliditas a siccitate distabit. & de ligni vtriusq; sapore atenus satis; Iam veniant in medium tactiles qualitates, vnde verissimus vtriusuis temperamenti gradus euidentissimè patet; at in ligno nostro primum eas examinemus; Adsit ergo lignū nostrum verum, illudq; quoad melius fieri possit ad agendum dispositum, infusione puta, elixatione vè, qua promptius, validiusq; se se communicet, dum corpori nostro intus, aut extra sufficiēter adhibeatur; profectò quocunq; modo oportunè administretur, quilibet faciliè proprio experimento intelliget ipsum non ex accidenti, sed per se, suaq; natu-

ra calefaciendi vi præditum esse, cæterum effectus vix caliditatis, & siccitatis gradus secundi, ad principium tertij parere; Quandoquidem si extrinsecus ulcerate parti, ut moris est, non dicam decocti spumam, excrementum vè aliud, sed decoctum ipsum linteolis subministretur, sentiet utique eger ferè semper caliditatem manifestam, cum alterationis principio, citra noxam tamen, & id proprium est caloris gradum tertium attingentis, Insuper inde siccitatem etiam euidentem animaduertet; At si intrinsecus assumatur, certè dum insitus sopitus calor egrotantis, vel sepultus, vel marcore dissipatus videatur (nisi iam penè extinctus, ut excitari nullo possit auxilio) ipsum palam excitat, vegetumq; ad miraculum reddit, & ex communi omnium consensu aduersus symptomata omnia validum facit euidenter; quod quoniam & quotidiana experientia verum, & iam pridem in multis sine fuco expertum doctissimi viri testantur, propterea ne hic nimius videar, sat erit indicare, cum inquam hæc non e solo manifesto calore fieri quæant, sed vltro a quo frigidum ipsi inimicum alterando superetur, & euincatur, propterea non secundo gradu tantum lignum hoc nostrum calidum extimandum est, sed adhuc principium saltem tertij attigisse confiteri operæ præmium est. Verum quantum ad siccitatem pertinet, non dubitandum quin per accidens valenter admodum exiccet, ex quo nempe suis viribus attenuet, detergatq; humores quosuis attigerit, eosq; demum per secessum sæpe, sæpius per sudores, & vrinas

vrinas foras abundè expellat , etſi per ſe ſufficienter (in amaris enim ſemper ſiccitas calorem ſuperat) ſiccare credi par ſit , poſteaquam & ſiccitatem inefſe manifeſtam non paucis coniecturis certi ſumus, ea licet per copioſam pinguetudinè , qua illud præditum eſt, non parum reprimatur. Contra pseudolignum præſto ſit, in eoq; ſanis ſenſibus, ſi liceat, nec vllis deceptis præſtigio, caliditatè, & ſiccitatem ab effectis perpendamus, proſectò caliditatem, ex effectis calidiſſimis potentiſſimam illi inefſe fateri opus eſt ; Imprimis etenim illud adhuc nihil immutatum , ſed tota ſui ſubſtantia ſolū in puluerem redactum , ſi naribus admouedas, mox ſternutamenta irritabis ; præſtant autem hæc tantummodo acria , vt tum vſus quotidianus oſtēdit, tum demū ipſe Gal. lib. 2. de med. ſec. loca, & alibi ſæpius, cum omnibus ferè medicis, re vera confirmat; ſed acria calida ſunt in quarto, vt dicebamus. Adhæc ſi elixetur, vel decoquatur , vt ad communicandum ſe ſe, perindeq; agendum melius valeat, utiq; ſiue extrinſecus , ſiue intrinſecus adminiſtre- tur, non diſſimiles agit effectus ; porrò extrinſecus, obſervatum eſt huiuscemodi elixati ligni decoctum quibusdam circa caput , circa fauces , & alibi partium corporis, vulceratis adhibitum, quibus cum aliàs, cæteris paribus , ex decocto elixati ligni ſancti veri, per mediocrem tum caliditatem, tum ſiccitatem, plurimum utilitatis, ſine trifti ſenſatione , euenire conſueuiſſet, veluti accurate etiā obſervabat ipſe Ferneſius , iam verò pseudoligni deco-

decoctione deceptos noxam non leuem miserandis cruciatibus sustinuisse, & quidem ob inflammationem, doloremq; valdè molestum, cum acri quodam, intollerabiliq; incendio, quod paulo post huius pseudoligni vsum succedit, cui necessario opportunis refrigerantibus occurrendum est; Et circa externum huius pseudoligni vsum hæc verissima non temere, sed prudenter pluries a me ipso partim, & a viris doctis alijs partim observata fuere, quæ ne eximium caloris excessum ad quartum gradū vsq; ostendāt, vel cuiq; sanæ mentis ex præmissis conspicuū est. Sed ad vsum internum, iā veniamus, aliquos enim vidimus nos, & alios etiā a doctis fide dignis sine fuce narratos audiuius, quibus ab assūpto huius pseudoligni decocto, præter cōmunē opinionē, pessimè cōtigerit, nēpe post ventriculi tristem, miserandamq; afflictionem, qua mox passum præter omnem modum auersatur, & refugit (id certè non facit lignum Sanctum verum, cum potius roboret, & astringenti quasi vi quadā firmitudinem addat, vt etiam Fallopius cōfiteatur) adhuc quod notatu dignum est, illis os, lingua, fauces, & oesophagum inflammatū, excoriatum, demumq; exulceratum euaserat, vt meritò quasi & medicamento, & medico, ob acerbi doloris impatientiam maledixissent, nisi tantorum corrigendorum symptomatum occasione medicum, & medicamen oportunum quærendum rursus sibi persuaderent. Quare quid vsquam euidentius haberi ex pseudoligno potest, quod illius summum

arguat

arguat acris caliditatis excessum? Etenim dolorē per inflammationem excitare, ledereq; quarti caloris excessus est inditium, atqui excoriare, exulcerare, atq; corrumpere, vnum, illudq; potissimum, est veritatis argumentum, Gal. de simp. facul. lib. 4. cap. 18. & 19. certum igitur est pseudolignum hoc esse inter quarti ordinis calida reponēdum. Quod si non semper omnibus tantum attulerit detrimenti, hoc certē ex eo contigisse credendum, quod vel illis pauca quantitate præscriptum, multa autem dilutum, obrutumq; aqua, vel egrotantibus saltem administratū, qui plurimis ex causis ad eousq; patiendum inepti aliquando sint. Sed illud potius euenisse censendum est, quod licet quartum caliditatis excessum attingat, non ultimo tamen illius termino continetur, cum potius intra principium, & mediū dūtaxat existat, quam obrē non omnibus tam seuum semper est, sed aliquibus solum; Adde quod re vera non omnia quarto caliditatis gradu donata vrunt semper, excoriant vè, aut corrūpunt, exemplo sinapis, & cauterij, quæ ex quarto ordine calidorum sunt, quorum inquā vnum semper corrumpit, nempè cauterium, alterum verò scilicet sinapis minime, Gal. lib. 6. simp. facul. cap. ultimo. Quantum ad ficcitatem obtingit non dubitandum quin calori ficcitas abundē respondeat, vt supra indicatum est; Accedunt effectus; Quiddam enim præcæteris lue venerea captus, doloribusq; internodiorum pessimè afflictus, licet in sudatorijs passim Romæ venalibus, quæ aduersarij tantopere,

laudant, per multos curatus dies, sibi subministrato pseudoligni decocto, modo quo forsan quorundā Medicorum consilio Sudatoriorū eorum gubernatores facere consuecunt, tandē quidē inde melioribus, & prudentioribus monitis aufugiens domū reuersus, sed exiccatus, & omniquaq; consumptus, attamen nequaquam a doloribus liber factus erat, exiccat ergo illud valentissimē, minimē verò morbi Gallici virus propriē cum nostro ligno Sancto vero iugulat. vt dicemus postea.

Itaq; omnibus his sic se habentibus, post tot tantq; de vtroq; ligno præmissa, euidenterq; demonstrata, & inuicem comparata, garientibus etsi, crepantibusq; aduersarijs, liceat iā deducere id, quod nostræ orationis exordio deducendum proponebamus, & porrò ex arte, nempè pseudolignum a nostro ligno Sancto verò, non maiori, aut minori præstantia solum distare, sed vltro differre specie, atq; natura, perindeq; aliud prorsus lignum esse; vt equidem esse nobis vñd cum peritioribus Urbis Medicis semper sumus persuasi; Etenim vt paucis multa complectar, posteaquam lignum Sanctum, verum vnius speciei, non pluriū est; quod ex Americanis verissimis obseruatis historijs demonstratum est, Verissimumq; præterea est ab hoc ipso ligno Sancto verò, pseudolignum nouum temperamento proprio longè differre. Quippe neutiquam ambo eodem gradu contineantur, vt vtrisque; ideo per eiusdem gradus latitudinem, a principio videlicet per medium in finem vsq; spatium, citra corruptio-

ruptionem liceat, vt perinde inquam maiori solum bonitate, vel præstantia inuicem differant, quatenus magis, minus vè accedunt, vel recedunt a simetro illò, quod proprium est, temperamento, Sed differat vnum ab alio, tum gradibus varijs, tum graduum diuersa miscella, quod profectò specificè diuersum omnino facit temperamentum, vt demonstratum est. Idcirco necesse est, hæc duo ligna inuicem differre forma, natura, & specie, quoniam vniuscuiusque specificæ formæ differentiam, determinatum, & certum sequatur si-

milare, vel dissimilare temperamen-

tum, vt vltra, vel citra (cum na-

turalia omnia certum ha-

beant magnitudinis

terminum)

stare

nulla ratione

possit.

*

CAPVT IX.

*Soluitur aduersariorum obiectio, qua
vel ob unam soli natui differentiã,
& ligni iam pridem cæsi ætatem,
omnem possibilem diuersitatem ser-
uare contendunt.*

ED vtcunque, qui pseudolignū
hoc verum sanctum lignum ef-
se, imo eo ipso præstantius esse
contendunt, adhuc mordicus
volunt à nobis hucusq; medita-
ta omnia, tum gratis dicta, seu
mauis ficta fuisse, & me hercule
quibusdam falsis, vanisque seducti, siue decepti
coniecturis, quibus quasi a calumnijs pseudoli-
gnum suum vindicantes, nos plenè deuictos, supe-
ratosq; panitus esse audacissime gariunt. Et pri-
mum ex natua pseudoligni terra, & eiusdem cæsi
pseudoligni ætate, potissimā oriri, ne dixerim ef-
figiei tantummodo differentiam, sed odoris, sapo-
ris, tactiliumq; qualitatū omnium, volunt; adeo
quod potius ligni Sancti nomen suo pseudoligno
congruat, nostro tamen vero, qua ratione solum
magis minusq; illi simile est. Verumtamen quid-
quid ipsi crediderint, aperte nihilominus constat
id vel

id vel nullū, vel parum saltē ad pseudoligni huius veritatem, & bonitatem comprobendam prodesse posse. Etenim quod ad natalis terræ diuersitatem spectat, cum nullus vnquā dubitauerit, quin inter terram, & terram propagandis arboribus plurimū intersit; posteaquam id quotidie nos in multis experiamur, & accuratē admodum Theophr. lib. 2. de causis plantarum cap. 6. doceat ad plantarum propagationem sumenda semina esse, item ramos, seu stolones, & huiusmodi ex terra, & situ, qui sit ei, in quem transferuntur, vel similis, vt non fiat vlla mutatio, vel deterior, quoniam hoc pacto mutationem fieri in melius necesse est, quia si melior nō nisi in deterius permutatio fiet; adeo quod omnē horum lignorum diuersitatem, citra mutationem speciei, in vnum natale solū deducendam sibi persuaderi posse videantur. Verum libenter nos ex natali solo multam plantis euenire posse differentiam aduersarijs concedamus; quin imo etiam vltro, si Theophrasto credere dignum est, qui lib. 2. de hist. plant. cap. 4. & 5. plantas aliquando, vel vno natali solo mutato, speciem propriam non semel immutasse scribit, ipsi nobiscum admittāt naturam, seu formam ex hac ipsa soli mutatione in suo pseudoligno omnino mutatā. Sed ne nos portentis, & monstris aduersariorum obiecta diluere, vele putent aliqui, iam cum Theophr. lib. de causis plant. vna cum Iulio Cæsare Scalig. a quo non distat Ruelius, dicamus natale solum, terram vè variā, variāq; culturam eius aliquot quidem mu-

tare accidentia, intra tamen proprii temperamenti latitudinem; mutatio quippe maxima in accidentibus quibusdam communibus sæpe contingat, non in proprijs internum speciei temperamentum indicantibus, quoniã proprii temperamenti magna mutatio ad interitum, vel saltem morbum, perducatur. Neq; faciant difficultatem fructus, qui passim ex vna plantarum cultura, vel transplantatione magnam subeunt mutationem, quoniam vt alias dicebamus, sunt fructus plantarũ partus, seu quasi excrementa, quæ vt manifestum est, ex ipso saltem externo ambienti solis radijs affecto multifariam immutantur, quanto melius ex interno sibi ex terra suppeditato pabulo? Docet hoc Agricultura, quæ artificiosè quamplura molitur. Dices ita mutari etiam plantas, vt mutantur fructus, quod ex eo iure consistat planta, ex quo illa nutritur; Sed nutriri plantam ex quocunq; sibi oblato pabulo falsum est; ex simbolo quidem, ac simili instauratur, ac viget, atqui dissimbolum reijcit, tanquam excrementum. Quod si temporis progressu ipsa quoq; planta ex alienæ qualitatis præsentia citra morbum afficiatur; hoc solum est intra proprii temperamenti latitudinem, vt apertè docet Theoph. de causis plant. lib. 2. cap. 22. & ibi Scaliger abundè; Quod si alibi aliquas plantas paulatim, sensimq; Theoph. dixerit alterari, & a sua natura discedere, demum tamen loco citato, tales illas ex accidentium quorundam mutatione videri solum, seu apparere voluit, cum cultus, & translatio quam-

quamquā multiplex naturā nihilominus retineat, & seruet, omnibus tantummodo ex agresti quodāmodo in vrbānam cōditionem mutatis, vel cōtra. Argumento sumpto, quod plantarum præcipua ferè cuncta semper citra omnem corruptionem stēt. Atq; ita verum est ex terræ mutatione plantas omnes similes adhuc conseruari, vel non mutata specie in deterius solum, ex vrbānis puta in agrestes permutari, aut contra meliores, præstātioresq; reddi. Quod quia verissimum est, ideo cum aduersarij omnimodam sui pseudoligni cum ligno Sancto verò similitudinem minime valeant, renitente sensu, alijs cum ratione persuadere, restat vt vel pseudolignum suum omnino deterius, vel fortè præstantius ligno nostro Sancto vero confiteantur; Deterius esse utiq; negant, quin imo verissimum lignū Sanctum esse audacter contendunt; Sed posito aliquos esse, qui saniori iuditio præditi hoc illud admittant, asserant nihilominus mordicus lignum, verum Sanctū esse, & intra veram ligni Sancti speciem velimus nolimus contineri, atq; si acrius, si alterius consistentiæ, vel coloris, effigiei; sit, hoc esse quoniam siluestre, siluestria enim omnia ab vrbānis hac ratione differant. Vtcumq; dixerint impossibile est pseudolignum suum intra speciem ligni Sancti veri esse collocandum. Etenim si verum est, vt verissimum est, quod propria sui pseudoligni omnia diuersum prorsus, vt demonstratum est, ab illo ligni nostri Sancti temperamentum arguāt, necesse est inde naturam, non siluestrem, sed specie

pænitus diuersam confiteri, quid ergo est quod aduersarij ad siluestrem conditionem, vt veritatem sui pseudoligni tueantur, confugiant? Sed si fortè pseudolignum suum nostro ligno Sancto verò præstantius esse omnibus animo prædicent obstinato, vnde nam quæso hanc suam colligunt præstantiam? an ex meliori potentiori; aduersus lūē veneream insita facultate? an ex manifestis saltem tum primis, tum secundis proprijs qualitatibus nobilioribus, quibus ad proprium obeundum munus illud valentius sit nostro? Verū quod nihil horum ad veritatem faciat, adeo quod nihil pænitus ex foli natalis subterfugio ipsis restet, vnde sui pseudoligni veritatem acrius tueantur, & probent, mox ex eorundem experimentorum vanitate, & incertitudine, imo ex perniciosis effectis obseruatis apertè demonstrabimus. Verum postea si ligni sui proponant ætatem, aut de ea eiusdem ligni ætate loquantur, quæ illud recentius, vetustius vè è planta cæsum existimatur, vnde merito suum acrius, calidiusq;, atq; potentius, quia recentius, nostrum autem contra, quia antiquius. Sed nouum hoc eorū subterfugium nullum est, nisi fortè lignum nostrum seculo præterito semper delatū vetustius, nostrisq; temporibus solum suum esse recentissimum, quale ideo nullus hucusq; nouisse potuerit, quod mirabile est. Atqui fortasse illud tale, quale modo habent ipsi, melioribus aliquando visum Medicis, & præsertim Matthiolo contendent, qui in epist. de re medica conscriptis verum lignum piperea prædictum

tum acrimonia prædicat, qua veluti per incendiū, os, fauces, & guttur afficiuntur, cui postmodum bonus Borgarutius cum Desenino quodam Coloniensi Matthiolum semper admiratus, pipeream audiens acrimoniam addit sternutamenta mouere, qualia palam pseudolignum nouum mouet. Verumtamen, vt gratis Borgarutius tribuit ligno vero, quod a nullo ante ipsum integro ferè seculo fuit obseruatum, ita si aduersarij Matthiolum de ligni Sancti vsu disputantem aduersus quemuis indifferenter illud administrantem in temperamento bilioso animaduertent; equidem eousque solum de mente illius excellere ligni veri acrimoniam intelligent, quousq; etiam nos lignū verū calidum esse in superioribus demonstrabamus, nēpè circa principium gradus tertij, id porrò ibidem non semel exprimit, additq; amarorem inesse multum, quem in pseudoligno non obseruamus, nisi vt dictum est; quare hanc suam quamuis pipeream acrimoniam, ad nostram veri ligni, non ad illam pseudoligni referre censendum est; ideoque etiam colligendum Matthiolum recentius aliud non agnouisse lignū a nostro communi vero, quod hætenus descriptum est. Insuper aut ætatem eam ligni intendunt, qua illud in planta magis, vel minus adoleuerit, consenuerit vè. Atqui ex suppositis, nulli dubium quin verum sit frusta ligni Romam delata, vel ex vno eorum aspectu, non ramorum tantum, sed & trunci frusta videri, quamquam in præcipuis omnibus cuncta conueniunt,

& sa.

& fanè merito, quia vnde fit, vt ramus licet adolescens, & quasi florens, nec dum ætate debilitatus, tam valde a senioris trunci conditione differat? Distabit quidem magis minus vè, at non omnimode variam patietur differentiam; At pseudolignum nouum, non magis minus vè solum, sed valde longè distat a nostro Sancto vero, eoq; sine dubio longius, quo demum illud vltra omnem temperiei ligni veri nostri latitudinem

constitutum esse constet, perindeq; natura omnino diuersum. Idipsum

ergo lignum aduersariorum

non ætatis occasione,

vt perperam fin-

gunt, sed

quia

alterius prorsus natu-

ræ sit, tale cen-

sendum.

* *

*

CAPVT X.

Reprobantur vltimo eorundem aduersariorum experimenta, quibus coguntur sui pseudoligni sancti comprobare bonitatem, & contra ex arte multa alia facta experimenta in medium adducuntur, quæ rationi consona cum fuerint, euidenter ligni eiusdem noui falsitatem ostendunt.

AETERNVM vltimo omnia hucusq; hinc inde probata irridebunt aduersarij, quippe omnem aboleri, obliterariq; difficultatē putent, ex effectis in multis accurate, & iam pridem sæpissime obseruatis, qui proprio, & vero ligno Sancto adamussim conueniunt, quosq; per experimentum non semel, sed sæpius accuratissimè suo iuramento vidisse testantur; nempè hoc suo pseudoligno quāplurimos malis innumeris pessimè afflictos, & lue venerea præsertim laborantes ad miraculum citissimè, & optimè liberatos, quin imo sanitati meliori
lilos

illos restitutos ; adeo quod vel hoc ipfissimo sui pseudoligni effectu , velimus nolimus nos superatos, deuictosq; putent , perindeq; etiam idem suum pseudolignum vero ligno Sancto verius esse confiteri coactos palam omnibus , & vbiq; prædicent . Sed quæso hisce concessis experimentis , licebit ne illis deducere pseudolignum suum esse lignum Sanctum necessario ? sanè si liceret , cum Sarzaperrilla , & Cinæ radix apud nos , lignum verò Ettalche in Aphrica , vel Hiuourahe in Brasilia, lue venerea afflictos aptè perfanent, necessario eadē horū erit natura , & speties cū ligno Sancto, quod vel cæcis falsum esse conspicuū est . Non ergo ex quo hi fortasse aliquos per sui pseudoligni vsū a gallicis affectionibus perfanatos aliquando viderint, iā ratum , firmumq; esse iure opinabuntur illud verum Sanctum lignum esse, quod nos improbamus.

Verum adhuc nec ita gratis sua illis concedamus experimenta , cum certi simus illos nostras nunquam concessuros obseruationes, quod vtique experimentatores, vt pote Empiricam profitentes non nisi cautè , & callidè audiendi sint , hoc est illis pridem duntaxat examinatis conditionibus , quibus experimenti cuiusuis veritas elucescit; quibus inquam homini ægrotanti propositum medicamētum quoduis tale imprimis esse pateat, quale pellendo malo æque satisfaciat , quod puta propria, non aliena, & adscititia qualitate agat , a principio scilicet ad finem vsq; , eademq; ratione semper, veluti agentium per se proprium est, & in
mor-

morbum certè simplicem, cui primum aduerferur, at in contrarium etiam aliquando ex accidenti, Gal. lib. 3. de temp. cap. 5. & lib. simp. facul. 4. c. 7. & lib. 1. cap. 2. 3. & 5. Adhèc quibus id ipsum tantum fuisse creditum sit, quantum supra morbum aptè valere possit, quantum porrò vincendo, superandoq; illo, citra ægri noxam, belle sufficiat. Gal. lib. de temp. 3. cap. 5. Et vltimo quibus ita opportuna temporis occasione illud administratum fuisse pluries sit obseruatum, vt propriarum virium tuta, iocundaq; operatio, vt plurimum euidenter sequuta fuerit. Gal. eodem de tempe. loco, & lib. 1. simp. facul. cap. 3. Vel hisce enim præsentibus conditionibus, verum, & tutum medicamento cuiusuis experimentum esse credibile est, posteaquam tot, nec pauciora ad integrum, & ex arte celebrandum opus, omnium sapiētum consensu, necessario desiderantur. Itaq; quoniam vt nos iam pridem nostras narrauimus obseruationes, quibus pernitentem, & vanitatem pseudoligni cogimur demonstrare, ita ipsi sua afferunt experimēta, quibus bonitatem, & veritatem eiusdem probare nituntur; Iure vter nostrum rationi magis consona dixerit, opere prætium est ex suppositis conditionibus examinare; Examen postea perpendant docti, qui non nobis tamen solis, aut illis, sed veritati tantummodo fauere intenderint. Sed quid moror? quid tento? quos experimentum fecisse contendunt aduersarij, fuere vilissimi balneatores, qui vix nomen proprium proferre, ne dixerim scribere, aut legere

legere norunt ; ò vanitas ridicula , ita ne huiusce-
modi hominum experimentis stabunt docti ? ex
hisq; tanquam ex sensatis veris , & proprijs de re-
bus tutò licebit philosophari ? siccine demum ad-
uersarij in medicinam nos volunt insanire ? non ne
hoc est diuina munere poluere , ac impiare ? fateor
ex vilissimo quoq; Agricola , ex ridicula Vetula , ex
Bestijs tandem ipsis , experimenta non pauca ortū
habuisse , verum enim verò accedente ratione ea
sapientes comprobarunt , aut certa illorum saltem
agnita simpathia , vel antipathia nullatenus res-
puerunt . Quare fortasse dicent aduersarij hos mi-
nistros fuisse solum , peritorum autem Philosopho-
rum , & Medicorum consilio omnia fuisse admini-
strata , expertaq; ; Sed vtinam ita foret , attamen
posteaquam miseri ægrotantes reddituræ sanita-
tis spe dolosè decepti , tandem ferè semper ex tali
adhibito sibi ligno , percunctātibus veritatis ama-
toribus , pessimè se habuerint , non relinquitur ad-
uersarijs excusationis vllum subterfugium . Vtcun-
que tamen sit , donemus aliquos ex huius pseudo-
ligni vsu a multis prætenfis gallicis symptomati-
bus liberatos , cæterum insimul videamus ne hoc
ipsis casu potius , quam ratione factum experiri cō-
tigerit , an mauis a nobis ob non seruata artis præ-
cepta contrarium obseruatum fuisse , vt in supe-
rioribus enarrabamus ; Atqui vt nobis hoc plenè
succedat , præmittendum est quid morbus galli-
cus sit , qualiaque ipsum merito sequantur sim-
ptomata , & suppositis causis , qua demum ra-
tione

tione sit instituenda curatio .

Luem Gallicam dicimus morbum humani corporis à toto temperamento similarē, virulento donatum contagio . Morbus equidem est , quoniam quandocunq; corpus humanum eo afficiatur, præternaturam semper viuit , nec pridē ipsum intelligi potest lue gallica affectum iri , quin simul atque semel tale factum videatur ; Affectionem verò hanc non naturalem, vt non similibus semper notis compertam nobis, ita non facilè fuit primis superioris sæculi medicis ipsam intelligere , sed in contrarias ferè omnibus sententias abeuntibus euenit, vt de luis gallicæ quidditate diuersa scripserint, & varia. Nos autem qui ipsorum quidem beneficio adiuti , altius rem tamen postea sumus cōtemplati, vel ex quo nouerimus semper, eam (vtiq; similem primo, dissimilem verò secundo) non vnus , vel alterius determinatæ qualitatis errore se se spectabilem reddere, sed indifferenter omnium primarū, secundarum, & aliarum quarumvis, si adsint, vt manifestum est ; merito eam non euidentem iudicandam esse censemus , sed mauius occultam atque latentem, attamen referendam, ob eius virulentiam, ac prauos , inordinatosq; mores , in totum ipsum vniuersi corporis temperamentū, quod sanè quandocumque sit læsum, ita sibi olim bene se habenti dissimile est, vt quasi venenum illi dissimile est, veluti contra bene se habenti , ferè vt alimentum simile est ; atque ita dum dissimile, cū sanitati prorsus inimicum perpetuo, ideo pro qualibet leui occasione

casione multifariam se læsum ostendit, & quamquam non pernitie tanta, quanta venenum verum, tanta nihilominus, quanta sat sit contagio; hoc est licet necem repentim cum veneno inferre non valeat, valeat saltem sese promptè per contactum vaporibus alteri communicare.

Ex his autem Medico prudenti, & docto mirari nequaquam licet, cur gallicā luem virulento duntaxat contractam contagio, tam multa, tam varia, tam demū praua, atque pertinacia sequantur mala, quæ tum morbi, tum symptomatis, vel horum causæ rationem habent manifestam, posteaquam tunc corporis temperamentum non caloris, frigorisve, aut alterius solum determinatæ qualitatis excessu, ut dictum est, à recto deuium est, sed quod totius sui ipsius proprium armonicum concentum amisit, vnde vel quauis etiam leui ægrotantis habilitate, omnem similem affectionem primū representare aptum est, verum secundo etiam dissimilem, quatenus ex similari coctionis opus deprauatur (argumentum facit hepar, quod imprimis læsum apparet, ut læditur etiam cerebrum, in quo notabiles sunt coctiones) fitq; ideo passim crudorum humorum congeries, ex qua dissimilaris affectio ducit originem. Praua præterea, pertinax, ac mali moris tunc est omnis affectio, tum quia ex causa venenatam sapienti naturam directè quasi vitæ nostræ insidiantem oriatur, & ideo praua, tum quia non ita facilè proprio antidoto emendetur; quinimo longius fomite vario, ac virulen-

zulento, crassa scilicet , atq; tenui cachochimia ,
pertinaciter conseruetur, eaq; ob inæqualitatem ,
virus, moribus varijs , & irregularibus prædita .

His sic se habentibus, fac hominem iam gallica
affectum lue , vt non adhuc perferuare tantummo
do , sed sanare omnino sit necessarium , vtiq; tunc
duo in eo sese offerunt procuranda, in quæ, tanquã
in præcipuos scopos, medicũ opera, & instrumen-
ta cuncta dirrigere est opere prætium ; videlicet
virium conseruatio, & omnimoda morbi dissipati-
tio; interquæ cum virium seruatio primas teneat,
ex quo a natura primum , artis deinceps auxilio ,
quodcunq; nobis inhærens malum depellatur , fit
vt omnium primo instrumentum huic assequendo
operi accommodatum (id autem victus ratio est)
deligatur, adhibeaturq; , debita nempè tum qua-
litate, tum quantitate, tum demum opportunitate
institutum; vt verò postmodum malum ipsum dis-
sipetur, iure merito instrumentum proprium , quo
id ipsum cõsequatur, accuratè inquiretur; ex vsuq;
erit, seruata semper qualitate, quantitate, & oppor-
tunitate . Sed cum Gallica lues hæc totius huma-
ni temperamenti discrassia quædam sit , perindeq;
vitæ directe aduersa, ferè vt venenum, quæ inquã
partibus quidem solidis corporis vniuersi impres-
sa , alioqui tamen ex contactu per malignos vapo-
res ipsis primo occurrentibus humoribus commu-
nicata, tum ex se, suoq; impetu longius, fixa, stat, tũ
humoribus priori loco infectis , & rursus ex co-
stricte facultate corrupta, eadem ab origine prædi-

uis virulentia, seruat, & durat; sanè verum
erit, quod in hac ipsa abolenda lue, duo a nobis ne-
cessario præstanda sint; Quorum quidem vnum est,
similarem totius temperamenti discrassiam pro-
prio contrario corrigere, & emendare; Alterum
verò est, fomitem illius nempe virulentos conge-
stos humores tollere, pænitusq; demolliri; ita enim
quæuis morbi radix, cum morbo ipso dissipatura
certò est. Vnde licet in morbis ex toto ortis tem-
peramento, methodus sanationis artificiosa ferè
nulla videatur, vt bene nouit Gal. 13. Metho. c. 6.
adhuc tamen hic saltem ea adhibenda, qua fomes
mali primum, demum ipsum malum depellatur;
quod si vtrumq; simul eodem instrumento assequi
posset, optimè sine dubio actum censeretur, sin se-
cus, a priori exordiendum, euacuandaq; appposito
instrumento cachochimia est, deinceps non arte,
sed certa experientia inuentum antidotum ipsi di-
scrassie contrarium administrandum. Quare quã-
quam interdum patet aliquos; vel sola generosa
prauorum succorum expurgatione, a contracta lue
sanari, quod nondum forsam in eis partibus soli-
dis virus sit impressum, vel saltem a non paucis sa-
nari symptomatibus, vt puta eorum sublato fo-
mite, nempe cachochimia, vt plurimum tamen
quoniam summa est virulentis vaporis actiuitas;
ideo post purgationem idoneam, ad antidotum
experimento repertum confugiendum est, quod
vtiq; antidotum non vnum, sed multiplex esse vi-
detur, quando Hydargirũ apud nos opportunè ad-
hibitum

hibitum luē veneream optimè sanet; Rursum Sarsaperilla, post reliqua alijs regionibus propria, idem commodè præstet; Sed præcæteris lignum Guaiacan, quod Sanctum vulgus appellat; Attamen ne omnia hæc per se, & directe, an mauis ex his, vnum per se, & reliqua ex accidenti agant, non auderem determinare, quia vt luis venereæ discrasia adamussim mihi cū peritioribus ignota, & occulta est, ita adamussim illi aduersum antidotū, & præcise directum, vel indirectū, nec vsu, nec ratione cognitū est. Quare reliquis postpositis, de ligno Guaiacan, Sanctovè ex instituto solū verba facturi, vt pseudolignū aduersariorū pænitus excludamus, videndū nobis est primū quale illud, quantum, & quam opportunè sanitatis assequendæ gratia sit agrotanti administrandum, vt contra appareat pseudolignum aduersariorum nusquam ab ægris, eadem qualitate, & quantitate sustineri posse, quin imo neq; vnquam illud eadem posse opportunitate ferri. Itaq; lignum Sanctum nostrum, quod dicunt Guaiacan, ex communi omnium consensu, tum longo, verissimoq; apud nos, tum apud Americanos experimento confirmato, nō morbo gallico solum propriè, & certò aduersatur, (nisi fortè ille iam pridem fixus, habituatusq; sit, quoniam tunc sanari ille nullo potèst ingenio) sed adhuc malis innumeris ex frigiditate, & humiditate oriundis euidentè præstat medicinā. Cæterū, vt opus suum valētius peragat, per elixationē, vel decoctionē ægris administrandū est, quibus si

lue gallica laborauerint, duo per manifestam experientiam præstat; Primum enim quia occulta, proprietate familiarissimum est humano temperamento, estq; perinde inimicissimum lui venereq, tanquam humani temperamenti crudelissimo hosti, ita ægrotanti fauet, vt pristinæ integritati illum omnino restituat. Secundo cum manifestis prædictum sit qualitatibus, nempe calore, & siccitate proportionata, ad quam sequitur amaritudo cum subacredine, vt subinde vim habeat attenuandi, detergendiq; cachochimiam, qua longius fouetur virus, luesq; altius fixa conseruatur, vt iam pridem aptè disposita, vijsq; apertis omnibus existentibus, per secessum, per vrinam, atq; sudores, illa facilius expurgetur. Et lignum Sanctum, quoniam tale est, tantaq; suis viribus præstat, propterea præstantissimum est gallicæ luis medicamentum, quod merito omnibus eadem afflictis lue sanitatis assequendæ gratia a Medicis præscribitur. Neq; credendum illis est, qui solis manifestis qualitatibus tale lignum ad salutem agere opinantur, adeo quod cuiusuis calidi, sicciq; ligni, insuper & attenuanti, detergentiq; qualitate donati, decoctū, vt puta Ebeni, Buxi, Quercus, & Iuniperi, dummodo insimul tenuissima viuendi ratio adhibeatur, vt fit, luem hanc absumere, sanareq; posse censendum videatur; quoniam hos iam satis, superq; conuicerit experimentum, ex quo compertum sit euidenter, nec certam, nec tutam hanc medendi methodum esse, quia probatum sit a multis doctisq; uiris

uiris ex longa quidem inedia (exiccantium quorum vis accedente usu) mitescere necessario morbos, symptomata vè luis vt plurimum omnia, absumpto scilicet eorum pabulo, quod cachochimia erat; luem autem ipsam neutiquam sufficienter subripi, sed eam remanere, excitaturam semper omnia immaniora, quare omnino præter qualitates manifestas, in ipso simpathiam cum temperamento hominis, & antipathiam cum natura luis, ponere est opere prætium.

Post hanc autem ligni Guaiacan, Sanctivè medicam qualitatem, vt ægrotantibus ex arte, & utiliter præscribatur, certa eiusdem quantitas etiam obseruanda est; quippe vt non omnis quantitas ad victoriam sat est, ita eiusdem excessum aliquando timere debemus; Verumtamen quamuis Consalius in ipsis Americis degens, vbi recentissimum cuilibet concessum lignum est, variam illius præscriptam fuisse quantitatem referat, quod vel præstantia forsitan ligni varia, vel antiquioris, deteriorisvè morbi occasione, iure faciendum erat, attamen apud nos præsertim Europeos, vt plurimum, quamquam lignum raro recens peruenit, & morbus varius est, ad pellendū, extirpandumq; eum, id ipsum præ alijs optimum, scriptores ferè omnes, vnius libræ ponderis, libris duodecim aquæ puræ, elixandum, decoquendumq; volūt, quousque totius ponderis medietas absumatur. Et si ego adhuc, post ligni præstantiam, tum uirium, tum morbi rationem habendam summopere putem, & inde iustam desumendam

dam mensuram esse non temerè censeam. Veluti adhuc etiam dum alia mala, atque simpho mata externa, vel interna contingant, quibus caliditate, siccitateq; ligni occurrendum ex arte fuerit, tum maior, tum minor ipsius ligni copia tuto per medici prudentiam adhibenda est. Ad hæc quantum ad ministrandi ligni opportunitatem spectat, certum est etiam apud Americanos, teste Consaluo, non nisi præuia vniuersi corporis euacuatione (hanc autem simplicibus non paucis aliàs sibi procurabant Americi) illud vtiliter administrari, quinimo adhuc inter ipsum ministrandum, per certa dierū interualla, rursus nouam purgationem propinari, quod hac ratione sensim cachochimia disponatur, sensimq; summo naturæ leuamine expellatur, vt tandem malū, totius nempe temperamenti discrasia, citius atque perfectius superetur. Et hac sanè methodo intercurandam Gallicam luem instituent da ligni administratio est, quoniam si præter eam nouus alius morbus, nouumvè symptoma aliquando accedat, quod propriam curationem exposcat, tunc fortè alia omnino habenda ratio est; & præsertim si calida, siccaq; intemperies alicubi partiū vrgeat, quam ex ligni vsu, maximo egri detrimēto, augeri posse suspicio sit; tunc certè ne quidquam præter rationem eueniat, vt euenisse sæpissime lignum empiricè administrantibus certum est, intemperies ipsa calida, siccaq; nimis, immo & fomes eius, hoc est cachochimus succus, si adderit, vel primum abolendus, vel in meliorem modum ille

pro-

proprijs medicamentis cum morbo redigendus est, Neque audiendi sunt, qui cum Alphonso Ferro lignum temperatum esse contendunt; ideoq; refrigerare, quoties refrigerio opus fuerit, calefacere verò tantummodo, quando caliditas desideretur; nisi eo fortassè sensu talia dixisse velimus, quo putent lignum tale meritò censendum, cum adeo hominis temperamento ex æquo respondeat, faueatque; vt perindè illo per lignum suæ integritati restituto, omnia tandem mala calida, vel frigida, quempiam lue affectum Gallica consequentia, prorsus esse desinant. Etenim impossibile est rem sua natura amaram, atque subacrem esse temperatam; posteaquam etiam evidentissimos eius effectus, tum calidos, tum siccos sine fallacia obseruemus. Nec quæso dicant, aut per maiorem, minoremvè inter elixandum consumptionem decoctum ligni tunc pro necessitate calidius, sicciusq; redditum, vt ægro tanti citra noxam satisfaciat, aut saltem inter elixandum, herbis aliquot refrigerantibus quomodolibet ipsum rectificandum, modificandumvè, vt tunc ægro utiliter, & ex arte administretur. Quoniam etsi verum sit, per variam elixationis consumptionem, decoctum ipsum minus, magisvè calidū fieri, interea attamen operæpretium est ipsum proportionatam, & ad abolendam, superandamq; lue, vndè tanta, tamque miranda euenire symptomata, & mala dicebamus, longo apud Americanos, & Europeos experimento, obseruatam habere agendi vim, ipsi scilicet ex ligno ope ignis impressam,

quam sanè habet, tum si post debitam, expertamq;
cocturam, ipsa aderit ligni præstantia, quæ ex eius
natiuo solo primum, demum ex nouitate eiusdem
prouenit, tum si pro morbi malitia, & antiquitate,
conueniens eiusdem ligni mensura ex usu fuerit,
quod ex scriptis Cōsalui, inter Americanos, & ex Do-
ctorum medicorum scriptis, inter Europeos vide-
re licet; aliàs aut nulla talis desiderata virtus
imprimitur, aut potius vi ignis absumitur. & hinc
cum raro decoctum æque respondeat maiori, mi-
norivè optatæ refrigerationi, vel calefactioni, iure
nusquam sola maior, minorvè elixationis consum-
ptio simpliciter ipsi calidiori, frigidiorivè malo pel-
lendo satisfacit. Ad hæc quod de alterantibus ipsi
ligno permiscendis asserunt omnes aduersus vsum
antiquum in Americis; & si nostrorum temporum
medicis nihil actum esse persuasum videatur, nisi
quidquam ex qualibet mundi parte delatum suis
medicamentis semper addant; vanum nihilominus
vt plurimum esse certum putamus ligni permixti
vsum, nisi in decoctionis fine quidquam superadden-
dum imperemus, quod citra alterationem, eam gu-
stui iucundiolem, & gratiorem reddat, vt saccha-
rum, mel, vel aliud simile; Namque præter hæc, si
quis cum eo simplicium medicamentorum sarcinā
incoquere iubeat, eius necessario vim, & efficaciam
ita obtundet, vt optatus minimè succedat effectus,
tum quia semper si plura in vnum mixta elixentur,
ferè tertium quid caloris ope resultat, quod aliud
prorsus habet temperamentum ab illo vnus eorum
sim-

simpliciter varium, vnde si lignum à toto agit temperamento, vt dictum est, quomodo lignum per elixationem aliena miscella turbatum, alteratumvè, integras ad agendum vires possidebit? tum quia licet sit possibile ligni vires proprias cum multis ita conuenire, vt illis lignum adiunctum, ad agendum multo validius fiat, quod tamen nos hæ ligni vires lateant, nec nisi seorsim illarum effectus experimento, & obseruatione comprobati sint, impossibile est ideo illis certam plurium miscibilium decernere, simpathiam, vel anripatiam, ita vt si in vnam, eandemq; compositionē cōcurrant, se se mutuo iuuent, atque corroborent, vel contra perimant, atque peruertant, quare non bene lignum cum omnibus conuenit, (excipio semper aquam puram) præsertim, quod vt plurimum obseruamus nostrorum Medicorum curationes vanas esse prorsus, & apparētes; quippè egros suo multifariam permixto ligno illudant potius quam perferant.

Atq; his ita præmissis, iam tempus est examine-
mus, non quid maleficæ pseudoligni obseruationes a nobis partim, & a viris doctissimis partim factæ, omnino præter rationem, & casu contigerint, aut mauis necessario, & consentaneè; vt idem ideo pseudolignum perniciosum, pessimum, & pænitus abolendum habendum sit; Demum verò contra, an eiusdem pseudoligni obseruationes, quibus aduersarij tantopere exultāt, & gloriantur, quibus inquam ipsi verè morbo gallico laborantes non paucos pristinae redditos sanitati contendunt, an scilicet secundū
ratio-

rationem esse potuerint, nec ne, vt idē merito pseudolignum tanquam verum lignum Sanctum intercurandum iustissimè recipiendū sit. Profectò quantum ad nostras obseruationes spectat, certi sumus in eis nullos fuisse commissos errores; Quoniā primum ægris tale malum inesse prudenter creditum fuit, taliaq; tum interna, tum externa illi fuisse annexa symptomata, cui, ac quibus ligni medicamentum existimaretur necessarium, quamobrem iure lignum ipsum, vt antea multum innoxie præscribatur, ita deinceps rectè, & vtiliter etiam præscribi posse opinatum est; etsi pseudolignum eius loco per falsam fuerit imposturam administratum; aliàs si iā pridem lignum Sanctum vtile erat, cur postmodum inutile, & noxium idem futurum est? an quantitatis error id ipsum tale fecit? atqui nec quantitas consuetam mensuram excesserat, nec demum aliàs experta mensura postposita, maiorem tunc aliam experiri tentatum est. Neq; attamen arguant in ipsa quantitate ideo commissum errorem, quia vel ob ligni nouitatē ea tunc nimia fuerit, vel saltem ob calidam ægrorum intemperiem, quæ refrigerantibus erat diligenter emendanda, alterandaq;. Quandoquidem ligni nouitas obesse non poterat; nec detrimentum aliquod patientibus inferre, posteaquam testimonio Consalui in Americis, vbi recētissimum habetur lignum, ea nunquam obest, etiam si lignum in maiori, ac summa administretur quantitate, lignū inquam Insulæ Sancti Ioannis, quod validius, & præstantius estimatum est. Deinde vbi præuia adhibea-

tur

tur, tum corporis, tum humorum præparatio, non eget lignum correctione, siue quoniam operi eius aliena mixtura aduersatur, vt dictum est, siue quoniam per Consaluum, ea ipsa iuxta Americanorum consuetum, numquam desiderabatur; & certè hæc non ficta, sed verissima putent aduersarij, quoniam minimè simulatè inuenta. Sed fortasse dicent intempestiue saltem, & præter omnem opportunitatem medicamentum hoc ligni fuisse tunc administratum, perindeq; noxium, & perniciosum extitisse. At quæso valeant, & sileant, posteaquam præmissa omni tum corporis, tum humorum præparatione, illudmet semper adhibitum fuisse est obseruatum. Insuper neque vllum annexum malum, symptomavè fuerat, quod necessario ligni vsum retardandum indicaret. Et hæc porrò omnia, & sanè maiora semper fuere præmeditata, adeo quod vanum sit aduersarijs, errorem tunc pridem commissum nobis inculcare. Et quod maximè negotium faceffit, illud vnum est, quod non semel in vno, sed pluries in multis obseruatio à nobis, virisq; doctis aliquot ex proposito facta est, quemadmodum etiam quilibet, si illi commodè fuerit concessum, euidentissimè poterit experiri. Ergo pseudolignum hoc cum pro ligno vero intercurandum aliquando suppositum fuerit, ea sanè propter ægris damnum intulit, noxamq; peperit; quoniam neutiquam lignum sanctum verum est, sed omnino falsum, perniciosum, & virulentum.

Restat modo, vt demonstremus salubres aduersariorū obseruationes omnes vel fictas omninò fuisse, vel casu saltem inter multa per pseudolignum per-

pe-

petrata damna illis animaduvertere contigisse. Sanè quidem aduersarij hoc suo pseudoligno non paucos gallica affectos lue curasse mordicus contendunt, quoniam videlicet pseudolignum ipsum verum sanctumq; lignum putent, cuius proprium est gallicę lue aduersari. At iam longè multum decipi eos ex demonstratis est conspicuum; quia cum lignum sanctum hæc illa præstet solum à toto temperamento, quod omninò variū in pseudoligno est, meritò impossibile etiam est hoc suo pseudoligno luem gallicam aliquando aduersarios verè curasse. An verò alia ligni ratione curationem sint assequuti, vt sæpe factum dicitur per Sarzam perillam, & Cinam, vti que rem diligenter examinanti planum erit. Etenim quod ipsi gallicam luem sanauerint, difficile demonstrabunt, quando possibile solū sit ipsos ægrū à symptomatibus non paucis, solo medicamēto quouis exiccanti, & victu non dissimili, liberasse, dissipato nempe eo, quo illa seruabantur pabulo; atqui luem gallicā prorsus extirpasse illis omnino fuit incertum, quin inquā nouis congestis humoribus, noua iterū, eaq; sæuissima aduētura forēt symptomata. Et eo profectò magis, quod ne vnum quidem, quidquid garriant, nisi fortasse fingant, inter tantos, quibus vltra mille pseudolignum asserunt administratum, designabunt, qui cum aliàs gallica lue afficeretur, deinceps tādē perfectè per idem pseudolignū sit sanitati restitutus. Sed iam demus nunc fortè videri talem; nonne passim experimur in multis, post adhibita leuia aliquot artis præsidia, gallicum morbum ad longū tempus delitescere, tandemq; repen-

tim

tim denuo resurgere, & deterius afficere laborantē? id certē frequenter nostris tēporibus euenit, quibus morbus iste mitior factus, nō nisi per magnā cachochimiam foras erūpit; vt perindē nisi post sūmā artis diligentiam, ægrum iam omninō esse sanatū, demonstrare sit ferē impossibile. Post hæc vltimo restat vnum, quo aduersariorum prætensa experimenta sine difficultate improbantur, nempē quantitas siue mensura, qua aliquando lignum Sanctum verū, puta illud Insulæ sancti Ioānis, quod præ cæteris validius est, administrari consuevit, qua inquam impossibile est hoc pseudolignum ab aduersarijs fuisse administratum, & porrō ob summam, eamq; perniciosam ipsius acrimoniam, per quā inflammat, exurit, tandemq; ledit, atque corrumpit; siquidem tanta quantitate illud præscriberetur, quis vnquam idē sustineret? Neque est, quod hoc ego filogisticis rationibus probare contendam, quando sensu proprio cuilibet experiri sit concessum. Et si fortē dixerint egere correctore; Valeant quæso, posteaquā illud tantæ virulentia est, & perniciēi, vt quomodo libet ministratū non sustineatur; nisi contingat ægrū tanta frigiditate, humiditateq; præditum iri, quantā obtundendo illi sat esse queat, qualem profectō irreperibilem censeo. Ex his verō consequenter quacumque expectata opportunità hoc ipsum pseudolignum ab aduersarijs fuerit administratum, non est credibile ex ratione ægrotis profuisse, veluti contra credibile est ex ratione illis obfuisse quamplurimū. Et commentarij nostri hic finis esto.

**Errata per incuriam commissa, & quatenus licuit
obseruata, sic corrigito, reliqua emenda-
bit benignissimus Lector.**

Facie 4. lin. 21. molliri, moliri. **fac.** 7. lin. 7. Guaioan, Guaiacan.
13. 16. circonsepti, circunsepti. destillationibus, distillationibus.
15. 11. non quid, nunquid. lin. 29. emisserit, emiseric. 16. 7. ten-
diosam, tediosam. 18. 5. ognoscentes, agnoscentes. lin. 30. ennarravit,
anarravit, & ubiq; duplici, fuerit impressum. 20. 10. caullo, ca-
pullo. 24. 12. iudear, videar. 27. 30. troncum, truncum. 29. 29. cu-
rar, curan. 33. 16. ellici, elici. 39. 11. efficies, effigies. 40. 26. vellit,
velit. 44. 3. traddunt, tradunt lin. 20. habundè, abundè, & ubi-
cunq; cum littera, h, fuerit impressum. lin. 24. ostendere, ostende-
re. 45. 25. acurate, accuratè. 46. 27. ille, illam. 49. lin. 28. ob-
seruationu, obseruationum. 51. 7. enarraturus, enarratur. 53. 16.
nucleum, nucleus. 55. 25. habetiora, hebetiora. 57. 13. calent, callent.
lin. 16. enuarrata, enarrata. lin. 29. qua fuerint, qua apud aduer-
sarios fuerint. 58. 13. imbeciliori, imbecilliori. lin. 14. veram, verum
esse. 61. 1. initatur, innitatur. lin. 17. substatifico, substantifico. 62.
10. ratione, ratione. 63. 29. perfecerit, perfecerint. 64. 7. accidens.
accidens. 72. 27. nes, nobis. 75. 29. temperamemtũ, temperamentũ.
76. 26. maius, mauis. 78. 27. accidus, acidus. 80. 24. pronuntias,
pronuntians. 81. 30. in in, in. 83. 14. potestea, postea. lin. 21. rum,
ram. 85. 11. sumam, summè. lin. 16. accidus, acidus. 88. 12. Vela-
ti puta, veluti. lin. 23. accidum, acidum. 89. 12. velle Gal. velle
ipse Gal. 90. 14. sũma, summè. 91. 11. peruenierint, prouenerint.
92. 12. nos quoq; , nos. 93. 4. habetans, hebetans. 96. 10. attrabila-
ri, attrabilari. 97. 27. peruenierint, prouenerint. 100. 6. lignum ha-
beat, lignum pramanibus habeat. lin. 25. acuratum, accuratum.
lin. 28. parum, paruum. 101. 18. ceteris paribus, ceteris paribus.
102. 27. ellucescat, elucescat. 107. 20. pseuuligno, pseudoligno.
109. 20. atenus, haatenus. 111. 8. prestigio, prestigijs. 114. 16. ga-
riunt garriunt. 117. 27. vele, velle. 118. 27. Theph. Theoph. 126.
66. munere, munera. poluere, polluere. 127. 3. similarem, simila-
rem, proximum.

**Imprimatur si placet Reuerendissimo P. Mag.
Sacri Palatij.**

B. Gypsius Vicesgerens.

**Videat (si placet) D. meus Antonius Persius, & re-
ferat in scriptis.**

*Fr. Io: Maria Brasichellensis Sac. Palatij Apo-
stolici Magister.*

**Legi diligenter Tractatum, cui titulus Demetrii
Caneuarij, de ligno Sancto Commentarium, &c.
atq; in eo nihil depræhendi, aut cum Fide Catho-
lica pugnans, aut Reip. bonisq; moribus aduer-
sum, quin magnopere consentiens, ac ingens iu-
uandi studium rem medicam præseferens. Di-
gnum ob id existimo, ut manu emittatur, lucēq;
accipiat. Datum Romæ di 20. Iunij. 1602.**

**Antonius Persius V. I. Philosophia, & sacra Theo-
log. D. Collegij Patauini Iurist. omn. minimus.**

Imprimatur

**Fr. Angelus Baronius Venetus Magister, &
Reuerendiss. Magistri Sacri Palatij Socius
Ord. Præd.**

Mod. 8

COMUNE DI GENOVA

BIBLIOTECA BERIO

N. 77420

PRODOTTO A MANIFATTURA
ITALIANA
GENOVA
GENOVA